

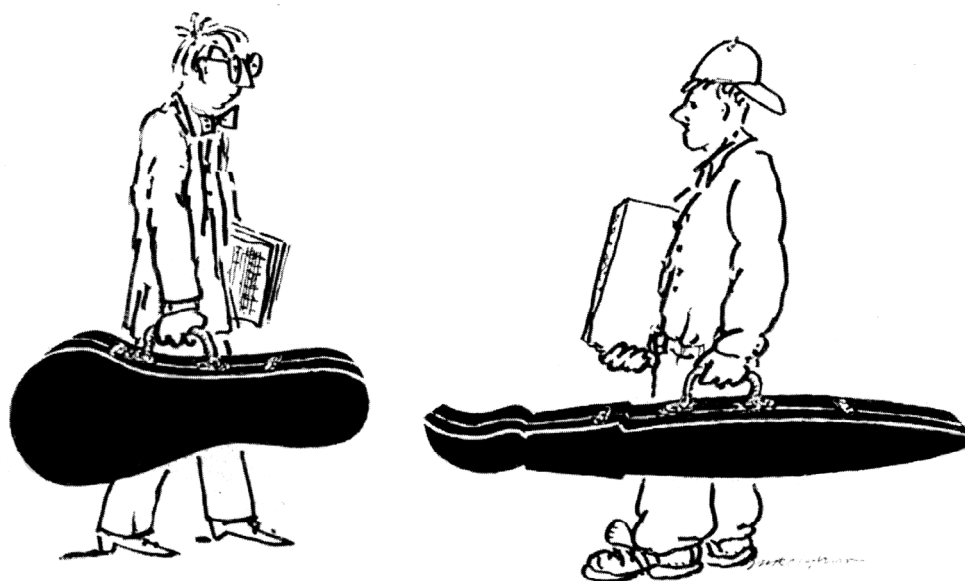
Katarzyna Kawka, Beata Lewińska

Program nauczania przedmiotu

HISTORIA SZTUKI

dla

**Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych im. Wojciecha
Gersona w Warszawie – cykl pięcioletni**

Rys. J. Jurczyszyn

Warszawa 2019

Program przeznaczony jest do realizacji w pięcioletnim liceum plastycznym (III etap edukacyjny – szkoła ponadpodstawowa).

Autorki programu:

Katarzyna Kawka jest nauczycielką historii sztuki w Zespole Państwowych Szkół Plastycznych w Warszawie. Ukończyła historię sztuki na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Ma ponad dziesięcioletnie doświadczenie w pracy dydaktycznej. Jako egzaminator bierze udział w pracach Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Warszawie. Odnosi znaczące sukcesy pedagogiczne; kilkoro jej uczniów zostało finalistami Olimpiady Artystycznej – sekcja plastyki i zdobyło indeksy do wyższej uczelni na kierunku historia sztuki. Wychowała wielu przyszłych historyków sztuki.

Beata Lewińska jest nauczycielką historii sztuki w Zespole Państwowych Szkół Plastycznych oraz dyrektorem szkoły. Pełni także funkcję metodyka historii sztuki o zasięgu ogólnopolskim. Ukończyła Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych w Jarosławiu, historię sztuki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz studia doktoranckie z zakresu nauk humanistycznych – historię sztuki w Instytucie Sztuki PAN. Od kilkunastu lat pracuje jako adiunkt na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, gdzie wykłada między innymi dydaktykę historii sztuki. Pełni funkcję rzeczoznawcy podręczników nauczania plastyki w MEN. Jest autorką programu nauczania historii sztuki, dopuszczonego w 2005 roku przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego do użytku w szkołach plastycznych, a także wielu podręczników, przewodników metodycznych, albumów i opracowań oraz artykułów o sztuce. Recenzowała obowiązujące do 2017 roku podstawy programowe plastyki i historii sztuki MEN, w 2016 roku została koordynatorem podstaw programowych plastyki i historii sztuki w MEN. Stale współpracuje z Okręgową i Centralną Komisją Egzaminacyjną, zwłaszcza w zakresie formułowania wymagań edukacyjnych egzaminu maturalnego z historii sztuki.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 sierpnia 2019 r. w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa artystycznego w publicznych szkołach artystycznych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1637).

Warszawa 2019

Spis treści

I. OGÓLNA KONCEPCJA PROGRAMU • 7

II. CELE KSZTAŁCENIA • 8

1. CELE OGÓLNE • 8

2. CELE SZCZEGÓŁOWE • 9

III. OPIS OSIĄGNIĘĆ UCZNIĄ NA KONIEC ETAPU KSZTAŁCENIA • 10

IV. WARUNKI I SPOSOBY REALIZACJI PROGRAMU ORAZ WKAZÓWKI METODYCZNE • 11

1. OGÓLNE METODY ORAZ FORMY DZIAŁAŃ • 11

2. METODY WPROWADZAJĄCE NOWY MATERIAŁ • 11

a) Wykład z prezentacją multimedialną • 11

b) Rozmowa nauczająca (pogadanka) • 12

c) Dyskusja • 13

d) Nauczanie pojęć • 13

e) Praca z podręcznikiem • 13

f) Opis i analiza dzieła sztuki • 14

g) Praca z tekstem źródłowym • 18

h) Drama • 19

i) Uczenie się we współpracy • 20

j) Debata oksfordzka • 21

k) Film sztuce • 22

l) Projekt • 23

ł) Analiza SWOT • 24

3. METODY SŁUŻĄCE KONTROLI I OCENIE • 25

a) Test pomiarowy • 25

b) Praca klasowa • 26

c) Kartkówka • 26

4. WYMAGANIA BAZOWE • 26

5. KORELACJE MIĘDZYPRZEDMIOTOWE • 26

6. DOSTOSOWANIE MATERIAŁU DO INDYWIDUALNYCH POTRZEB I MOŻLIWOŚCI UCZNIÓW • 27

V. PRZEDMIOTOWY SYSTEM OCENIANIA • 28

VI. TREŚCI KSZTAŁCENIA - MATERIAŁ NAUCZANIA I OPIS OSIĄGNIĘĆ UCZNIĄ • 31

KLASA I

1. WSTĘP DO HISTORII SZTUKI • 31

1. SZTUKA ERY PREHISTORYCZNEJ • 32

2. SZTUKA STAROŻYTNA • 33

- a) SZTUKA STAROŻYTNEJ MEZOPOTAMII • 33
- b) SZTUKA STAROŻYTNEGO EGIPTU • 34

KLASA II

2. SZTUKA STAROŻYTNA

- c) SZTUKA MORZA EGEJSKIEGO W EPOCE BRĄZU • 36
- d) SZTUKA STAROŻYTNEJ GRECJI • 36
- e) SZTUKA ETRUSKÓW • 39
- f) SZTUKA STAROŻYTNEGO RZYMU • 39

3. SZTUKA Wczesnego Chrześcijaństwa i Średniowiecza • 41

- a) SZTUKA Wczesnochrześcijańska • 41
- b) SZTUKA Bizantyjska i Bizantynizująca • 42
- c) SZTUKA ISLAMU NA PÓŁWYPIE IBERYJSKIM • 44
- d) SZTUKA Wczesnośredniowieczna • 44
- e) SZTUKA Romańska w Europie Zachodniej i w Polsce • 45
- f) SZTUKA Gotycka w Europie Zachodniej i w Polsce • 47

4. PROTORENEANS I RENESANS • 50

- a) PROTORENEANS WE WŁOSZECH • 50
- b) SZTUKA QUATTROCENTA • 51
- c) MALARSTWO NIEDERLANDZKIE XV WIEKU • 52
- d) SZTUKA CINQUECENTA • 53
- e) SZTUKA MANIERYZMU • 54
- f) SZTUKA RENESANSOWA I MANIERYSTYCZNA POZA ITALIA • 55
- g) SZTUKA RENESANSOWA I MANIERYSTYCZNA W POLSCE • 57

KLASA III

5. SZTUKA EPOKI BAROKU I ROKOKA • 58

- a) SZTUKA BAROKOWA WE WŁOSZECH • 58

- b) SZTUKA BAROKU W HISZPANII • 60
- c) SZTUKA EPOKI BAROKU WE FRANCJI • 61
- d) SZTUKA EPOKI BAROKU W EUROPIE PÓŁNOCNEJ • 62
- e) PÓŹNY BAROK I ROKOKO W EUROPIE • 65
- f) BAROK I ROKOKO W POLSCE • 66

6. KLASYCYZM • 68

- a) SZTUKA NEOKLASYCYZMU W EUROPIE ZACHODNIEJ • 68
- b) STYL STANISŁAWOWSKI I KLASYCYZM W POLSCE • 69

7. SZTUKA XIX WIEKU • 71

- a) ROMANTYZM W SZTUCE EUROPEJSKIEJ • 71
- b) ARCHITEKTURA XIX WIEKU • 72
- c) AKADEMIZM I SZTUKA OFICJALNA W XIX WIEKU • 74
- d) PRERAFaelICI • 75
- e) REALIZM W MALARSTWIE EUROPEJSKIM • 75
- f) WOKÓŁ IMPRESJONIZMU • 76
- g) POSTIMPRESJONIŚCI • 78
- h) SYMBOLIZM XIX WIEKU • 79
- i) ARTS & CRAFTS MOVEMENT • 80
- j) RZEŹBA XIX WIEKU • 80
- k) ROMANTYZM, HISTORYZM I REALIZM W MALARSTWIE POLSKIM • 81
- l) SECESJA I MODERNIZM • 83

KLASA IV

8. SZTUKA I POŁOWY XX WIEKU • 85

- a) FOWIZM • 85
- b) EKSPRESJONIZM • 86
- c) KUBIZM I TENDENCJE POSTKUBISTYCZNE • 87
- d) FUTURYZM • 87
- e) ÉCOLE DE PARIS • 88
- f) ART DÉCO • 89
- g) AWANGARDA ROSYJSKA • 89
- h) ABSTRAKCYJONIZM W EUROPIE ZACHODNIEJ • 90
- i) DADAIZM • 91
- j) SURREALIZM • 92
- k) SZTUKA POLSKA DWUDZIESTOLECIA MIĘDZYWOJENNEGO • 93
- l) ARCHITEKTURA I POŁOWY XX WIEKU • 94
- l) RZEŹBA I POŁOWY XX WIEKU • 95

9. SZTUKA II POŁOWY XX WIEKU • 96

- a) REALIZM SOCJALISTYCZNY W POLSCE • 96

- b) AMERYKAŃSKI EKSPRESJONIZM I ABSTRAKCJONIZM PO II WOJNIE • 97
- c) INFORMEL W EUROPIE • 97
- d) SZTUKA KINETYCZNA I ABSTRAKCJONIZM GEOMETRYCZNY • 98
- e) SZTUKA POPULARNA (POP-ART) • 98
- f) NOWY REALIZM WE FRANCJI • 99
- g) DZIAŁANIA, AKCJE, DOKUMENTACJE • 100
- h) NEOFIGURACJA I SZTUKA FIGURATYWNA • 100
- i) ARCHITEKTURA PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ • 101
- j) RZEŻBA PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ • 102
- k) WYBRANE ZAGADNIENIA ZE SZTUKI POLSKIEJ PO II WOJNIE • 102

VII. WYBRANE PUBLIKACJE BIBLIOGRAFICZNE Z ZAKRESU DYDAKTYKI • 104

VIII. WYBRANA LITERATURA PRZEDMIOTU • 105

1. OPRACOWANIA OGÓLNE • 105
2. STAROŻYTNOŚĆ • 107
3. ŚREDNIOWIECZE • 107
4. NOWOŻYTNOŚĆ • 108
5. WIEK XIX • 109
6. WIEK XX • 110

I. OGÓLNA KONCEPCJA PROGRAMU

Program skonstruowany został w oparciu o podstawę programową kształcenia plastycznego, sformułowaną w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 sierpnia 2019 r. w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa artystycznego w publicznych szkołach artystycznych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1637).

Równocześnie uwzględnia także wymagania sformułowane w podstawie programowej kształcenia ogólnego MEN, sformułowane w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego w dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz. U. 2018 poz. 467). Zatem uczniowie, kształceni zgodnie z niniejszym programem będą przygotowani zarówno do egzaminu dyplomowego w szkołach artystycznych, jak i do egzaminu maturalnego.

W programie znajdują się treści kształcenia oraz procedury i warunki niezbędne do realizacji celów, metody i techniki nauczania, zagadnienia związane z dostosowaniem treści kształcenia i wymagań do indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów, a także techniki kontroli i oceny. Ponadto program uwzględnia przewidywane osiągnięcia ucznia i wraz z materiałem nauczania z łatwością pozwala sformułować wymagania edukacyjne dla ucznia każdej klasy oraz dla ucznia z orzeczeniem o potrzebie nauczania indywidualnego.

Historia sztuki realizowana jest w układzie historyczno-problemowym, to znaczy, że materiał nauczania wprowadzany jest chronologicznie od pradziejów do sztuki współczesnej. Jednocześnie całościowo zostały uwzględnione kultury antyczne oraz kierunki i style w określonej przestrzeni geograficznej od początku do końca trwania, niezależnie od chronologii. W dzieje sztuki wprowadza uczniów część wstępna, która przybliży dyscypliny artystyczne, klasyfikuje je oraz zapoznaje z zagadnieniami dotyczącym analizy formy dzieł sztuki. Materiał historyczny poprzedzony jest wstępem do historii sztuki, który przewidziany jest w klasie I.

Treści kształcenia przedstawione zostały dwutorowo: uwzględniają materiał nauczania jako spis zagadnień oraz opis umiejętności ucznia po zakończeniu każdego działu. Umiejętności te zostały określone w porządku opartym na najbardziej popularnych taksonomiach celów kształcenia dziedziny poznawczej (Taksonomia Bolesława Niemierki oraz taksonomia Benjamina Blooma). W celu precyzyjnego określenia wymagań został opracowany i dodany tzw. kanon dzieł, które uczeń powinien znać. Dzieła wybrane do kanonu przygotowało środowisko nauczycieli historii sztuki uczących w szkołach plastycznych w całej Polsce. Zostały one włączone do każdego działu.

Nauczanie historii sztuki można prowadzić na różnych przykładach. Istnieją oczywiście reprezentatywne dzieła, których nie można pominąć, ale w zasadzie jest to sprawą dowolną dla nauczyciela (dotyczy to zwłaszcza sztuki drugiej połowy XIX wieku i całego wieku XX). Kanon nie ma charakteru wiążącego. Nowoczesne nauczanie historii sztuki zmierza bowiem j w kierunku umiejętności, jakie musi osiąść młody człowiek, a nie wiedzy pamięciowej. Z wyjątkiem najbardziej kluczowych przykładów, istotne będzie właściwe przyporządkowanie dzieła do konkretnego stylu, a nie odgadnięcie jego tytułu i autora. Dla rozwoju wspomnianych umiejętności ważne są przede wszystkim pomoce dydaktyczne,

uwzględniające nie tylko dzieła, które uczeń powinien rozpoznawać, ale także te, które egzemplifikują przedstawiany problem.

Program przewidziany jest do realizacji w czteroletnim liceum plastycznym. w którym historia sztuki obowiązuje od I klasy w następującej liczbie godzin:

- Klasa I – 1 godzina przeznaczona na realizację zajęć w ramowym planie nauczania,
- Klasa II – 2 godziny przeznaczone na realizację zajęć, z czego jedna z ramowego planu nauczania i jedna z godzin do dyspozycji dyrektora,
- Klasa III – 2 godziny przeznaczone na realizację zajęć w ramowym planie nauczania,
- Klasa IV - 2 godziny przeznaczone na realizację zajęć w ramowym planie nauczania,
- Klasa V - 2 godziny przeznaczone na realizację zajęć w ramowym planie nauczania.

Program uwzględnia wymagania dla przeciętnego ucznia szkoły plastycznej oraz wymagania dla ucznia zdolnego, o specyficznych potrzebach edukacyjnych. (Są to najczęściej uczniowie przygotowujący się do olimpiady artystycznej - sekcja plastyki). W przypadku wybitnie uzdolnionych uczniów liczba godzin zostaje zwiększona dodatkowo o 2 jednostki z tzw. godzin do dyspozycji dyrektora.

II. CELE KSZTAŁCENIA

1. CELE OGÓLNE

- rozwijanie zainteresowań sztuką;
- przygotowanie ucznia do odbioru i tworzenia dzieł sztuki;
- rozbudzenie twórczej i refleksyjnej postawy wobec siebie i świata oraz wobec wartości estetycznych i etycznych;
- rozwijanie inwencji, wyobraźni i wrażliwości ucznia poprzez zapoznawanie go z najwybitniejszymi osiągnięciami sztuki;
- kształcenie umiejętności interpretowania, wartościowania oraz świadomego korzystania z szeroko pojętych zjawisk z zakresu sztuki;
- rozwijanie wrażliwości na świat i ludzi w oparciu o ogólnoludzkie wartości moralne, etyczne i estetyczne zawarte w dziełach sztuki;
- systematyczne ukazywanie kultury i tradycji jako podstawy ciągłości sztuki światowej i narodowej oraz jako czynnika twórczych przemian;
- ukazywanie uczniom różnych funkcji sztuki – estetycznej, poznawczej, użytkowej, emocjonalno-terapeutycznej i religijnej;
- podejmowanie działań promujących uczniów aktywnych i szczególnie uzdolnionych;
- rozwijanie zdolności rozumienia przez ucznia przemian w dziejach sztuki w kontekście ich uwarunkowań kulturowych;
- kształcenie świadomości ucznia, że sztuka jest ważną sferą działalności kulturalnej człowieka.

2. CELE SZCZEGÓŁOWE

- rozpoznawanie wybranych dzieł z różnych epok, stylów oraz kierunków sztuk plastycznych, umiejscawianie ich w czasie i w przestrzeni geograficznej;
- kształcenie umiejętności przyporządkowanie twórczości poszczególnych artystów do stylów i kierunków, w obrębie których tworzyli;
- poznanie twórczości najwybitniejszych artystów;

- kształcenie umiejętności identyfikowania dzieł na podstawie charakterystycznych środków warsztatowych i formalnych oraz przyporządkowania ich właściwym autorom;
- kształcenie umiejętności łączenia dzieła z miejscem, w którym się znajduje (muzea, galerie, kościoły, miasta);
- zdobywanie wiedzy na temat podstawowych technik plastycznych;
- rozpoznawanie dawnych i współczesnych dyscyplin artystycznych;
- poznanie podstawowych terminów i pojęć z zakresu historii sztuki;
- kształcenie umiejętności rozpoznawania podstawowych motywów ikonograficznych, rozpoznawania świętych, bogów greckich i alegorii wybranych pojęć na podstawie atrybutów i sposobów przedstawień;
- poznanie podstawowych funkcji dzieł;
- ćwiczenie umiejętności porównywania stylów i kierunków z uwzględnieniem źródeł inspiracji, wzajemnego oddziaływania, wpływu mecenatu artystycznego, wydarzeń historycznych i kulturalnych oraz estetyki;
- kształcenie umiejętności rozpoznawania w dziele sztuki tematu i wskazywania jego źródła ikonograficznego;
- zdobywanie umiejętności w formułowaniu samodzielnych, przejrzystych i logicznych pisemnych wypowiedzi na temat sztuk;
- kształcenie umiejętności analizowania treści i formy dzieła;
- ćwiczenie umiejętności opisywania i analizy porównawczej dzieł z uwzględnieniem ich cech formalnych;
- kształcenie umiejętności analizowania wybranych tekstów pisarzy, filozofów i artystów, interpretowania ich i wskazywania wpływu tych wypowiedzi na charakter stylów, epok i tendencji w sztuce;
- kształcenie umiejętności analizowania wypowiedzi krytyków na temat sztuki;
- kształcenie nawyków samodzielnego poszukiwania informacji na temat sztuki i zjawisk artystycznych;
- zainteresowanie bieżącymi wydarzeniami kulturalnymi związanymi ze sztuką dawną i współczesną;
- orientowanie się w aktualnych trendach artystycznych i wydarzeniach.

III. OPIS OSIĄGNIĘĆ UCZNIĄ NA KONIEC ETAPU KSZTAŁCENIA

Uczeń:

- korzysta z różnych źródeł informacji o sztukach plastycznych i ich historii;
- stosuje terminy i pojęcia z zakresu sztuk plastycznych;
- prezentuje własne dokonania twórcze, posługując się właściwym językiem sztuki;
- dokonuje ewaluacji własnej pracy;
- uczestniczy w wystawach i innych wydarzeniach artystycznych;
- podejmuje wyzwania, biorąc udział w różnych konkursach i przeglądach;
- dokonuje chronologicznego przeglądu dziejów sztuki oraz charakterystyki poszczególnych epok, stylów, tendencji i kierunków, a także twórczości poszczególnych artystów;
- dostrzega zagadnienia dotyczące historii sztuki we właściwym kontekście historycznym, kulturowym i estetycznym;
- na podstawie analizy formalnej i treściowej dokonuje świadomej oceny wartości artystycznych, estetycznych oraz technicznych dzieł sztuk plastycznych; formułuje własne sądy i opinie;
- dba o własny rozwój, podnosi kwalifikacje i dąży do dalszego kształcenia, zdobywając wyższe umiejętności;
- wymienia i rozróżnia instytucje kultury związane ze swoim zawodem.

IV. WARUNKI I SPOSOBY REALIZACJI PROGRAMU ORAZ WSKAZÓWKI METODYCZNE

1. OGÓLNE METODY ORAZ FORMY DZIAŁAŃ

W realizacji programu zdecydowanie przeważają lekcje szkolne, których nie może być mniej niż 240 godzin dydaktycznych. Jednak oprócz lekcji bardzo ważne w nauczaniu historii sztuki jest stosowanie innych form działań i metod kształcenia, między innymi:

- lekcje muzealne,
- wycieczki i objazdy,
- wykłady i prezentacje na temat sztuki w instytucjach zewnętrznych (muzea, galerie, uniwersytety),
- zwiedzanie wystaw,
- spotkania z wybitnymi artystami,
- konkursy przedmiotowe.

Lecje prowadzone w szkole cechować powinna różnorodność stosowanych metod. Metody te zasadniczo dzielą się na:

- metody wprowadzające nowy materiał,
- metody służące kontroli i ocenie.

2. METODY WPROWADZAJĄCE NOWY MATERIAŁ

a) Wykład z prezentacją multimedialną

Wykład jest metodą przekazywania wiedzy ułożonej w pewną strukturę. Dla słuchaczy jest to jednak metoda bierna, toteż powodzenie wykładu zależy od tego, czy wykładowcy uda się skupić ich uwagę. Z punktu widzenia nauczyciela wykład jest metodą szczególnie trudną, ponieważ nauczyciel bierze na siebie całkowitą odpowiedzialność za efekty. Ponadto wykład wymaga solidnego przygotowania treści i nadania jej atrakcyjnej formy. Wykład pozwala na przyswojenie wybranych informacji, nie rozwija natomiast aktywności uczniów, prócz szybkiego zapamiętywania i notowania. Nauczyciel prowadzący wykład ma niewielką możliwość kontrolowania uwagi słuchaczy. W warunkach szkolnych często musi przerywać tok wypowiedzi, aby przywołać klasę do porządku. Nie ma też żadnej możliwości oceny pracy uczniów na bieżąco. Ponadto badania dydaktyków wskazują, że skuteczność wykładu jest bezpośrednio związana z umiejętnością utrzymania uwagi uczniów, co względu na jednostajny charakter wykładu jest bardzo trudne. Jak zauważa Krzysztof Kruszewski: *Uwaga ukierunkowana na jeden przedmiot musi słabnąć i zostać przeniesiona na inny, co staje się okresem wypoczynku dla funkcjonującego systemu poznawczego zajętego opracowaniem i opanowywaniem wiadomości, znajdujących się w polu uwagi. [...] Po okresie wypoczynku uwaga wraca do pierwotnego obiektu, ale zmęczenie następuje nieco szybciej: okresy obejmowania uwagą treści wykładu są coraz krótsze, okresy ucieczki uwagi i wypoczynku coraz dłuższe.*

Mimo swoich ograniczeń wykład jest metodą często wykorzystywaną. Dydaktycy zalecają, aby mówić od siebie (narracja jest żywsza) oraz włączać do wykładu anegdoty, cytaty itp. Jeśli nauczyciel zdecyduje się na prowadzenie dłuższego wykładu, może pobudzić

zainteresowanie uczniów, stosując różne sposoby wizualizacji. Najczęściej wykorzystuje się demonstracje przykładów dzieł sztuki w postaci slajdów lub reprodukcji albumowych. Znacznie wyższą skuteczność w przyswajaniu treści odnosi się jednak, kiedy łączy się wykład z prezentacją multimedialną, w której wykorzystane są reprodukcje dzieł sztuki, fotografie, rzuty i inne graficzne opracowania architektury, teksty podające materiał nauczania w najbardziej syntetycznej formie, cytaty z wypowiedzi teoretyków, pisarzy i artystów o sztuce itp. Dlatego wskazane jest, aby każdy temat realizowany był z wykorzystaniem tego rodzaju pomocy przygotowanych przez nauczyciela.

Często stosowaną metodą jest także tzw. mini-wykład, ograniczony do 15 minut. Po tak rozpoczętej lekcji można zaproponować uczniom pracę innymi metodami. Mini-wykład jest szczególnie korzystną metodą, jeśli chcemy w krótkim czasie przekazać wstępne informacje, ułatwiające zrozumienie nowych zagadnień lub przygotować do uczestnictwa w zajęciach prowadzonych innymi metodami. Stosuje się go także wtedy, gdy chce się podsumować zagadnienie.

b) Rozmowa nauczająca (pogadanka)

Rozmowa nauczająca nazywana jest pogadanką. Biorąc pod uwagę udział receptorów ucznia w procesie poznania, zalicza się ją do metod opartych na słowie mówionym. Natomiast biorąc pod uwagę źródło wiedzy i współdziałanie ucznia w jej zdobywaniu – zalicza się ją do metod poszukujących.

Rozmowa nauczająca jest dialogiem między nauczycielem a uczniami, prowadzonym według wzorów dialogów sokratejskich. Nauczyciel wprowadza nowe treści poprzez zadawanie pytań ułożonych w logicznym ciągu, przewidując przy tym odpowiedzi uczniów. Pogadanki nie można pomylić z dyskusją, która odbywa się na zasadach czysto partnerskich. Pytania zadawane przez nauczyciela muszą być jasno sformułowane, precyzyjne i dostosowane do poziomu intelektualnego uczniów.

Ze względu na to, że rozmowa nauczająca odwołuje się do określonego zasobu wiedzy uczniów, muszą oni być do niej przygotowani. Można uczniom zlecić wcześniejsze przeczytanie danego rozdziału z podręcznika lub innych źródeł. W przypadku, kiedy uczniowie nie będą przygotowani, pogadanka przerodzi się w monolog nauczyciela, czyli wykład.

Rozmowa nauczająca rozwija myślenie syntetyczne i analityczne oraz kształtuje umiejętność komunikowania się. Pozwala ona uczniom uporządkować znane już treści i pozyskać nowe informacje. Jest to metoda szczególnie zalecana przy wprowadzaniu nowego tematu historycznego. Należy jednak zauważyć, że tempo lekcji prowadzonej tą metodą jest wolniejsze niż lekcji prowadzonej metodą wykładu.

Pewną modyfikacją tej metody jest rozmowa nauczająca prowadzona z wykorzystaniem prezentacji multimedialnych, na przykład nauczyciel pokazuje slajdy i prosi uczniów o sformułowanie cech stylu obejrzanych dzieł. Następnie podsumowuje uzyskane informacje. Zatem prezentacje multimedialne można wykorzystywać także do prowadzenia zajęć metodami aktywizującymi.

c) Dyskusja

Diskusja jest metodą w dużej mierze podobną do rozmowy nauczającej. O ile jednak w pogadance nauczyciel odwołuje się do wiedzy i doświadczeń uczniów i kieruje ich wypowiedziami, o tyle w dyskusji mamy do czynienia z wymianą poglądów, w której uczeń

jest partnerem. Dyskusję można przeprowadzić wówczas, gdy celem jest wykształcenie umiejętności wypowiedzenia się na temat dzieł sztuki i wartościowania ich. Jest to więc jedna z najbardziej aktywnych metod nauczania. Należy uczniów pobudzić do samodzielnego omawiania przykładów dzieł sztuki, a następnie wykorzystać ich wiedzę dyskusji. Nauczanie historii sztuki jest bardziej skuteczne, gdy uczniowie potrafią sformułować własne opinie na temat omawianych dzieł, kierunków i tendencji niż wtedy, gdy posługują się suchymi informacjami na ich temat.

W klasie IV, kiedy zakres materiału poszerza się o zagadnienia dotyczące sztuki nowoczesnej i najnowszej, która budzi nieraz kontrowersyjne opinie, można wprowadzić do dyskusji debatę „za i przeciw”.

Warto pamiętać, że tempo lekcji prowadzonej metodą dyskusji jest wolniejsze niż prowadzonej metodą wykładu. Jednak skuteczność zapamiętywania treści jest znacznie większa. Jeśli w klasie pojawią się problemy z dyscypliną, np. uczniowie nie potrafią się wzajemnie słuchać lub mówią nie na temat, można wprowadzić przedmiot - rekwizyt, który jest przekazywany osobom zabierającym głos jak pałeczka w sztafecie.

d) Nauczanie pojęć

Nauczanie pojęć jest techniką wprowadzania uczniów w problematykę teorii sztuki. Nauczyciel ułatwia uczniom zrozumienie pojęć poprzez pobudzanie ich i zachęcanie do samodzielnego formułowania definicji. W nauczaniu pojęć niezbędne jest zastosowanie ćwiczeń pozwalających na natychmiastowe wykorzystanie świeżo zdobytej wiedzy teoretycznej.

e) Praca z podręcznikiem

Niektórzy dydaktycy uważają podręcznik za zbędny środek dydaktyczny w nowoczesnej szkole. Zastąpić go mogą bowiem różnorodne i ogólnie dostępne materiały, np. teksty źródłowe, opracowania i multimedia. Jednak nie wszyscy uczniowie mają jednakowe szanse dostępu do nich. Czasem zdarza się, że nauczyciel prowadzi lekcje metodami aktywnymi, bez korzystania z podręcznika, a część uczniów nie uczestniczy w lekcji. Wówczas, pozbawieni możliwości skorzystania z podręcznika, mają oni niewielkie szanse nadrobienia zaległości.

Tak więc rola podręcznika w epoce nowoczesnych środków dydaktycznych nie zmniejsza się, pod warunkiem jednak, że ma charakter poszukujący. Absolutnie nie należy wymagać od uczniów streszczania poszczególnych części podręcznika. Zamiast tego uczniowie mogą sporządzić plan tekstu, odpowiedzieć na zadane pytania, określić główne założenia, wypisać i wyjaśnić nowe pojęcia, sformułować cechy stylu czy na przykład określić funkcje sztuki. Zatem każde działanie z podręcznikiem musi być celowe, a uczeń powinien otrzymać konkretne instrukcje, na co ma zwrócić uwagę.

Współczesne podręczniki mają najczęściej charakter uniwersalny, to znaczy łączą kompendia materiałowe przygotowujące do analiz (teksty źródłowe czy ilustracje) z syntetycznymi treściami gotowymi do przyswojenia. W ten sposób wychodzą naprzeciw oczekiwaniom uczniów i nauczycieli.

W pracy z podręcznikiem nauczyciel powinien wskazać uczniom różnice między tekstem podstawowym, a materiałami uzupełniającymi, takimi jak: teksty źródłowe, cytaty z tekstów literackich i ilustracje. Dzięki podręcznikowi historii sztuki można:

- określić funkcje sztuki w danej epoce,
- przedstawić charakterystykę artysty,
- przeprowadzić analizę dzieła,
- określić najważniejsze cechy stylu, epoki, szkoły itp.,
- sporządzić słownik terminów plastycznych,
- porównać tekst podręcznika z innymi opracowaniami na dany temat.

f) Opis i analiza dzieła sztuki

Jest to jedna z najważniejszych metod stosowanych na lekcjach historii sztuki, a zarazem metoda kształtująca podstawowe umiejętności z zakresu przedmiotu. Podstawa programowa formułuje konkretne wymagania odnośnie kompetencji ucznia w tym zakresie. Uczeń powinien dokonywać opisu i analizy porównawczej dzieł, uwzględniając ich cechy formalne (np. w architekturze: układ przestrzenny, plan, bryła, konstrukcja, dekoracja, w rzeźbie: bryła, kompozycja faktura, w malarstwie kompozycja, kolor, światłocień), a także określić te środki ekspresji, które identyfikują analizowane dzieło i wskazują na jego styl. W związku z tym na lekcjach historii sztuki bardzo często stosowane są ćwiczenia z zakresu pełnej (lub ograniczonej do niektórych zagadnień) analizy dzieła.

Opisując dzieło malarskie lub rzeźbiarskie pod względem treści, należy:

- określić gatunek, jaki dzieło reprezentuje (jeśli można je zakwalifikować do konkretnego gatunku),
- opisać treść dzieła, rozpoczynając od cech najbardziej ogólnych aż do szczegółów,
- rozpoznać temat (jeśli mamy do czynienia z dziełem figuratywnym),
- posługując się słownikami symboli, wyjaśnić znaczenie poszczególnych elementów, przedmiotów, znaczenia barw (jeśli opisujemy dzieło symboliczne).

Przeprowadzając analizę formy dzieła sztuki należy wziąć pod uwagę następujące kategorie:

K o m p o z y c j a jest kategorią formy i odnosi się do wszystkich dyscyplin artystycznych. Jest to rodzaj powiązania ze sobą elementów formalnych dzieła, by tworzyły one pewną całość, zgodną z założeniem twórcy. Pewne cechy kompozycyjne mogą być charakterystyczne dla danego kierunku czy epoki. Nazywamy je wówczas schematem kompozycyjnym. W opisie kompozycji dzieła możemy uwzględnić:

- kształt pola obrazowego, inaczej zwany formatem dzieła, czyli tzw. kompozycja zewnętrzna (w przypadku dzieł malarskich, graficznych czy reliefowych),
- podziały kompozycyjne i schematy wprowadzające rozgraniczenia w obrębie kompozycji oraz porządkujące ją i jej cechy, jak: kompozycja dynamiczna (układ form o przewadze skosów lub łuków, sprawiających wrażenie ruchu) lub statyczna (układ form z przewagą pionów i poziomów, sprawiających wrażenie spokoju); jeżeli kompozycja jest dynamiczna, należy określić, jaki to rodzaj ruchu (dośrodkowy, odśrodkowy, wielokierunkowy, napięcia kierunkowe sugerujące ruch),

- diagonalna (oparta na przewadze skosów, z ograniczeniem znaczenia kompozycyjnego pionów i poziomów),
- horyzontalna (rozbudowanie kompozycji wszerz, wydobycie kierunków poziomych, którym podporządkowane są osie i kierunki pionowe (w przedstawieniach figuralnych często z zastosowaniem izokefalizmu – układu przedstawionych postaci z umieszczeniem głów w jednej linii),
- wertykalna (rozbudowanie kompozycji w kierunku pionowym),
- kompozycja zamknięta (w której wszystkie ważne elementy ograniczone są ramami dzieła) lub otwarta (w której istotne elementy dzieła wychodzą poza jego ramy),
- jednopostaciowa lub wielopostaciowa (cecha ta dotyczy sztuki figuralnej),
- kompozycja symetryczna lub asymetryczna,
- kompozycja przestrzenna lub płaska,
- układ zwarty lub luźny czy też rozczłonkowany,
- kompozycja frontalna, czyli eksponowanie części frontalnej kosztem pozostałych lub odejście od frontalizmu (dotyczy dzieł rzeźbiarskich),
- rytmy kompozycyjne, czyli powtarzalność niektórych elementów,
- wyważenie kompozycyjne poszczególnych elementów, czyli tektonika lub jej brak (także punkty ciężkości i oparcia w rzeźbie),
- centrum lub dominanta kompozycyjna (czy istnieje wyraźne centrum i co je stanowi, czy centrum kompozycyjne jest zarazem środkiem geometrycznym lub jest tożsame z centrum treściowym obrazu),
- horyzont - czy jest wyraźnie zaznaczony i na jakiej wysokości przebiega jego linia (nieokreślony, obniżony, podwyższony).

Ważną kategorią w opisie dzieła sztuki jest sposób oddania przestrzeni (w dziełach malarskich i graficznych) lub sposób, w jaki dzieło „reaguje” na otaczającą przestrzeń (w dziełach rzeźbiarskich). W dziełach malarskich, które mają być iluzją rzeczywistości, środkiem ukazania przestrzeni są różne rodzaje perspektywy. Pamiętać jednak należy że sztuka, zwłaszcza nowoczesna, świadomie rezygnuje z naśladowania rzeczywistości, ponieważ inne są jej cele.

Opisując sposób oddania przestrzeni w dziele malarskim bierzemy pod uwagę następujące czynniki:

- plany wyodrębnione w obrazie lub ich brak (obraz płaski, jednoplanowy),
- sposoby ukazania przestrzeni (perspektywa linearna, powietrzna, barwna, kulisowa), jeśli dzieło stanowi iluzję rzeczywistości.

W przypadku dzieł rzeźbiarskich bierze się pod uwagę następujące czynniki:

- otwartość rzeźby na otaczającą przestrzeń (dotyczy to zwłaszcza kompozycji ażurowych, luźnych) lub zamknięcie się na nią (dotyczy formy zwartej),
- wyodrębnienie planów poprzez zróżnicowanie wypukłości form względem tła (dotyczy reliefu),
- zastosowanie lub nie perspektywy kulisowej, linearnej (dotyczy reliefu).

Kolejną kategorią, w zakresie której analizuje się dzieła plastyczne, jest kolorystyka dzieła. Kolor, zamiennie nazywany barwą jest jedną z podstawowych jakości zmysłowych

odbieranych przez siatkówkę oka, dlatego w sztukach wizualnych jest to jedna z najważniejszych cech dzieła. Kolory dzieli się na trzy podstawowe grupy: chromatyczne (w tym zasadnicze i pochodne), achromatyczne (obojętne) oraz tzw. ziemie. Z kolorem wiąże się pojęcie koloryzmu, czyli prymatu gry barwnej nad innymi elementami budowy obrazu. Kolorystyka jest kategorią, którą bierze się pod uwagę w opisie i analizie niektórych dzieł (malarskich, barwnej grafiki oraz rzeźby polichromowanej). W opisie kolorystycznym należy uwzględnić następujące informacje:

- zastosowanie szerokiej lub wąskiej gamy barwnej (szeroka obejmuje barwy chłodne i ciepłe, wąska – tylko jedno lub tylko drugie); jeśli gama jest szeroka, ale w obrazie występuje zdecydowana przewaga barw chłodnych lub ciepłych, należy to uwzględnić w opisie,
- dźwięczność barwy (barwy nasycone czy też stonowane),
- czystość barw (tylko podstawowe i pochodne) lub też ich złamanie (barwami dopełniającymi, czyli tymi, które leżą po przeciwnej stronie koła barw, np. dla czerwieni-zieleń, dla żółcieni-fiolet i odwrotnie),
- określenie dominanty kolorystycznej (jakie barwy zdecydowanie dominują),
- akcenty barwne,
- określenie nazw barw (przy nazwach dobrze jest się posłużyć językiem plastyka lub różnicować przez porównanie z naturą (siena, umbra, zieleń chromowa lub zieleń wiosenna, czerwień malinowa, żółcień cytrynowa itp.),
- określenie kontrastów (walorowe, temperaturowe, dopełnieniowe) oraz miejsc, w których występują,
- zróżnicowanie planów barwnych wg tradycyjnych reguł perspektywy barwnej (bliżej ciepłe tony, dalej chłodniejsze, na trzecim planie najchłodniejsze),
- obecność koloru lokalnego (w świetle i cieniu jest ta sama barwa, która ulega tylko ściemnieniu lub rozjaśnieniu) lub występowanie autonomii kolorystycznej światła i cieni (mają one własne kolory).

Ważną rolę w dziele sztuki odgrywa światło. W dziełach graficznych i malarskich, dla których ważne jest odzwierciedlenie rzeczywistości, stosuje się światłocienie, czyli odpowiednie rozłożenie światła i cieni w celu spotęgowania efektu trójwymiarowości przedstawianych motywów. Na przykład w rysunku światłocieniowym uwzględnia się jedynie różnice tonalne, wynikające z oświetlenia przedmiotu, a nie bierze się pod uwagę różnic walorowych, czyli stopni jasności barw. Z kategorią światła w obrazach i grafice wiąże się pojęcie luminizmu, czyli prymat gry światła nad innymi czynnikami budowy obrazu oraz pojęcie nokturnu - pejzażu malowanego o zmierzchu lub nocą.

W opisie rzeźby nie występuje światłocienie, ale światło pełni istotną rolę w odbiorze dzieła. Rzeźba jest przestrzenna, zatem światło może na jej powierzchni operować w różny sposób, zmieniając siłę oddziaływania w zależności od: kąta padania, swojego źródła, a w przypadku światła naturalnego – także od pory dnia.

W zakresie tej kategorii w opisie dzieła malarskiego i graficznego bierze się pod uwagę:

- źródło światła i kierunek jego padania (czy jest widoczne na obrazie czy też pada spoza obrazu),

- pochodzenie źródła światła - naturalne czy sztuczne (można także użyć terminów określone lub nieokreślone, w sytuacji, kiedy trudno zdefiniować jakość źródła),
- określenie czy światło jest rozproszone (równomierne rozłożenie światła) czy kierowane punktowo na pewne partie (np. wydobywa i podkreśla motyw dominujący),
- występowanie refleksów światła (bliki),
- określenie najjaśniejszego i najciemniejszego punktu obrazu, jeśli takie istnieją,
- określenie wyrazistości kontrastów światła,
- modelowanie formy (głębokie lub lekkie podkreślenie formy),
- podkreślenie formą kierunku padania światła (np. duktem pędzla, fakturą) lub określenie niezależności tych czynników.
- występowanie cieni i ich konsekwentne rozłożenie względem kierunku padania światła.

F a k t u r a określa sposób kształtowania przez artystę powierzchni dzieła malarskiego, graficznego lub rzeźbiarskiego, a w architekturze – sposób kształtowania powierzchni muru. W sensie dosłownym fakturą nazywa się to, co można wyczuć dotykiem. Pojęcie faktura stosuje się także dla określenia sposobu nakładania farby, który daje się rozpoznać tylko wzrokowo. Określenie rodzaju faktury zależy od użytego materiału i techniki. W przypadku dzieł rzeźbiarskich i architektonicznych w opisie faktury bierze się pod uwagę:

- stopień gładkości faktury (np. wypolerowana),
- tworzenie się kontrastów światła i cienia na powierzchni,
- obecność śladów narzędzia, którym dzieło zostało wykonane,
- czy dzieło ma fakturę jednorodną czy też występują kontrasty faktur: gładkiej i zróżnicowanej,
- stopień dokładności wykończenia (np. *non finito*).

W przypadku dzieł malarskich w opisie faktury bierze się pod uwagę:

- określenie wyrazistości duktu (dotknięcia) pędzla lub stwierdzenia, że obraz gładko malowany,
- występowanie faktury impastowej (nałożenie farby pędzlem lub szpachlą o wyrazistej wypukłości),
- staranne wykończenie obrazu (akademickie *fini*).

Opisywane środki artystyczne pokazują strukturę formalną dzieł sztuk plastycznych. Jednakże każde z nich przemawia do nas nieco innym językiem. Oznacza to, że artysta, korzystając z bogatego języka sztuki wybrał i podkreślił te środki, które charakteryzują dzieło i wyróżniają je spośród wielu innych. A zatem każde dzieło ma właściwe artyście (a często też stylowi i epoce, w której powstało) środki ekspresji. Trzeba więc wyłonić te cechy, które identyfikują dzieło i dzięki którym przemawia ono do nas (wyraz dzieła):

- stosunek do natury (dzieło wiernie naśladuje naturę, przetwarza ją lub stanowi daleką analogię do rzeczywistości); także idealizm albo realizm przedstawienia,

- jaka jest relacja pomiędzy linią a plamą barwną (podstawą jest rysunek, dopełniony kolorem lub obraz konstruowany jest plamami barwnymi),
- które z wymienionych środków formalnych są najważniejsze dla tego dzieła (np. obrazy Rubensa przemawiają znakomitą kolorystyką i dynamizmem ujęcia, podczas gdy najważniejszymi środkami wyrazu w obrazach Van Gogha są ostre zestawienia kolorystyczne, wyrazisty dukt pędzla i bogata faktura),
- jakie inne cechy zwiększają dramatyzm przedstawienia?

g) Praca z tekstem źródłowym

Kształcenie umiejętności ucznia w posługiwaniu się tekstem źródłowym jest jednym z podstawowych zadań nauczyciela. W nauczaniu historii sztuki o wiele większe znaczenie ma źródło ikonograficzne niż tekst kultury, jednakże ten ostatni kształci umiejętność samodzielnego zdobywania wiedzy, poszukiwania potrzebnych wiadomości, aktywizuje i rozwija intelektualne możliwości ucznia. Powinien on zdawać sobie sprawę, że podstawą każdej wiedzy o przeszłości, a więc także historii sztuki, są źródła historyczne. W Podstawie programowej sformułowane jest wymaganie, aby uczeń analizował wybrane teksty pisarzy, filozofów i artystów, interpretując je i wskazując wpływ tych wypowiedzi na charakter stylów, epok i tendencji w sztuce oraz na kształt dzieła. Ponadto, analizując wypowiedzi krytyków na temat sztuki uczeń uczy się formułować własne zdanie.

W historii sztuki nauczanej na tym etapie kształcenie jest tylko niewielka liczba cytatów z manifestów artystycznych czy najbardziej istotnych wypowiedzi teoretyków o sztuce, które uczeń powinien znać i identyfikować z autorem. W przypadku pozostałych tekstów źródłowych bardziej istotne jest kształcenie umiejętności czytania źródła ze zrozumieniem i wyciągania właściwych wniosków w kontekście epoki.

Praca z tekstem źródłowym może być przeprowadzona na lekcji - indywidualnie lub grupowo, a także zlecona uczniowi jako praca domowa. Teksty czytane na lekcji powinny być krótkie i mają przygotować ucznia do dyskusji, ćwiczeń itp. Wymiernym efektem pracy z tekstem jest sporządzenie notatki w formie wypunktowania najważniejszych treści lub sporządzenia mapy mentalnej.

Analiza i krytyka źródeł powinna odbywać się według ustalonych zasad:

- wprowadzenie ucznia do tematyki, której dotyczy analizowany tekst, przekazanie informacji o autorze, charakterze tekstu, czasie i miejscu jego powstania,
- wychwycenie i wyjaśnienie trudnych terminów, pojęć i zwrotów,
- ukierunkowana pytaniami analiza tekstu, sporządzenie notatek,
- ocena uzyskanych informacji pod kątem zgodności z wcześniej sformułowanymi pytaniami,
- konfrontacja danych pochodzących z analizy źródła z wiedzą uczniów, materiałem podręcznikowym, literaturą pomocniczą itp.

W sytuacji, kiedy pojawiają się różne interpretacje tekstów źródłowych, należy przeprowadzić dyskusję w celu wymiany merytorycznych poglądów. Zasady te można stosować także podczas pracy z literaturą popularnonaukową. Prowadzenie zajęć z wykorzystaniem tekstów źródłowych nie powinno wpływać na spowolnienie tempa pracy.

h) Drama

Drama należy do grupy metod waloryzacyjnych i dlatego jest szczególnie ceniona we współczesnej edukacji. Większość metod kształcenia rozwija głównie zdolności poznawcze, podczas gdy rozpowszechniona w Wielkiej Brytanii drama uznawana jest za metodę odwołującą się do emocji. Należy pamiętać, że nauczyciel nie tylko uczy, ale i wychowuje. Jeżeli stosuje metody bierne, kształtuje też takie postawy. Bardzo ważną cechą dramy jest to, że ma ona charakter powszechny, a każda osoba działa na poziomie swojego rozwoju. W dramie nie ma typowego podziału na aktorów i publiczność – wszyscy są uczestnikami, a prowadzący dramę starają się eliminować elementy rywalizacji, charakterystyczne dla gier dydaktycznych. Zanim nauczyciel zdecyduje się na prowadzenie zajęć metodą dramy, powinien ustalić:

- cel zajęć,
- temat lekcji,
- miejsce fikcyjnego rozwoju dramy,
- role dla uczniów,
- funkcję i rolę dla nauczyciela,
- sytuację wyjściową (zdarzenie, od którego zacznie się drama),
- strukturę zajęć,
- środki dydaktyczne,
- zasady pracy grupy.

Opisane w podręcznikach dydaktycznych techniki dramy skłaniają uczniów do wchodzenia w rolę, dzięki czemu poznanie jest pełniejsze. Opisy technik dramowych nauczyciel może znaleźć w dostępnych na rynku publikacjach. Na lekcjach historii sztuki wykorzystać można następujące techniki:

Gorące krzesło, czyli wywiad, który prowadzi się dwuosobowo na wielu planach, albo z udziałem wszystkich. Jeden z uczestników wciela się w konkretną rolę (np. w postać artysty), a pozostali zadają pytania na temat jego życia, pracy, pytają co czuł, kiedy tworzył itp. W ten sposób skutecznie poznają życie i twórczość danego artysty. Do tego rodzaju roli trzeba się jednak dobrze przygotować. Mogą więc w niej występować uczniowie wykazujący szczególną aktywność.

Obraz, który jest tworzony przez uczestników na podstawie konkretnego dzieła sztuki. W ten sposób omówić można ikonografię, układ kompozycyjny itd. W trakcie tworzenia obrazu, czyli ustawiania postaci według reprodukcji, uczniowie wielokrotnie oglądają reprodukcję i w ten sposób więcej zapamiętują. Odmianą tej techniki jest *żywy obraz*, w którym to, co dzieje się na płótnie jest tylko zatrzymaną chwilą, a aktorzy mogą odgrywać scenę poruszając się, prowadząc dialogi itd., czyli kontynuując zdarzenie. Technika ta jest doskonała w pracy z uczniami klas gimnazjalnych w prezentacji scen rodzajowych i religijnych.

Magazyn figur woskowych - polega na wcielaniu się w rolę postaci z obrazu. Uczniowie poprzez takie działania łatwiej zapamiętują osoby występujące w kompozycjach wielofiguralnych.

Film – uczniowie realizują go np. na podstawie obrazów artysty. W zespołach tworzą „żywe obrazy”, wcielając się w postacie z dzieł. Następnie budują retrospekcyjne stop-klatki, aby pokazać, co się zdarzyło chwilę wcześniej i jak to mogłoby wyglądać na obrazie. Podobnie, na zasadzie antycypacji, przewidują rozwój sytuacji w przyszłości.

Taka ekranizacja może być poprzedzona ćwiczeniem literackim – tworzeniem „na gorąco” scenariusza lub scenopisu.

Plan, model, makieta, mapa – w ramach techniki uczniowie rysują plany twierdz, grodów, pałaców, kościołów, miast, a następnie wykorzystują „projekty” do „zbudowania” konkretnego obiektu lub miasta.

Muzeum - uczniowie oprowadzają zebranych po fikcyjnym muzeum i prezentują zabytki historyczne i artystyczne. Można w tej technice wykorzystać rekwizyty, fikcyjne dokumenty, reprodukcje, mapy, listy itp.

Rzeźba – polega na tym, że jeden z uczniów jest „materiałem rzeźbiarskim”, a drugi twórcą. Projektem rzeźby jest ilustracja konkretnego dzieła. Rzeźbiarz tworzy zgodnie z projektem i w ten sposób zapamiętuje układy kompozycyjne.

Uczniowie mogą wykorzystywać techniki dramy w quizach. W ten sposób przypominają sobie najważniejsze dzieła malarskie i rzeźbiarskie. Na przykład grupa uczniów przyjmuje odpowiednie pozy wzorowane na posągach, a pozostała część klasy odgaduje, z jakim dziełem im się to kojarzy. Wymienione tu przykłady technik dramy stanowią tylko niewielką część możliwości, jakie daje ta metoda.

I) Uczenie się we współpracy

Uczenie się we współpracy to nie tyle metoda, co idea. Polega ona na tym, że uczniowie wspólnie pracują i uczą się od siebie nawzajem. Łatwiej jest im też ujawniać poglądy i werbalizować swoje myśli. Dzięki współpracy szybciej i skuteczniej przyswajają sobie wiedzę. We współczesnej edukacji psychologowie podkreślają w tej metodzie wartości dydaktyczne i wychowawcze.

Podczas współpracy uczniowie negocjują, wypracowują kompromisy i dążą do zespołowego sukcesu. W tradycyjnym sposobie nauczania, gdy klasa liczy 25-30 osób, nauczyciel bierze na siebie odpowiedzialność za przekazanie wiedzy i w związku z tym nie zawsze wystarcza mu czasu na kontrolę i ocenę uczniów. Z kolei uczniowie nie mają możliwości poznania rezultatów swojej pracy. Natomiast we współpracy na lekcji licealiści ćwiczą umiejętności mówienia, argumentowania, słuchania, a nauczyciel może skoncentrować się na poznawaniu i ocenie ich działania.

Uczenie się we współpracy można stosować w parach lub grupach kilkuosobowych. Jeśli jednak nauczyciel zdecyduje się na prowadzenie zajęć tą metodą, musi pamiętać, że trzeba się do niej starannie przygotować. Nauczyciel dokonuje podziału uczniów na grupy i przydziela im konkretne zadania. Może to zrobić dzieląc klasę na grupy o wyrównanym potencjale intelektualnym, a następnie przydzielić im jednakowe zadania. Drugą możliwością jest podział uczniów na grupy o zróżnicowanym potencjale i przyznanie słabszym uczniom zadań łatwiejszych. Zwrócić jednak należy uwagę na to, aby pracowali wszyscy uczniowie. W każdej grupie powinien znaleźć się koordynator pracy i sekretarz. Można też wyznaczyć inne funkcje.

Nauczyciel może zdecydować się na przydzielenie jednakowych zadań, które dodatkowo dadzą się podzielić w obrębie grupy, wtedy dobrze jest wyłonić tzw. ekspertów. Na przykład w klasie jest pięć jednakowych grup i każda z nich ma zapoznać się z twórczością najwybitniejszych przedstawicieli malarstwa renesansowego. W obrębie grupy pracę należy rozdzielić się w taki sposób, że na przykład jeden uczeń ma zapoznać się z życiem i twórczością Michała Anioła, drugi – Leonarda itd. Po zapoznaniu się z tekstami na temat artystów, uczniowie powinni opowiedzieć o tych twórcach pozostałym członkom grupy, czyli

przedstawić im wyniki swojej pracy. Przy takim podziale zadań, każdy członek zespołu staje się ekspertem od jednego artysty. Po przygotowaniu swojej części pracy uczeń może uzgodnić „stan badań” z innymi ekspertami tego samego tematu, będącymi członkami pozostałych zespołów. Po konsultacjach eksperci powracają do swoich zespołów i dzielą się swoją wiedzą z kolegami. A oto zalecane przez dydaktyków niektóre techniki uczenia się „we współpracy”:

- zwróć się do sąsiada - wyjaśnianie niezrozumiałych części lekcji lub wybór najważniejszych zagadnień poruszanych na lekcji,
- czytająca grupa - uczniowie wspólnie opracowują tekst i odpowiadają na pytania,
- układanka - praca w grupach polegająca na tym, że każdy uczeń otrzymuje inne zadanie (diagram),
- grupa zadaniowa - przed projekcją filmu, wykładem, tekstem lub prezentacją uczniowie w grupach ustalają, co wiedzą na dany temat,
- odpytujący przyjaciel - uczniowie zadają sobie w parach pytania dotyczące faktów, które powinni zapamiętać z lekcji,
- wspólne ćwiczenie - uczniowie wykonują w parach ćwiczenie, dzieląc się rolami,
- sprawdzanie zadania domowego - uczniowie sprawdzają w grupie zadanie domowe, dyskutując nad ewentualnymi różnicami w odpowiedziach. Niektórzy podejmują decyzję o zmianach w pracy, co powinno być uzasadnione pisemnie,
- wspólne uczenie się do testu - w trakcie lekcji powtórzeniowej uczniowie wspólnie przygotowują się do testu,
- grupa rozwiązuje problem - problem do rozwiązania jest jeden dla całej grupy, każdy jej członek musi mieć wkład w rozwiązanie problemu,
- projekt badawczy - uczniowie pracują w grupach nad wspólnym problemem, ale każdy na innym materiale, następnie sporządzają wspólny raport,
- podsumowanie w parach - dotyczy podsumowania np. pisemnego rozdziału z podręcznika lub fragmentu lekcji.

j) Debata oksfordzka

Debata oksfordzka zdecydowanie uatrakcyjnia przebieg zajęć edukacyjnych. Pochodzi ona z Uniwersytetu Oksfordzkiego i można ją wykorzystać na lekcjach, w których przedstawia się dwa odmienne stanowiska, np. lekcja na temat konceptualizmu – debata za i przeciw tradycyjnemu warsztatowi i powstawaniu dzieł, czy też lekcja na temat teorii sztuki z wykorzystaniem tekstów źródłowych „Spór Opata Sugera ze św. Bernardem z Clairvaux”. W debacie oksfordzkiej zdecydowanie zabronione jest obrażanie bądź wyśmiewanie mówców strony przeciwnej. Zadaniem debaty jest dyskusja nad tezą. Debatują przeciwnicy tezy oraz jej obrońcy.

Debacie przewodniczy marszałek, który ma do pomocy sekretarza czuwającego nad organizacją czasu i kolejnością wypowiedzi. Jako gospodarz obwieszcza on początek i koniec debaty, zarządza głosowanie, a także wyraża podziękowanie każdemu uczestnikowi dyskusji. Marszałek jako jedyny ma prawo udzielać głosu (poza wtrąceniami publiczności), zapowiada on poszczególnych uczestników debaty, ma też prawo odebrać głos każdemu mówcy lub wtrącającemu, np. z powodu przekroczenia limitu czasowego albo rażącego naruszenia norm kultury dyskusji. Na nim też spoczywa obowiązek czuwania nad spokojem w sali. W szczególnych przypadkach marszałek może wyprosić z sali osobę łamiącą zasady debaty.

Sekretarz pełni funkcję pomocnika marszałka. W trakcie przemówień informuje mówców o czasie, jaki pozostał im do końca wystąpienia (np. kładąc na pulpicie kartki z zapisaną liczbą minut). Sekretarz debaty to funkcja idealna dla osoby, która lubi być w centrum wydarzeń, nie wysilając się przy tym zbytnio. Marszałek i sekretarz mają obowiązek zachowania ścisłej bezstronności.

Pomieszczenie, w którym odbywa się debata jest podzielone na dwie części (np. poprzez ustawienie stołów). Strona broniąca tezy siada po prawej stronie marszałka, ich oponenti po przeciwnej stronie. W środku siedzą osoby niezdecydowane. Naprzeciwko nich na podwyższeniu siedzi marszałek prowadzący obrady i sekretarz czuwający nad czasem i porządkiem debaty. Podczas obrad zakazane jest opuszczanie sali i zmienianie miejsc. Głos udzielany jest na przemian obu stronom. Każda ze stron przydziela w swoim zespole funkcje: 1) osoba, która przedstawia najważniejsze założenia tezy, 2) „młot na czarownicę”, czyli osoba, która ma za zadanie zbijać argumenty przeciwnika oraz 3) osoba, która dokona podsumowania. Jedna strona przekonuje o słuszności tezy, druga strona ma a zadanie ją podważyć i obalić. W tym celu mówcy obu stron zabierają głos na przemian. Zależnie od ustaleń przed rozpoczęciem debaty, każdy z nich ma na to trzy do pięciu minut. Jako pierwszy występuje mówca broniący tezy. Potem do głosu dochodzi opozycja, następnie zaś przemawia kolejny zwolennik proponowanej tezy. W ten sposób debata toczy się aż do wyczerpania listy chętnych do zabrania głosu albo do momentu przekroczenia limitu czasowego, przeznaczonego na dyskusję. Debatę kończy mówca atakujący tezę. W trakcie trwania debaty również publiczność może zabierać głos. Aby być dopuszczonym do głosu, trzeba zwrócić na siebie uwagę marszałka. Po udzieleniu pozwolenia osoba przedstawia się (co zapisuje sekretarz) i dopiero wtedy może wyrazić swoją opinię. Ostatnią częścią debaty jest głosowanie. Tradycyjnie w Oksfordzie odbywa się ono poprzez wyjście przez odpowiednie drzwi. Tutaj można stosować głosowanie przez podniesienie ręki. Po głosowaniu zwolennicy tezy przenoszą się na tę stronę sali, którą reprezentują debatujący „za”, zaś przeciwnicy na stronę debatujących „przeciw”.

k) Film o sztuce

Rola filmów o sztuce nieustannie wzrasta, ponieważ u człowieka współczesnego zmieniły się mechanizmy percepcji i jest on bardziej wrażliwy na bodźce wizualne. Ponadto ekranowa wizja sztuki jest ciekawsza od tradycyjnej, także muzealnej, toteż budzi większe zainteresowanie. Film o sztuce jest dziełem, którego tematem, bez względu na długość metrażu, są autentyczne dzieła sztuki, autentyczni artyści oraz autentyczne elementy ich warsztatu.

Według Zbigniewa Czeżot-Gawraka filmy o sztuce dzielą się na:

- Filmy o charakterze pomocy dydaktycznych na lekcjach historii sztuki i innych przedmiotów. W takich filmach zasadniczą rolę odgrywa komentarz słowny oraz graficzne układy obrazujące analizę dzieł i stylów.
- Popularnonaukowe filmy o sztuce przeznaczone dla szerszych kręgów widzów. Komentarz w tych filmach jest mniej dydaktyczny, natomiast zwiększa się rola muzyki towarzyszącej obrazowi.
- Filmy impresyjno-poetyckie to rodzaj poematów o sztuce. Filmowiec podejmuje w nich dialog z artystą lub dziełem i daje osobistą wizję tematu. Komentarz w takim filmie pełni rolę drugorzędną, natomiast ważną rolę pełni muzyka.
- Filmy reportażowe, ukazują nie tylko dzieła, ale również artystę, jego technikę, źródła inspiracji i środowisko, w którym tworzy.

Filmy o sztuce są nowym, atrakcyjnym środkiem dydaktyki szkolnej, użytecznym nie tylko na lekcjach sztuki, ale też historii, języka polskiego i ogólnej wiedzy o kulturze. Są także cennym środkiem służącym analizowaniu dzieł oraz jednym z najskuteczniejszych środków popularyzowania sztuki w szerszych kręgach społeczeństwa. Stanowią też jeden z najlepszych sposobów mówienia o najnowszych tendencjach w kulturze, dlatego warto pozyskiwać je jako pomoce dydaktyczne na lekcji historii sztuki.

Aby osiągnąć jak najwyższą skuteczność przyswajania treści filmu, nauczyciel powinien przygotować zestaw pytań czy zagadnień do wynotowania w trakcie projekcji lub kartę pracy do wypełnienia. W przeciwnym wypadku trudno będzie uzyskać pełne zaangażowanie uczniów.

1) Projekt

Projekt jest jedną z najbardziej aktywizujących metod. Jak zauważają Agnieszka Mikina i Bożena Zajac: *Gospodarka rynkowa, niestabilność rynku pracy oraz zmiana modelu ścieżki i kariery zawodowej stawia przed młodym człowiekiem, wchodzącym na rynek pracy, zupełnie inne niż do tej pory oczekiwania*. Nauczyciel nie tylko uczy, ale wychowuje. Jeśli prowadzi zajęcia metodami mało aktywnymi, wychowuje młodzież bierną i niechętną jakimkolwiek samodzielnemu działaniu. Natomiast prowadząc zajęcia metodą projektu kształtuje przede wszystkim postawy przedsiębiorcze, które sprawdzają się w dorosłym życiu. Metoda projektu rozwija łatwość nawiązywania kontaktów, kreatywność, umiejętność planowania i osiągania zamierzonych celów, samodzielność i odpowiedzialność, a realizowana również w modelu uczenia się we współpracy, wspomaga umiejętność pracy w zespole i zdolności organizacyjne.

Każdy projekt powinien mieć jasno określony cel główny i cele pośrednie, które są jakby stopniami do osiągnięcia celu końcowego. Należy zaproponować uczniom określone zadania i poprosić o dokonanie wyboru. Następnie zawiera się z uczniami kontrakt na wykonanie określonych zadań. Powinien on uwzględniać następujące elementy:

- temat projektu,
- cel główny zadania (ewentualnie cele pośrednie),
- uzasadnienie wyboru zadania (jeśli jest wybór),
- termin wykonania projektu,
- klarowne kryteria oceny,
- podpisy obu stron.

Dzięki projektom, które są kontraktami pomiędzy nauczycielem a uczniami, licealiści wdrażają się do poważniejszych zadań. Ponadto uczą się odpowiedzialności, punktualności oraz dobrej organizacji swojej pracy. Projektem może być indywidualna praca ucznia (na przykład sporządzenie i wygłoszenie referatu) lub praca grupowa – przygotowanie wystawy, przeprowadzenie wywiadu z artystą, wykonanie gazetki okolicznościowej, napisanie tekstu do szkolnej publikacji, a nawet przygotowanie reportażu w formie filmu.

Znawcy przedmiotu rozróżniają projekty przedmiotowe i interdyscyplinarne, realizowane na lekcjach kilku przedmiotów. W szkole artystycznej, w ramach jednego projektu interdyscyplinarnego można połączyć nauczanie projektowania komputerowego z historią sztuki. Uczniowie mogą opracować jeden kierunek w sztuce. Przygotowany materiał w wersji elektronicznej może być doskonałą pomocą dydaktyczną, a uczniowie w trakcie realizacji projektu poznają życie i twórczość artystów reprezentujących dany kierunek, źródła ich inspiracji, analizują dzieła sztuki itd.

Wykonywanie zadań projektowych można podzielić na trzy fazy:

- faza I – przygotowanie projektu,
- faza II – wykonanie projektu,
- faza III – prezentacja i ocena projektu.

Przed rozpoczęciem pracy metodą projektu nauczyciel powinien zawrzeć z uczniami kontrakt, w którym należy określić następujące elementy:

- temat projektu,
- zakres działania,
- terminy wykonania poszczególnych etapów pracy,
- termin zakończenia projektu,
- kary za niedotrzymanie terminu,
- sposób komunikowania się ucznia z nauczycielem prowadzącym projekt,
- sposób komunikowania się z innymi nauczycielami (dotyczy projektów interdyscyplinarnych),
- przewidywane koszty wykonania i sposób finansowania projektu,
- terminy korzystania z pracowni (plastycznych, komputerowych – jeśli projekt tego wymaga),
- kryteria oceny projektu,
- data zwarcia kontraktu,
- podpis nauczyciela prowadzącego projekt,
- podpisy uczniów przystępujących do projektu,
- inne ważne informacje, jeśli projekt tego wymaga.

f) Analiza SWOT

Jest to metoda zespołowej analizy i oceny jakiegoś zjawiska, wydarzenia, problemu. Polega na wypełnieniu przygotowanego arkusza, na którym uczniowie określają zarówno mocne strony tego zjawiska i wynikające z nich szanse, jak i słabe strony oraz zagrożenia. Nazwa pochodzi od słów angielskich:

- *Strengths* – mocne strony,
- *Weaknesses* – słabe strony,
- *Opportunities* – szanse,
- *Threats* – zagrożenia.

Metoda ta sprawdza się najlepiej w połączeniu z metodą uczenia się we współpracy. Arkusze w takim przypadku wypełniają grupy zadaniowe, a następnie prezentują i porównują wyniki na forum klasy.

Metodę analizy SWOT można np. zastosować do zanalizowania sytuacji artysty w okresach: średniowiecza i renesansu. W ten sposób uczniowie oceniają, czy bycie np. artystą cechowym jest korzystniejsze dla rozwoju niż praca dla mecenasa i podróżowanie z jednego miejsca do drugiego.

Arkusz do analizy SWOT ma formę tabeli:

Mocne strony	Słabe strony

Szanse	Zagrożenia

3. METODY SŁUŻĄCE KONTROLI I OCENIE

a) Test pomiarowy

Celem przeprowadzenia testu pomiarowego jest sprawdzenie wiadomości ucznia po zakończeniu materiału z całej epoki, np. starożytności, średniowiecza, renesansu, baroku itd. Przypomina on arkusz maturalny, ale w ograniczonym zakresie. Bardzo ważne jest to, aby test pomiarowy spełniał wszystkie wymagania podstawy programowej w ramach trzech podstawowych celów: 1) odbiór i wykorzystanie informacji, 2) tworzenie wypowiedzi 3) analiza i interpretacja tekstów oraz wytworów kultury. Dobry test pomiarowy ma różnorodne zadania otwarte i zamknięte, które sprawdzają nie tylko wiadomości, ale także umiejętności uczniów. Oprócz typowych zadań sprawdzających wiadomości, powinny w nim być zarówno zadania poświęcone analizie i opisowi dzieł sztuki, jak i zadania poszerzonej wypowiedzi pisemnej.

b) Praca klasowa

Praca klasowa ma za zadanie sprawdzić wiadomości z mniejszego zakresu, najczęściej przeprowadza się tego rodzaju sprawdzian po zakończeniu części działu, np. renesansu włoskiego w ramach epoki renesansu. Praca klasowa może mieć charakter różnorodny – przybierać kształt regularnego testu z wąskiego zakresu wiedzy lub mieć charakter opisowy (pisemna wypowiedź ucznia na temat 2-3 zagadnień).

c) Kartkówka

Obejmuje ona zakres materiału mniejszy od sprawdzianu (ogranicza się np. do lekcji na temat architektury włoskiego renesansu), zazwyczaj z 2-3 ostatnich lekcji. Kartkówka

również może przybrać formę testową, ale ze względu na fakt, że powinna być przeprowadzona w ciągu kilkunastu minut – powinien to być test jednokrotnego wyboru. Bardzo lubianą formą przez uczniów jest „samosprawdzający się test”. Nauczyciel przygotowuje pytania testowe jednokrotnego wyboru (do 20 pytań). Prosi uczniów, aby zamiast podpisu oznaczyli kartkówkę swoimi numerami z dziennika lub innymi znakami. Następnie uczniowie odpowiadają na pytania, co nie powinno zająć więcej niż 10 min. Po zakończeniu nauczyciel sam zbiera testy, a następnie rozdaje je ponownie w taki sposób, aby do żadnego ucznia nie trafił jego własny arkusz. Po tej czynności nauczyciel czyta test i podaje dobre odpowiedzi (jest to zatem informacja zwrotna dla uczniów). Uczniowie punktują prawidłowe odpowiedzi wg załączonej do testu legendy, a następnie podliczają punkty. W ten sposób w ciągu kilkunastu minut nie tylko wszyscy uczestnicy są ocenieni, ale znają prawidłowe odpowiedzi oraz jakie błędy muszą poprawić.

4. WYMAGANIA BAZOWE

Niezbędne warunki do realizacji programu to sala lekcyjna (pracownia) wyposażona w komputer z dostępem do internetu, głośniki, ekran oraz rzutnik multimedialny do demonstracji i prezentacji. W sali powinna także znajdować się podręczna biblioteczka z najważniejszymi publikacjami z zakresu literatury przedmiotu, np. wymienionymi w programie.

5. KORELACJE MIĘDZYPRZEDMIOTOWE

Historia sztuki jest dziedziną, która w wielu aspektach zbliża się i koreluje z innymi przedmiotami szkolnymi. Przede wszystkim dotyczy to przedmiotów artystycznych, takich jak:

- podstawy projektowania - zagadnienia dotyczące formy plastycznej dzieła sztuki, a zwłaszcza: kompozycja i jej rodzaje, zagadnienia związane z iluzją przestrzeni, efektami optycznymi,
- rysunek i malarstwo - zagadnienia dotyczące formy plastycznej dzieła graficznego i malarskiego, a zwłaszcza: kompozycja dzieła, barwa i jej cechy, kontrasty barwne, skala walorowa, inne środki ekspresji. Ponadto zagadnienia związane z gatunkami w malarstwie,
- rzeźba – zagadnienia dotyczące formy plastycznej dzieła rzeźbiarskiego, a zwłaszcza: kompozycja, faktura, sposób kształtowania przestrzennego, funkcje rzeźby i jej klasyfikacja z tym związana.

Ponadto historia sztuki w niektórych zagadnieniach koreluje z przedmiotami ogólnokształcącymi i dodatkowymi, takimi jak:

- historia – zagadnienia dotyczące uwarunkowań historycznych i geograficznych dzieła sztuki, wprowadzenie do epok itd., osadzenie w epoce,
- język polski – zagadnienia dotyczące cech i stylistyki epok i kierunków, paralele w zakresie tych przedmiotów, osadzenie dzieła sztuki w kontekście ikonologicznym, umiejętności pisania dłuższej wypowiedzi pisemnej na zadany temat,
- religia – zagadnienia dotyczące ikonografii chrześcijańskiej, a zwłaszcza żywotów świętych i ich atrybutów,

- etyka oraz filozofia – zagadnienia dotyczące historii estetyki i formułowania doktryn artystycznych.

Wskazane jest, aby nauczyciele historii sztuki i w/w przedmiotów współpracowali ze sobą w zakresie przekazywanych treści.

6. DOSTOSOWANIE MATERIAŁU DO INDYWIDUALNYCH POTRZEB I MOŻLIWOŚCI UCZNIÓW

Główna część materiału nauczania dostosowana jest do potrzeb ucznia przeciętnego i dla niego zaproponowany został kanon dzieł. Jednakże historia sztuki w szkołach plastycznych budzi szczególne zainteresowanie niektórych uczniów. W związku z tym zrodziła się potrzeba, aby poszerzać treści o dodatkowe zagadnienia, zwłaszcza dla uczniów przygotowujących się do olimpiady artystycznej – sekcja plastyki. Nauczyciel historii sztuki na pracę z uczniem zdolnym ma przyznane dodatkowe 2 godziny, które może wykorzystać na: powtarzanie i poszerzanie wiadomości dotyczących epok, kierunków i artystów. W programie nie zostały sformułowane dodatkowe zagadnienia, ponieważ historia sztuki jest przedmiotem humanistycznym i najważniejszą sprawą jest poszerzanie treści w oparciu o lektury. Do programu dołączona została obszerna bibliografia; uczniom zainteresowanym poleca się konkretne lektury (całe lub poszczególne rozdziały). Ponadto nie ma potrzeby formułować kolejnego kanonu dzieł i zagadnień, który bardziej może ograniczać ucznia niż rozwijać. Natomiast warto w trakcie lekcji pokazywać dodatkowe reprodukcje dzieł egzemplifikujące zagadnienie i uczniowie najbardziej zainteresowani mogą posługiwać się tymi przykładami lub innymi, wyszukany samodzielnie.

Jeżeli w trakcie realizacji programu pojawi się potrzeba czasowej rezygnacji z niektórych wymagań, wynikająca z uwarunkowań medycznych bądź psychologicznych ucznia – zalecenia są realizowane zgodnie z orzeczeniami i ustaleniami udzielonej uczniowi w szkole pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

V. PRZEDMIOTOWY SYSTEM OCENIANIA

Przedmiotowy System Oceniania (PSO) wiąże się bezpośrednio z realizacją celów programu, a jednocześnie odnosi się do Wewnętrznego Systemu Oceniania w szkole (WSO). System oceniania dotyczący przedmiotu historia sztuki musi więc być spójny z celami i zadaniami szkoły. Ocenianie jest procesem gromadzenia informacji o uczniach, wspieraniem ich szkolnej kariery i podnoszeniem motywacji do nauki. Ma ono na celu:

- informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych,
- udzielanie uczniowi pomocy w samodzielnym planowaniu swojego rozwoju,
- motywowaniu do dalszych postępów w nauce i zachowaniu,
- przekazywanie rodzicom (opiekunom) informacji o postępach ucznia, trudnościach w nauce, zachowaniu lub wyjątkowych jego uzdolnieniach,
- umożliwienie nauczycielowi doskonalenie organizacji i metod pracy.

Ważnym zadaniem PSO jest zamiana oceniania sumującego na ocenianie kształtujące, które polega na tym, aby uczeń w trakcie realizacji materiału otrzymywał jak najczęściej informację na temat swoich postępów. Informacje powinny odnosić się do kolejnych etapów nauki i wskazywać uczniowi dalszą drogę w tym kierunku. Bardzo ważną cechą oceniania kształtującego są jasno sformułowane cele lekcji i kryteria oceny. Dlatego w drugiej części niniejszego programu, po każdym dziale z wyszczególnionym materiałem nauczania przedstawione zostały także optymalne osiągnięcia ucznia. Pomoce dydaktyczne konstruowane do realizacji przedmiotu, np. prezentacje multimedialne, powinny na początku mieć wyznaczone cele lekcji, i tzw. „NaCoBeZu”, czyli na co nauczyciel będzie zwracał uwagę i co uczeń powinien umieć po przeprowadzeniu lekcji. Należy zatem osiągnięcia uczniów zamienić na cele operacyjne każdej lekcji. W ten sposób uczeń będzie dokładnie wiedział, czego się może nauczyć. Cele powinny być czytelne dla każdego ucznia. Ważnym elementem oceniania kształtującego jest też samoocena osiągnięć ucznia, dlatego po przeprowadzonej lekcji należy uczniów np. poprosić o dokończenie zdań:

- Dziś nauczyłem się... ,
- Zrozumiałem, że... ,
- Przypomniałem sobie, że... ,
- Osiągnąłem założony cel, gdyż... .

W tak opisanym ocenianiu uczniowie czują się bezpiecznie, wiedzą, że nauczyciel nie zaskoczy ich dodatkowym kryterium oceny i starają się zwrócić uwagę na to, co nauczyciel będzie oceniał oraz jak powinni się przygotować.

W rozdziale poświęconym metodom kontroli i oceny przedstawiono głównie metody zaliczane do oceniania sumującego. Jednakże ze względu na fakt, że sprawdzanie wiadomości ma charakter układu spiralnego, tzn. powraca się do tego samego zakresu po przerobieniu większej części materiału – w rzeczywistości uczeń otrzymuje informację zwrotną na temat poczynionych postępów już w trakcie edukacji. Zatem w ten sposób ocenianie sumujące zmienia swój charakter i ma cechy oceniania kształtującego. Oprócz wymienionych we wspomnianym rozdziale metod kontroli i oceny, bieżącej ocenie podlegają następujące elementy pracy uczniów:

- praca uczniów na lekcji,
- zadania domowe,
- inne przejawy aktywności ucznia, jak realizacje projektów (w tym referaty, recenzje wystaw, indywidualne zainteresowanie przedmiotem, itp.),
- systematyczne przyswajanie wiedzy (sprawdzanej np. w formie odpytywania z wąskiego zakresu materiału, ograniczonego zazwyczaj do trzech ostatnich tematów).

Ocena bieżąca ucznia powinna uwzględniać aspekt społeczno-wychowawczy, tzn. wkład pracy ucznia, jego możliwości intelektualne i postęp w jego rozwoju. Jest to sposób uzyskiwania systematycznej informacji o szkolnych osiągnięciach uczniów.

Ocena śródroczna lub roczna nie stanowi średniej z wystawianych ocen cząstkowych, ponieważ nie wszystkie oceny są jednakowo ważne. Stosowany w szkole dziennik elektroniczny daje możliwości ustalenia wagi ocen dla poszczególnych czynności lub form oceniania ucznia, np.:

- finalista lub laureat olimpiady przedmiotowej – stopień 6 z wagą stopnia 10, zakwalifikowanie się do olimpiady na szczeblu centralnym – stopień 5 z wagą stopnia 10; zdobycie I-III miejsca na etapie szkolnym olimpiady – stopień 5 z wagą ocen 9
- test pomiarowy – waga punktów 8, czyli ocena uzyskana z testu pomnożona przez 8,
- sprawdzian wiadomości z części działu – waga punktów 6,
- kartkówka, pytanie na lekcji z materiału trzech ostatnich zajęć – waga punktów 2-4,
- praca na lekcji – waga stopni 2-4
- praca domowa w formie obszernej analizy dzieła lub wypracowanie – waga punktów 1-3,
- referat samodzielnie przygotowany z prezentacją na lekcji – waga punktów 2,

Przy takim pomiarze dziennik elektroniczny podaje tzw. średnią ważoną, która stanowi propozycję dla nauczyciela. Nauczyciel może jednak wystawić ostatecznie inną ocenę końcową, ponieważ w ocenianiu kształtującym bardzo ważny jest progres ucznia.

Wymagania na poszczególne stopnie:

Stopień niedostateczny otrzymują uczniowie, którzy nie spełnili wymagań na dopuszczający.

Dopuszczający:

- uczeń opanował wiadomości i umiejętności w minimum 40 %, zazwyczaj przychodzi przygotowany na lekcję, podejmuje się wykonywania prostych zadań, współpracuje z kolegami na lekcji podczas wykonywania zadań grupowych, przy pomocy nauczyciela odpowiada na zadane pytania dotyczące materiału z trzech ostatnich lekcji,

Dostateczny:

- uczeń opanował wiadomości i umiejętności w minimum 55 %, systematycznie przygotowuje się do lekcji, wykonuje zadania domowe, podejmuje się wykonywania prostych zadań i wykonuje je na poziomie średnim, współpracuje z kolegami na lekcji podczas wykonywania zadań grupowych, samodzielnie odpowiada na zadane pytania dotyczące materiału z trzech ostatnich lekcji,

Dobry:

- uczeń opanował wiadomości i umiejętności z zakresu w minimum 75 %, systematycznie przygotowuje się do lekcji, dobrze wykonuje zadania domowe, samodzielnie formułuje odpowiedzi na zadane przez nauczyciela pytania, jest aktywny przy wykonywaniu innych zadań, w zadaniach grupowych jego praca stanowi dość istotny wkład w pracę zespołu, samodzielnie odpowiada na zadane pytania dotyczące materiału z trzech ostatnich lekcji,

Bardzo dobry:

- uczeń opanował wiadomości i umiejętności w 90%, wykazuje się szczególną aktywnością przy realizacji dodatkowych zadań, bezbłędnie i systematycznie wykonuje wszystkie zadania, w pracach zespołowych często przyjmuje pozycję lidera grupy, a jego wkład ma istotny wpływ na pracę całego zespołu, samodzielnie i twórczo odpowiada na zadane przez nauczyciela pytania, wykazuje gotowość wykonywania prac samodzielnych, jak: referaty, rozprawki, interesuje się aktualnościami na temat życia artystycznego,

Celujący:

- uczeń opanował wiadomości i umiejętności w 90 %, wykazuje szczególną aktywność przy realizacji innych zadań, wykazuje też gotowość wykonywania prac samodzielnych metodą projektu, jak: referaty, rozprawki i wykonuje je na szczególnie wysokim poziomie, bezbłędnie i systematycznie wykonuje wszystkie zadania, w pracach zespołowych często przyjmuje pozycję lidera grupy, a jego wkład ma znaczący wpływ na pracę całego zespołu, odpowiada na pytania szczególnie twórczo, formułując krytyczne oceny oraz własne wnioski, interesuje się aktualnościami związanymi z życiem artystycznym, chętnie bierze udział w zajęciach dodatkowych, organizowanych w szkole i poza nią (lekcje muzealne, wykłady organizowane przez instytucje zewnętrzne), bierze udział w konkursach i olimpiadach przedmiotowych i osiąga w nich sukcesy przynajmniej na miarę szkolną.

VI. TREŚCI KSZTAŁCENIA - MATERIAŁ NAUCZANIA I OPIS OSIĄGNIĘĆ UCZNIĄ

KLASA I

1. WSTĘP DO HISTORII SZTUKI

Materiał nauczania:

- dziedziny sztuk plastycznych,
- definicja pojęć: *sztuka, dzieło sztuki, estetyka* na przestrzeni wieków,
- bibliografia historii sztuki,
- pojęcie stylu na przykładach kilku wybranych dzieł z historii sztuki
- pojęcia: treść dzieła sztuki, *ikonografia*, (tematyka i główne motywy ikonograficzne mitologiczne i chrześcijańskie) oraz środki artystyczne (forma dzieła sztuki,
- budowa dzieła sztuki malarskiej: kompozycja, kolor, światłocień, relacje przestrzenne, faktura,
- struktura dzieł sztuki rzeźbiarskiej: bryła, kompozycja, faktura, relacje z otoczeniem,
- struktura dzieł architektury: układ przestrzenny, plan, bryła, konstrukcja, dekoracja,
- sztuka użytkowa: rzemiosło artystyczne, wzornictwo przemysłowe, architektura wnętrz i in.,
- techniki malarskie i graficzne z uwzględnieniem specyfiki poszczególnych technik metalowych, m.in.: enkaustyka, mozaika, witraż, fresk, miniatura, malarstwo tablicowe i sztalugowe, temperowe, olejne, pastelowe, akwarelowe, akrylowe, drzeworyt, miedzioryt, akwaforta, litografia, sitodruk, chryzelefantyna, rzeźba w drewnie, kamieniu, złocie, relief, odlew w brązie, emalia, intarsja i inkrustacja,
- przykładowe techniki współczesne, m.in. collage, instalację, assemblage, emballage, ready made, dekalomania, frottage, happening i performance,
- funkcje dzieł sztuki, m.in. sakralna, sepulkralna, estetyczna i dekoracyjna, dydaktyczna, ekspresyjna, użytkowa, reprezentacyjna, kommemoratywna, propagandowa, kompensacyjna, mieszkalna i rezydencjonalna, obronna i magiczna,
- Najważniejsze kolekcje dzieł sztuki w Europie i w Polsce, m.in. Paryż: Luwr, Musée d'Orsay, Centre Pompidou, Galeria degli Uffizi we Florencji, Muzea Watykańskie, Galeria dell'Accademia w Wenecji, Kunsthistorisches w Wiedniu, Gemäldegalerie Alte Meister w Dreźnie, Altes Pinakotek w Monachium, Pergamon Museum w Berlinie, Londyn: National Gallery, Tate Britain i Tate Modern, British Museum, Muzeum Państwowe Ermitaż w Petersburgu, Galeria Trietiaowska w Moskwie, Rijksmuseum w Amsterdamie, Prado w Madrycie, w Nowym Jorku: Museum of Modern Art, Metropolitan Museum, Guggenheim Museum, National Gallery of Art w Waszyngtonie, Muzea i galerie w Polsce: Muzeum Narodowe w Warszawie, w Poznaniu, w Gdańsku, we Wrocławiu i w Krakowie, Muzeum Sztuki w Łodzi,

w Warszawie także: Galeria Zachęta, Centrum Sztuki Współczesnej oraz Muzeum Sztuki Nowoczesnej,

- Chronologia dziejów sztuki od prehistorii do współczesności.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń:

- wymienia dziedziny sztuki oraz techniki artystyczne,
- definiuje pojęcia: *sztuka*, *dzieło sztuki*, *ikonografia*, styl, treść dzieła sztuki,
- podaje podstawową bibliografię historii sztuki,
- wymienia i rozróżnia składowe struktury oraz środki artystyczne dzieła malarskiego, rzeźbiarskiego i architektonicznego,
- wymienia podstawowe gatunki dzieła sztuki i określa jego tematykę,
- wyjaśnia i wymienia, jakie funkcje może pełnić dzieło sztuki,
- rozróżnia rodzaje architektury, biorąc pod uwagę przeznaczenie, materiał i in.,
- definiuje poznane techniki artystyczne,
- wymienia najważniejsze kolekcje dzieł sztuki w Europie, w tym w Polsce i w Stanach Zjednoczonych,
- przedstawia chronologię dziejów sztuki,
- rozróżnia dziedziny sztuki (architektura, malarstwo, rzeźba, grafika) oraz rodzaje sztuki użytkowej, zgodnie z naturalnym, historycznym jej rozwojem (rzemiosło artystyczne, wzornictwo przemysłowe, architektura wnętrz, grafika użytkowa itp.),
- wyjaśnia wpływ założeń estetycznych i krytyki sztuki na kształt dzieła w ciągu wieków,
- na wskazanym przykładzie potrafi określić strukturę dzieła sztuki,
- rozpoznaje podstawowe techniki rzeźbiarskie, malarskie i graficzne.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- umiejętność zastosowania pojęć i terminów w zadaniach z zakresu opisu dzieła,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- kartkówka,
- praca klasowa.

2. SZTUKA ERY PREHISTORYCZNEJ

Materiał nauczania:

- chronologia pradziejów,
- sztuka okresu paleolitu: drobna rzeźba, malarstwo jaskiniowe,
- sztuka okresu mezolitu i neolitu - początki osadnictwa, architektura megalityczna: menhiry, dolmeny i kromlechy; Stonehenge jako najlepiej zachowany kromlech,
- przedmioty codziennego użytku,
- sztuka pradziejowa na ziemiach polskich.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- przedstawia przybliżoną chronologię sztuki pradziejowej,
- omawia rozwój malarstwa jaskiniowego i drobnej rzeźby w epoce paleolitu,
- wymienia formy architektury megalitycznej,
- definiuje pojęcia: megality, menhiry, dolmeny, kromlechy,
- omawia ogólnie sztukę pradziejową na ziemiach polskich,
- wyjaśnia, w jaki sposób warunki życia i wierzenia w epokach: paleolitu, mezolitu i neolitu wpływały na charakter sztuki pradziejowej,
- wskazuje na mapie omawiane jaskinie z malowidłami prehistorycznymi,
- rozpoznaje dzieła sztuki prehistorycznej:
 - Wenus z Willendorfu,
 - malowidła z Lascaux (Sala Byków) i Altamiry w Hiszpanii,
 - zespół Stonehenge (plan, bryła, rekonstrukcja),
 - zabudowa Biskupina.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- umiejętność zastosowania pojęć i terminów w zadaniach z zakresu analizy dzieła,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- kartkówka.

3. SZTUKA STAROŻYTNA I

a) SZTUKA STAROŻYTNEJ MEZOPOTAMII

Materiał nauczania:

- chronologia dziejów, zasięg terytorialny, uwarunkowania naturalne oraz ludy zamieszkujące tereny Mezopotamii,
- sztuka sumeryjska: płaskorzeźba i rzeźba pełnoplastyczna, budownictwo sakralne – zigguraty,
- sztuka Asyryjczyków – rozwój miast na przykładzie Niniwy, płaskorzeźba i rzeźba asyryjska,
- Sztuka starobabilońska i nowobabilońska: stela Hammurabiego, miasto Babilon i jego budowle.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje na wybranych przykładach kulturę starożytnej Mezopotamii,
- wyjaśnia rolę sztuki kultur Mezopotamii,
- zna wybrane dzieła z kultury sumeryjskiej, asyryjskiej, staro- i nowobabilońskiej,

- przedstawia najważniejsze obiekty miast Niniwy i Babilionu,
- definiuje pojęcia: *ziggurat*, *lizena*, *kanon*, *orant*, *lamassu*, *stela*, *inkrustacja*,
- wykazuje, jaki wpływ na sztukę Mezopotamii miała religia, sytuacja geograficzna i system organizacji ośrodków,
- porównuje pod względem formalnym i treściowym dzieła sztuki sumeryjskiej i asyryjskiej, wskazując wpływ charakteru oraz warunków rozwoju obu kultur,
- samodzielnie wyszukuje informacje na temat starożytnego miasta Babilon z podanej wcześniej bibliografii,
- przeprowadza analizę dzieła oraz analizę porównawczą wybranych dzieł,
- rozpoznaje dzieła sztuki Mezopotamii:
 - ziggurat z Ur,
 - sztandar z Ur,
 - orant sumeryjski,
 - Stela Hammurabiego,
 - ranna lwica – relief z Niniwy,
 - asyryjska rzeźba Lamassu,
 - miasto Babilon z Bramą Isztar.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- umiejętność zastosowania pojęć i terminów w zadaniach z zakresu analizy dzieła,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- kartkówka.

b) SZTUKA STAROŻYTNEGO EGIPTU

Materiał nauczania:

- chronologia dziejów starożytnego Egiptu,
- wpływ warunków geograficznych i społecznych na rozwój sztuki egipskiej, rola wierzeń,
- odkrycia archeologiczne na terenie Egiptu, udział polskich archeologów w odkrywaniu zabytków starożytnego Egiptu i ratowaniu ich przed zagładą,
- architektura sepulkralna w Egipcie w okresie Starego, Średniego i Nowego Państwa; geneza piramidy i inne formy pochówku; okręgi sepulkralne w Sakkara, Dahszur, Gizie i Dolinie Królów,
- architektura sakralna; typy świątyń egipskich na przykładach Horusa w Edfu, Hatszepsut w Deir el-Bahari, Ramzesa II w Abu Simbel, Amona i Chonsu w Karnaku oraz świątyni Amona w Luksorze,
- rzeźba i malarstwo: wpływ statusu społecznego na charakter przedstawienia, kompozycyjne i kolorystyczne kanony postaci ludzkiej; stosunek do natury; synteza i symbolizm w plastyce egipskiej; rewolucja religijna i kulturalna czasów Echnatona.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- wskazuje, w jaki sposób wpłynęły na charakter sztuki egipskiej uwarunkowania kulturowe i religijne,
- omawia odkrycia archeologiczne mające szczególne znaczenie dla poznania kultury starożytnego Egiptu,
- określa, w jaki sposób polscy archeolodzy uczestniczyli w odkrywaniu i ratowaniu przed zagładą zabytków starożytnego Egiptu,
- przedstawia genezę i rozwój architektury sepulkralnej,
- omawia kanon świątynny oraz przedstawia rozwój architektury sakralnej,
- wyjaśnia pojęcie kanonu w sztuce egipskiej,
- charakteryzuje rzeźbę pełnoplastyczną i reliefową na wybranych przykładach,
- omawia malarstwo ścienne starożytnego Egiptu, tematykę, funkcję oraz wskazuje cechy charakterystyczne,
- definiuje terminy i pojęcia: *mastaba, piramida, architektura sakralna, architektura sepulkralna, kolumna, filar, sfinks, pylony, dziedziniec, hipostyl, komora, sarkofag, sanktuarium, kapitel (głowica), kolumna (hatorycka, palmowa, papirusowa, lotosowa), perspektywa odrzutowana, syntetyzm, hieratyzm, al secco, relief,*
- pokazuje na mapie położenie Starożytnego Egiptu, podział na Górne i Dolne Państwo oraz główne ośrodki rozwoju sztuki,
- przypisuje kulturze starożytnego Egiptu dzieła (nie omawiane na lekcjach) na podstawie cech formalnych,
- formułuje logiczne wypowiedzi na temat warunków i charakteru sztuki starożytnego Egiptu,
- przeprowadza analizę dzieła oraz analizę porównawczą wybranych dzieł,
- rozpoznaje dzieła sztuki egipskiej:
 - piramida faraona Dżesera w Sakkara (bryła),
 - piramidy Cheopsa, Chefrena, Mykerinosa w Gizie,
 - Paleta Narmera,
 - Sfinks w Gizie,
 - Triada króla Mykerinosa,
 - faraon Mykerinos z małżonką,
 - Skryba z Sakkara,
 - świątynia Ramzesa II w Abu Simbel (fasada),
 - świątynia Hatszepsut w Deir-el-Bahari,
 - świątynie w Karnaku i Luksorze,
 - malowidło: *Gęsi z Meidum*,
 - polowanie na dzikie ptactwo z grobu Menny,
 - malowidło *Tancerka i dwie muzykantki z grobowca Nachta* w Tebach,
 - złota maska Tutenhama,
 - głowa królowej Nefretete,
 - płaskorzeźba Echnatona z rodziną.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,

- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- kartkówka,
- praca klasowa.

KLASA II

1. SZTUKA STAROŻYTNA II

a) SZTUKA MORZA EGEJSKIEGO W EPOCE BRĄZU

Materiał nauczania:

- ramy czasowe sztuki egejskiej, odkrycia archeologiczne,
- sztuka kreteńska: pałac w Knossos, malarstwo freskowe, rzeźba ceramiczna,
- sztuka mykeńska: architektura pałacowo-obronna, cytadela, megaron,
- architektura sepulkralna, tzw. Grób Agamemnona.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa ramy czasowe i zasięg terytorialny sztuki egejskiej,
- przedstawia wyniki odkryć archeologicznych z kręgu Morza Egejskiego, rekonstrukcji pałacu w Knossos Arthura Evansa, odkrycia Heinricha Schliemanna, w szczególności Mykeny,
- omawia sztukę kreteńską na przykładzie pałacu w Knossos, malarstwa freskowego i rzeźby ceramicznej,
- charakteryzuje sztukę mykeńską na podstawie megaronu z Myken i tzw. Grobu Agamemnona,
- definiuje pojęcia: *megaron*, *tolos*, *fresk (al fresco)*,
- interpretuje teksty literackie na temat odkryć archeologicznych XIX w. oraz dokonuje oceny rekonstrukcji i prac wykopaliskowych,
- przeprowadza analizę dzieła oraz analizę porównawczą wybranych dzieł,
- rozpoznaje dzieła sztuki Morza Egejskiego:
 - Paryżanka – malowidło z Knossos,
 - Księżę wśród lilii – malowidło w Knossos,
 - tzw. Grób Agamemnona w Mykenach,
 - złota maska grobowa z Myken, tzw. Maską Agamemnona,
 - Brama Lwów w Mykenach.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- kartkówka.

b) SZTUKA STAROŻYTNEJ GRECJI

Materiał nauczania:

- ramy czasowe poszczególnych okresów w sztuce greckiej,
- warunki rozwoju sztuki greckiej,
- poglądy estetyczne starożytnych Greków,
- wpływ wierzeń na rozwój sztuki,
- greckie malarstwo wazowe (style: geometryczny, orientalizujący, czarnofigurowy i czerwonofigurowy),
- architektura grecka: geneza świątyni greckiej, powstanie i struktura porządków architektonicznych, typy świątyń greckich, wygląd świątyni greckiej, budowle greckie o innym charakterze, historia i zabudowa Akropolu ateńskiego okresu klasycznego,
- teatr grecki na przykładzie Epidauros,
- rozwój miast okresu hellenistycznego na przykładzie Pergamonu,
- motywy spotykane w sztuce greckiej, atrybuty najważniejszych bóstw,
- rzeźba grecka: rzeźba okresu archaicznego (cechy rzeźby archaicznej, kora i kuros, przykłady zachowanych rzeźb),
- rzeźba okresu klasycznego (obserwacja natury i idealizacja, kanony matematyczne Polikleta i Lizypa, kunszt techniczny Fidiasza i Myrona, rzeźbiarze późnoklasycy – Praksyteles, Lizyp i Skopas),
- geneza aktu kobiecego - od manieri „mokrej szaty” do Afrodyty z Knidos Praksytelesa,
- rzeźba okresu hellenistycznego (kompozycje wielofiguralne i układy piramidalne, *pathos* w rzeźbie hellenistycznej, rzeźba alegoryczna, dziecko w rzeźbie hellenistycznej).

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa ramy czasowe poszczególnych okresów w kulturze greckiej (archaicznego, klasycznego i hellenistycznego),
- wskazuje, w jaki sposób na charakter sztuki greckiej wpłynęły uwarunkowania kulturowe i religijne,
- wymienia i charakteryzuje cztery style malarstwa wazowego,
- omawia wygląd przykładowej świątyni greckiej,
- omawia i rozpoznaje podstawowe typy świątyń greckich,
- wymienia i omawia architektoniczne porządki greckie,
- przedstawia historię Akropolu ateńskiego w okresie klasycznym,
- na podstawie rysunków lub makiet przedstawiających rekonstrukcję Akropolu ateńskiego charakteryzuje budowle: Propyleje, Partenon, Erechtejon, świątynię Ateny Nike Apteros,
- omawia realizacje rzeźbiarskie związane z Akropolem ateńskim,
- wymienia najczęściej spotykane typy przedstawień oraz atrybuty bogów greckich,

- definiuje terminy i pojęcia: *mimesis, kyliks, krater, amfora, meander, firnis, kapitel, baza, trzon, półkolumna, kanelury*, czyli *żłobkowanie, woluta, gzyms, fryz, tryglif, metopa, architrav, fronton, tympanon, świątynia między antami, peripteros, prostylos, amfiprostylos, tolos, monopter, chryzelefantyna, kontrapost*, tzw. *Marmury Elgina*
- przedstawia przemiany i rozwój w rzeźbie greckiej w okresie: archaicznym klasycznym i hellenistycznym,
- przedstawia genezę aktu kobiecego,
- analizuje i porównuje wybrane rzeźby starożytnego Egiptu i starożytnej Grecji,
- analizuje i porównuje świątynie starożytnego Egiptu z okresu Nowego Państwa i świątynie starożytnej Grecji,
- na podstawie tekstów źródłowych określa wpływ filozofii greckiej na sztukę,
- konstruuje wypowiedzi (pisemną i ustne) określające wpływ kultury greckiej na rozwój cywilizacji europejskiej,
- przeprowadza analizę dzieła oraz analizę porównawczą wybranych dzieł,
- rozpoznaje dzieła sztuki starożytnej Grecji:
 - schemat porządków architektonicznych, nazwy elementów porządków,
 - ornament *meander*,
 - przykładowe wazy w stylach: geometrycznym, orientalizującym, czarnofigurowym i czerwonofigurowym,
 - czarnonofigurowa waza *François*,
 - Eksekias - waza czarnofigurowa z przedstawieniem Achillesa i Ajaksa grających w kości,
 - plan Akropolu ateńskiego,
 - Partenon na Akropolu ateńskim (plan, bryła),
 - Erechtejon na Akropolu ateńskim (plan, bryła ogólnie i od strony ganku kor),
 - świątynia Ateny Nike Apteros na Akropolu ateńskim (bryła),
 - teatr w Epidauros (plan, widok ogólny),
 - posąg kurosa (np. z Sunion),
 - kora archaiczna,
 - Woźnica z Delf,
 - Fidiasz – posąg Ateny Partenos (na przykładzie rzymskiej kopii),
 - Fidiasz – Procesja Panatenajska – płaskorzeźba z Partenonu,
 - Nike zawiązująca sandał – płaskorzeźba,
 - Poliklet – Doryforos,
 - Myron – Dyskobol,
 - Praksyteles – Hermes z małym Dionizosem, Afrodyta z Knidos, Apollo z jaszczurką,
 - Skopas – Bachantka,
 - Lizyp – Odpoczywający Herakles, Apoksyomenos,
 - Nike z Samotraki,
 - Grupa Laokoona,
 - Wenus z Milo,
 - Apollo Belwederski,
 - Umierający Gall,
 - Ołtarz Pergamoński (plan, bryła, płaskorzeźby z fryzu).

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia.

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- praca pisemna na zadany temat,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa.

c) SZTUKA ETRUSKÓW

Materiał nauczania:

- ramy czasowe i warunki rozwoju kultury Etrusków,
- architektura sakralna - na podstawie rekonstrukcji świątyni,
- architektura sepulkralna: tumulusy,
- rzeźba oraz rzemiosło artystyczne,
- malarstwo ścienne w grobowcach,
- przenikanie kultury etruskiej do sztuki starożytnych Rzymian.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa ramy czasowe i warunki rozwoju kultury etruskiej,
- na dowolnych przykładach charakteryzuje sztukę Etrusków,
- omawia architekturę sakralną i sepulkralną,
- na wybranych przykładach omawia rzeźbę, malarstwo ścienne oraz rzemiosło artystyczne,
- wyjaśnia, jaki wpływ miała sztuka etruska na sztukę starożytnych Rzymian,
- rozpoznaje najważniejsze dzieła kultury etruskiej:
 - sarkofag małżonków z Caere (Cerveteri),
 - Apollo z Wejów,
 - Malowidła ścienne z grobowca Leopardów w Tarkwinii (np. Grający na aulosie lub Uczta),
 - Wilczyca kapitolińska.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- kartkówka.

d) SZTUKA STAROŻYTNEGO RZYMU

Materiał nauczania:

- ramy czasowe i zasięg terytorialny sztuki Rzymu,
- zagadnienia urbanistyczne; rozwój miast rzymskich,
- architektura rzymska - konstrukcja (łuk, sklepienie kolebkowe i krzyżowe, kopuła), forma i materiały – beton rzymski; budowle inżynieryjne (mosty i akwedukty); budowle użyteczności publicznej (amfiteatry, teatry, cyrki, stadiony, termy, bazyliki); różne rodzaje świątyń rzymskich: Panteon w Rzymie - czas powstania, konstrukcja, bryła, plan, rola Panteonu w historii architektury, świątynia Westy w Tivoli, świątynia w Nemausus (dziś Nîmes) tzw. Maison Carrée; grobowce (Mauzoleum Cecylli Metelli, Mauzoleum Hadriana); architektura pomnikowa (łuki triumfalne i kolumny); architektura mieszkalna: typ domu rzymskiego bogatego patrycjusza, insula,
- rzeźba rzymska - tradycja rzeźby greckiej; rzeźba portretowa: popiersie i rzeźba statuaryczna, weryzm portretowy; relief historyczny w pomnikach cesarskich (np. Ara Pacis) i styl kontynuacyjnej narracji na przykładach reliefów z łuków triumfalnych, kolumn cesarskich; pomnik konny na przykładzie posągu Marka Aureliusza,
- malarstwo rzymskie - malarstwo ścienne na przykładzie *malarstwa pompejańskiego* (cztery style: inkrustacyjny, architektoniczny, egiptyzujący, iluzjonistyczny lub architektury fantastycznej); pojęcie iluzjonizmu w malarstwie rzymskim; portrety fajumskie, technika enkaustyczna; mozaika rzymska (m.in. Bitwa pod Issos).

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa zasięg terytorialny oraz ramy czasowe poszczególnych okresów w kulturze rzymskiej,
- opisuje rozwój rzymskiego miasta,
- określa nowe rozwiązania techniczne w sztuce rzymskiej,
- rozpoznaje i opisuje porządki (style rzymskie: tokański i kompozytowy),
- wymienia typy budowli rzymskich, uwzględniając ich funkcje,
- opisuje formy świątyń i grobowców rzymskich,
- opisuje typ rzymskiego domu z wewnętrznym atrium i perystylem,
- wymienia techniki malarskie stosowane w starożytnym Rzymie,
- charakteryzuje malarstwo ścienne i portretowe w starożytnym Rzymie,
- omawia typy rzeźby w starożytnym Rzymie ze szczególnym uwzględnieniem portretu cesarskiego oraz reliefów przedstawiających triumfy władców,
- definiuje terminy i pojęcia: *kolumna tokańska, kolumna kompozytowa, mały porządek, spiętrzenie porządków, akwedukt, amfiteatr, cyrk, bazylika, termy, perystyl, atrium, impluvium, compluvium, enkaustyka, mozaika, weryzm portretowy, styl kontynuacyjnej narracji, malarstwo pompejańskie,*
- analizuje i opisuje wybrane dzieła sztuki,

- dokonuje analizy porównawczej dzieł sztuki kultury starożytnej Grecji i Rzymu pod względem cech formalnych,
- rozumie i wyjaśnia, na czym polega nowatorstwo architektury starożytnego Rzymu,
- wyjaśnia, na czym polega dokumentalizm, historyzm i nowatorstwo sztuki starożytnego Rzymu,
- tworzy wypowiedzi na temat znaczenia spuścizny kultury starożytnego Rzymu dla rozwoju cywilizacji europejskiej,
- formułuje wnioski dotyczące funkcji sztuki okresu cesarstwa na podstawie tekstów kultury,
- rozpoznaje dzieła sztuki rzymskiej:
 - świątynia Westy w Tivoli (bryła),
 - świątynia w Nemausus (dziś Nîmes) tzw. Maison Carrée,
 - Panteon w Rzymie (plan, przekrój, fasada, wnętrze),
 - Amfiteatr Flawiuszów (Koloseum w Rzymie),
 - akwedukt - tzw. Pont-du-Gard w Nîmes,
 - mauzoleum Cecylii Metelli przy Via Apia,
 - dom rzymski w Pompejach (przykładowy np. rekonstrukcja),
 - łuk Tytusa w Rzymie,
 - łuk Konstantyna w Rzymie,
 - Kolumna Trajana w Rzymie,
 - Ołtarz Pokoju (Ara Pacis) w Rzymie (bryła, płaskorzeźby),
 - Statua Barberini,
 - posąg konny Marka Aureliusza w Rzymie,
 - posąg cesarza Augusta z Prima Porta,
 - Flora - tzw. Primavera, fresk z domu w Stabiach,
 - freski z Domu Wettiuszów w Pompejach,
 - mozaika *Bitwa pod Issos*,
 - portret fajumski (dowolny przykład).

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat,
- test pomiarowy z zakresu sztuki starożytnej.

3. SZTUKA WCZESNEGO CHRZEŚCIJAŃSTWA I ŚREDNIOWIECZA

a) SZTUKA WCZESNOCHRZEŚCIJAŃSKA

Materiał nauczania:

- zasięg i chronologia sztuki pierwszych chrześcijan,
- charakterystyka sztuki wczesnochrześcijańskiej w Rzymie w kontekście historycznym,
- ideowa funkcja sztuki wczesnochrześcijańskiej,
- rola dziedzictwa antycznego w sztuce wczesnochrześcijańskiej,
- malarstwo katakumbowe (ikonografia i środki formalne, symbolika w malarstwie wczesnochrześcijańskim),
- znaczenie malarstwa wczesnochrześcijańskiego w rozwoju sztuki średniowiecznej i nowożytnej Europy,
- rzeźba Dobry Pasterz i płaskorzeźba sarkofagowa,
- bazylika – geneza i rozwój na wybranych przykładach (Bazylika św. Piotra w Rzymie),
- mauzoleum (omówienie planu budowli i konstrukcji na wybranych przykładach, np. Mauzoleum Galii Placydii w Rawennie).

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- przedstawia chronologię i zasięg terytorialny sztuki wczesnochrześcijańskiej,
- opisuje ideowe funkcje sztuki wczesnochrześcijańskiej,
- dostrzega rolę dziedzictwa antycznego w sztuce wczesnochrześcijańskiej,
- rozpoznaje podstawowe motywy ikonograficzne i przedstawienia świętych: Piotra, Pawła i Wawrzyńca, czterech ewangelistów,
- wyjaśnia podstawowe symbole w malarstwie wczesnochrześcijańskim (krzyż, paw, ryba, winogrona, symbole Ewangelistów, monogram *chiro*),
- wyjaśnia znaczenie malarstwa wczesnochrześcijańskiego dla rozwoju sztuki średniowiecznej i nowożytnej Europy,
- omawia budowę bazyliki wczesnochrześcijańskiej na podstawie rekonstrukcji i planu bazyliki św. Piotra w Rzymie,
- charakteryzuje inne budowle chrześcijańskie: mauzolea, baptysteria,
- definiuje pojęcia: *apsyda*, *bazylika konstantyńska*, *transept*, *narteks*, *prezbiterium*, *nawy*, *korpus nawowy*, *atrium*, *baptysterium*,
- rozpoznaje najważniejsze dzieła sztuki wczesnochrześcijańskiej:
 - rekonstrukcja i plan wczesnochrześcijańskiej bazyliki św. Piotra w Rzymie,
 - Chrystus – Dobry Pasterz – rzeźba oraz fresk z katakumb Pryscylli w Rzymie,
 - Sarkofag Juniusa Bassusa z IV w.,
 - mauzoleum Galli Placydii w Rawennie,
 - mauzoleum Konstancji w Rzymie wraz z mozaikami,
 - Dobry Pasterz – mozaika z Mauzoleum Galii Placydii w Rawennie.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,

- gry dydaktyczne lub quiz na temat ilustracji,
- kartkówka,
- praca pisemna na zadany temat.

b) SZTUKA BIZANTYJSKA I BIZANTYNIZUJĄCA

Materiał nauczania:

- periodyzacja i zasięg terytorialny; wpływ kościoła i dworu cesarskiego na ikonografię i formę w sztuce bizantyjskiej,
- architektura (materiał, konstrukcja i forma na przykładach kościołów: Hagia Sophia w Konstantynopolu, San Vitale w Rawennie),
- ikona i jej ewolucja w wiekach późniejszych,
- najbardziej znane motywy ikonograficzne w sztuce bizantyjskiej i atrybuty niektórych świętych,
- mozaika bizantyjska (analiza ikonograficzna i formalna na przykładzie kościołów w Rawennie),
- wpływ sztuki bizantyjskiej na sztukę średniowieczną Europy Zachodniej,
- cerkiew jako nowy typ świątyni w krajach bałkańskich i na Rusi.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa ramy czasowe i zasięg terytorialny sztuki bizantyjskiej,
- zna kontekst historyczny i religijny rozwoju sztuki bizantyjskiej,
- omawia architekturę bizantyjską na przykładzie kościoła Hagia Sophia w Konstantynopolu i San Vitale w Rawennie,
- na dowolnych przykładach charakteryzuje malarstwo i mozaikę bizantyjską,
- wymienia i rozpoznaje wątki ikonograficzne, takie jak: Zwiastowanie, Boże Narodzenie, Przemienienie na górze Tabor, Ukrzyżowanie, *Anastasis*, *Deesis*, *Hodegetria*, *Eleusa*, *Pantokrator*, *Zaśnięcie i Wniebowzięcie NMP*, *Veraikon*, Trójca Święta,
- rozróżnia perspektywę rozumianą jako iluzję rzeczywistości od zwyczajowych konwencji widzenia w dawnych epokach (perspektywy intencjonalnej, odwróconej, izokefalii itp.),
- rozpoznaje świętych: Jana Ewangelistę, Jana Chrzciciela i Jerzego po sposobach przedstawiania i atrybutach,
- definiuje terminy i pojęcia: *pendentyw*, *empora*, *eksedra*, *cerkiew*, *ikonoklazm*, *ikonologia*, *ikonostas*, *izokefalia*, *deformacja*, *ikona*, *malarstwo tablicowe*, *tempera*, *iluminatorstwo*,
- wyjaśnia, na czym polegał wpływ sztuki bizantyjskiej na sztukę średniowieczną Europy Zachodniej,
- przedstawia, w jaki sposób kontynuowane były tradycje kultury bizantyjskiej,
- na podstawie tekstu źródłowego wyjaśnia, jakie były główne kryteria piękna w sztuce bizantyjskiej oraz wypowiada się na temat znaczenia budowli Hagia Sophia w Konstantynopolu,

- rozpoznaje najważniejsze dzieła sztuki bizantyjskiej:
 - Anthemios z Tralles, Izydor z Miletu – kościół Hagia Sophia w Konstantynopolu (bryła, plan, wnętrze),
 - mozaika przedstawiająca grupę Deesis z kościoła Hagia Sophia,
 - kościół San Vitale w Rawennie (plan, wnętrze, mozaiki z prezbiterium: Orszak Justyniana I Wielkiego i Orszak Teodory),
 - Psalterz Paryski – ilustracja z Modlitwą proroka Izajasza,
 - Bazylika św. Marka w Wenecji (fasada i plan),
 - ikona Matki Boskiej Włodzimierskiej,
 - ikona Trójcy Świętej Andrieja Rublowa.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- praca klasowa lub kartkówka,
- praca pisemna na zadany temat.

c) SZTUKA ISLAMU NA PÓŁWYSPIE IBERYJSKIM

Materiał nauczania:

- powstanie islamu i jego rozpowszechnienie,
- warunki rozwoju i specyfika kultury islamskiej,
- architektura i rola ornamentyki w sztuce islamu,
- architektura Omajjadów w Hiszpanii: Wielki Meczet w Kordobie,
- zespół pałacowy Alhambra w Grenadzie,
- wpływ sztuki islamu na rzemiosło artystyczne i budownictwo sakralne wczesnego średniowiecza - sztuka mozarabska.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje sztukę islamu, wyjaśniając warunki rozwoju,
- opisuje architekturę islamską na terenie Półwyspu Iberyjskiego na przykładzie meczetu w Kordobie i pałacu Alhambra,
- Wyjaśnia terminy: *meczet, minaret, maureska i arabeska, tuk podkowiasty, horror vacui*,
- określa wpływ kultury islamu na sztukę Europy zachodniej w okresie średniowiecza.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- wypowiedź ustna,

- obserwacja pracy na lekcji.

d) SZTUKA WCZESNOŚREDNIOWIECZNA

Materiał nauczania:

- chronologia i zasięg terytorialny sztuki przedromańskiej,
- rzemiosło artystyczne, ornamentyka kultur germańskich i celtyckich,
- sztuka wczesnośredniowieczna jako wyraz kultury chrześcijańskiej,
- miniatura iroszkocka (ornament plecionkowy i zoomorficzny),
- sztuka karolińska oraz wpływy sztuki wczesnochrześcijańskiej i bizantyjskiej na sztukę czasów karolińskich (architektura, iluminatorstwo i rzemiosło artystyczne).
- budowle karolińskie na podstawie kaplicy pałacowej w Akwizgranie oraz planu klasztoru w Sankt Gallen,
- sztuka ottońska i początek architektury romańskiej na przykładzie kościoła św. Michała w Hildesheim oraz drzwi z Hildesheim; iluminatorstwo ottońskie.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje sztukę wczesnego średniowiecza,
- wyjaśnia wpływ ornamentyki plemion germańskich na sztukę wczesnego średniowiecza,
- przedstawia sztukę karolińską i ottońską na wybranych przykładach,
- rozróżnia na ilustracjach miniatury iroszkockie, karolińskie i ottońskie,
- przedstawia wpływ sztuki wczesnochrześcijańskiej i bizantyjskiej na sztukę wczesnego średniowiecza i sztukę przedromańską,
- przeprowadza analizę architektoniczną np. kaplicy Karola Wielkiego w Akwizgranie, kościoła św. Michała w Hildesheim,
- wyjaśnia terminy: *plecionka*, *ornament zoomorficzny*, *ewangeliarz*, *westwerk*, *krypta*, *wirydarz*, *kapitularz*, *refektarz*, *dormitorium*, *zakrystia*, *skryptorium*,
- rozpoznaje najważniejsze dzieła sztuki przedromańskiej:
 - kaplica pałacowa w Akwizgranie (bryła, plan, wnętrze),
 - kościół św. Michała w Hildesheim (bryła, plan),
 - drzwi z Hildesheim,
 - miniatura z Księgi z Kells – karta z monogramem *Chiro*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- praca klasowa lub kartkówka.

e) SZTUKA ROMAŃSKA W EUROPIE ZACHODNIEJ I W POLSCE

Materiał nauczania:

- chronologia, zasięg terytorialny, tło historyczne, społeczne, religijne i kulturowe wczesnego średniowiecza,
- polemika opata Sugeriusza i św. Bernarda z Clairvaux w kształtowaniu się estetyki średniowiecznej,
- architektura romańska: konstrukcja i forma budowli, główne cechy kościoła romańskiego; rola opactwa Cluny w kształtowaniu się kultury średniowiecznej; kościoły pielgrzymkowe w Europie zachodniej na przykładzie Santiago de Compostela; uniwersalizm i regionalizm w architekturze na przykładach budowli Francja: opactwo w Cluny, Tuluzie i Poitiers, Anglia: kościół w Durham, Włochy: Piza, Hiszpania: Santiago de Compostela, Niemcy: katedra cesarska w Spirze i opactwo Maria Laach,
- rzeźba i jej formy: rzeźba architektoniczna; kompozycyjna zasada prawa ramy; zakres ikonograficzny najwybitniejszych dzieł z Europy Zachodniej (np. portale w Arles, Vezelay, Autun, portal i kolumny w Moissac),
- rzemiosło artystyczne i jego rozwój (złotnictwo, emalierstwo, tkanina z Bayeux),
- funkcja religijna i propagandowa sztuki romańskiej,
- malarstwo romańskie ściennie i miniaturowe na przykładach fresków z Tahull i Biblii Winchester,
- sztuka romańska w Polsce: chrzest Polski i jego znaczenie dla rozwoju sztuki romańskiej w Polsce; tło społeczne i kulturowe, czas trwania; architektura (pierwsze budowle na przykładzie rotundy św. Feliksa i Adaukta w Krakowie na Wawelu i palatium z rotundą na Ostrowie Lednickim); omówienie architektury romańskiej w Polsce na przykładach: krypty św. Leonarda, kolegiaty w Tumie pod Łęczycą, kolegiaty w Kruszwicy, rotundy św. Prokopa w Strzelnie, kościoła św. Andrzeja w Krakowie; założenia cysterskie na przykładzie Wąchocka; rzeźba (ikonografia i forma na przykładach: kolumn w Strzelnie, portalu z kościoła św. Elżbiety/Marii Magdaleny we Wrocławiu, płyty wiślickiej), tympanon fundacyjny z rotundy św. Prokopa w Strzelnie; rzemiosło artystyczne na przykładzie pateny kaliskiej i tzw. „kielicha Dąbrówki” z Trzemeszna oraz Drzwi gnieźnieńskich.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa warunki rozwoju, czas trwania i zasięg terytorialny sztuki romańskiej,
- omawia wygląd świątyni romańskiej na wybranych przykładach,
- określa regionalny charakter architektury romańskiej i podaje przykłady budowli romańskich w różnych krajach,
- definiuje terminy i pojęcia: *addycyjność*, *biforium*, *triforium*, *obejście (ambit)*, *system wiązany*, *rozeta*, *katedra*, *kolegiata*, *mandorla (migdał)*,
- wymienia i rozpoznaje motywy ikonograficzne: Ukrzyżowanie, Boże Narodzenie, Zmartwychwstanie, Sąd Ostateczny, *Maiestas Domini*, Pokłon Trzech Króli,

Rozestanie apostołów, personifikacje i alegorie (np. cnoty i przywary, noc i dzień, znaki zodiakalne),

- wykazuje zgodność Starego Testamentu z Nowym na podstawie ikonografii średniowiecznej,
- wykazuje wpływ chrystianizacji Polski na rozwój sztuki średniowiecznej,
- wymienia i omawia przykłady architektury przedromańskiej i romańskiej w Polsce,
- omawia rozwój plastyki romańskiej w Polsce,
- wskazuje na ilustracjach dzieła sztuki przedromańskiej i romańskiej,
- rozpoznaje dzieła sztuki romańskiej:
 - katedra w Spirze (bryła i plan),
 - opactwo Maria Laach,
 - Santiago de Compostela,
 - kościół Cluny III (analiza obiektu na podstawie rekonstrukcji),
 - kościół Nôtre Dame w Poitiers (fasada),
 - Kościół w Tuluzie,
 - zespół katedralny w Pizie,
 - Kościół w Durham,
 - portal w Moissac, Arles, Vezelay,
 - rzeźby architektoniczne z Autun,
 - freski z Tahull,
 - miniatury z Biblii Winchester,
 - tkanina z Bayeux,
 - palatium z rotundą na Ostrowie Lednickim (plan),
 - rotunda św. Feliksa i Adaukta w Krakowie,
 - krypta św. Leonarda na Wawelu (wnętrze),
 - kolegiata w Tumie pod łączycą,
 - rotunda św. Prokopa w Strzelnie (bryła, plan),
 - kolegiata w Kruszwicy (plan, bryła),
 - kościół św. Andrzeja w Krakowie,
 - założenia cysterskie na przykładzie Wąchocka,
 - Drzwi Gnieźnieńskie,
 - kolumny z kościoła Norbertanek w Strzelnie,
 - tympanon fundacyjny kościoła św. Prokopa w Strzelnie,
 - portal z kościoła św. Elżbiety/Marii Magdaleny we Wrocławiu,
 - posadzka w podziemiach kolegiaty w Wiślicy tzw. „Płyta Wiślicka”,
 - patena kaliska,
 - „Kielich Dąbrówki” z Trzemeszna.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

f) SZTUKA GOTYCKA W EUROPIE ZACHODNIEJ I W POLSCE

Materiał nauczania:

- zasięg terytorialny i czasowy, geneza stylu, warunki historyczne, społeczne i ideowe,
- rozwój uniwersytetów, gotyckie miasta i zamki na terenie Europy,
- narodziny stylu gotyckiego (Saint Denis i opat Sugeriusz),
- architektura sakralna, jej konstrukcja i forma (na przykładzie kościoła opackiego Saint Denis, Saint Chapelle oraz katedr francuskich: Notre Dame w Paryżu i Chartres, Amiens, Reims; katedr angielskich: Salisbury i Wells; kościołów włoskich: w Mediolanie, Sienie, Florencji; kościołów niemieckich: w Kolonii i Strasburgu, katedry w Pradze; gotycka architektura użyteczności publicznej (ratusz we Florencji, Pałac Dożów w Wenecji),
- rzeźba architektoniczna, nagrobna i wolnostojąca na wybranych przykładach z Francji, Hiszpanii, Niemiec, Anglii i Włoch; nurty w rzeźbie gotyckiej, ewolucja form (style: dolorystyczny, miękki (piękny) i łamany),
- nowe i dawne motywy ikonograficzne,
- malarstwo ścienne, miniaturowe, tablicowe i witrażowe na wybranych przykładach; *styl międzynarodowy* i realizm późnogotycki,
- czas trwania, tło historyczne i społeczne sztuki gotyckiej w Polsce; architektura sakralna i jej cechy charakterystyczne dla budownictwa lokalnego w Polsce (kościół halowy i bazylikowy w północnej Polsce, system filarowo-skarpowy w Polsce południowej); omówienie konstrukcji i formy na wybranych przykładach (katedra wawelska, kościół Mariacki w Krakowie, katedra i kościół na Piasku we Wrocławiu, katedra w Gnieźnie, kolegiata w Wiślicy, kościół św. Janów w Toruniu, kościół Mariacki w Gdańsku, kościół św. Anny w Wilnie - obecnie Litwa); architektura świecka (zabudowa miast, gotyckie zamki polskie oraz na terenie Polski na przykładzie Chęcin i krzyżackie na przykładzie Malborka; rzeźba wolnostojąca drewniana i kamienna (styl Pięknych Madonn, Piety i krucyfiksy ołtarzowe); Ołtarz Mariacki Wita Stwosza; rzeźba sepulkralna na przykładzie grobowców królewskich w katedrze wawelskiej; malarstwo ścienne i tablicowe na wybranych przykładach (w tym szkoła sądecka), wpływ malarstwa obcego; rzemiosło artystyczne na przykładzie Monstrancji z Wieliczki.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa warunki rozwoju, czas trwania i zasięg terytorialny sztuki gotyckiej w Europie Zachodniej,
- opisuje, jak rozwijały się miasta gotyckie,
- omawia architekturę gotycką na przykładzie typowego kościoła,
- porównuje kościoły gotyckie w poszczególnych krajach,
- wymienia i krótko charakteryzuje przykłady gotyckich budowli świeckich,

- rozpoznaje nowe i dawne motywy ikonograficzne, jak: Pieta, Zwiastowanie, Nawiedzenie, Zaśnięcie Najświętszej Marii Panny, Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny, Koronacja Marii, Drzewo Jessego, Madonna z dzieciątkiem, św. Barbara, Katarzyna, Małgorzata, św. Krzysztof,
- omawia style w rzeźbie na wybranych przykładach,
- definiuje terminy i pojęcia oraz rozpoznaje na fotografiach: *sklepienie krzyżowo-żebrowe, sklepienia: gwiaździste, wachlarzowe, sieciowe, kryształowe, tzw. piastowskie itp., maswerk, rozeta, pinakiel - fiala, wimperga, rzygacze, czołganki, kwiaton, zwornik, devotio moderna, mistycyzm, nurt dolorystyczny*
- przeprowadza analizę wybranych dzieł sztuki średniowiecznej,
- określa warunki rozwoju i ramy czasowe sztuki gotyckiej w Polsce,
- wyjaśnia wpływ materiału na formę architektury gotyckiej w Polsce,
- rozpoznaje dzieła sztuki gotyckiej:
 - schemat rozkładu sił w kościele gotyckim,
 - elementy dekoracji gotyckiej (rozeta, maswerk, pinakiel, wimperga, żabka, kwiaton, sklepienia: krzyżowo-żebrowe, gwiaździste, kryształowe, sieciowe, wachlarzowe),
 - chór katedry w Saint Denis w Paryżu (plan, wnętrze),
 - katedra Nôtre Dame w Paryżu (plan, bryła, wnętrze),
 - katedra w Chartres (bryła, plan, wnętrze),
 - katedra w Reims (bryła, plan),
 - katedra w Amiens (bryła, plan),
 - Sainte Chapelle w Paryżu (bryła, wnętrze kaplicy górnej),
 - katedra w Kolonii (bryła),
 - katedra w Salisbury (bryła, plan),
 - katedra w Wells (bryła, plan, wnętrze),
 - katedra w Mediolanie (fasada),
 - Pałac Dożów w Wenecji (elewacja),
 - katedra w Sienie (fasada),
 - Palazzo Vecchio we Florencji (bryła),
 - katedra św. Wita w Pradze (wnętrze),
 - katedra we Wrocławiu (bryła),
 - kościół Mariacki w Krakowie (bryła, plan, wnętrze z ołtarzem),
 - barbakan w Krakowie (bryła),
 - Wrocławski Ratusz (bryła),
 - kościół Mariacki w Gdańsku (plan, bryła, wnętrze),
 - zamek w Malborku,
 - portal królewski w Chartres,
 - grupy: *Nawiedzenia* i *Zwiastowania* z katedry w Reims ,
 - Uta i Eckhart – rzeźby fundatorów z Naumburga,
 - bracia Limburg – iluminacje z *Bardzo bogatych godzin księcia de Berry*,
 - Pieta z Avignon,
 - Pieta z Lubiąża,
 - Krucyfiks mistyczny z kościoła Bożego Ciała we Wrocławiu,
 - Piękna Madonna z Wrocławia,
 - Madonna z Krużlowej,
 - nagrobek Kazimierza Wielkiego z katedry wawelskiej,

- Wit Stwosz - Ołtarz Mariacki, krucyfiks z kościoła Mariackiego w Krakowie, nagrobek Kazimierza Jagiellończyka,
- Ucieczka do Egiptu (poliptyk dominikański),
- Św. Anna Samotrzecia ze Strzegomia,
- Epitafium Wierzbicy z Branic,
- Opłakiwanie z Chomranic.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat,
- test pomiarowy z zakresu sztuki średniowiecznej.

4. PROTORENESANS WE WŁOSZACH

Materiał nauczania:

- sytuacja polityczna, gospodarcza i kulturalna Włoch XIII i XIV w.,
- przemiany w malarstwie florenckim ok. XIII w. i pocz. XIV w. na przykładzie twórczości Cimabue i Giotto,
- „Szkoła florencka” (Cimabue, Giotto) i „szkoła sieneńska” (Duccio, Simone Martini, Pietro i Ambrogio Lorenzetti) w sztuce trecenta,
- twórczość Giotto di Bondone (freski w kościele w Asyżu, freski w kaplicy Scrovegnich w Padwie) i Duccio di Buonisegna (Maestà do katedry sieneńskiej).
- Protorenesans w rzeźbie włoskiej na przykładzie twórczości Nicola i Giovanni Pisano – ambona w katedrze w Pizie.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- omawia sytuację miast włoskich w XIII i XIV w. oraz znaczenie malarstwa protorenesansowego,
- charakteryzuje i porównuje szkoły malarstwa florenckiego i sieneńskiego, wskazując na nowatorski charakter szkoły florenckiej,
- wskazuje wpływ Giotto di Bondone i malarzy trecenta na rozwój malarstwa renesansowego,
- przedstawia zagadnienia rzeźby protorenesansowej, określa wpływy antyku na rzeźbę protorenesansu.
- rozpoznaje i przeprowadza analizę wskazanego dzieła sztuki:

- Giotto - freski z kaplicy Scrovegnich w Padwie (*Opłakiwanie, Pocałunek Judasza*), freski z Asyżu: *Kazanie do ptaków*,
- Duccio – *Maestà*,
- Simone Martini – *Zwiastowanie*,
- Pietro i Ambrogio Lorenzetti – *Alegoria dobrych i złych rządów* w Palazzo Publico w Sienie,
- Nicola i Giovanni Pisano – Ambona w katedrze w Pizie.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- kartkówka.

KLASA III

1. RENESANS

a) SZTUKA QUATTROCENTA

Materiał nauczania:

- wprowadzenie do sztuki renesansu: ramy czasowe i zasięg terytorialny renesansu, znaczenie terminu renesans,
- powrót do antyku; zainteresowanie człowiekiem i jego możliwościami; sytuacja artysty w nowym układzie politycznym i społecznym,
- mecenat i jego znaczenie dla rozwoju sztuki,
- główne ośrodki sztuki renesansowej; Florencja jako kolebka renesansu w XV wieku,
- architektura w XV wieku (forma, konstrukcja i dekoracja architektoniczna), ewolucja architektury na przykładzie projektów Filippa Brunelleschiego, Michelozza, Leona Battisty Albertiego, *miasto idealne*,
- rzeźba quattrocenta (Lorenzo Ghiberti, Donatello, Andrea del Verrocchio),
- malarstwo wczesnego renesansu (Masaccio, Paolo Ucello, Fra Angelico, Fra Filippo Lippi, Piero della Francesca, Andrea Mantegna, Luca Signorelli, Sandro Botticelli).

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- przedstawia główne ośrodki sztuki renesansowej we Włoszech,
- charakteryzuje architekturę quattrocenta na przykładach omawianych na lekcji,
- przedstawia koncepcję miasta idealnego,
- omawia wygląd renesansowego *palazzo*,

- dokonuje analizy kościoła renesansowego,
- porównuje kościoły gotyckie z renesansowymi,
- definiuje terminy i pojęcia oraz rozpoznaje na ilustracjach: *sklepienie kolebkowe z lunetami, bęben, latarnię, palazzo, boniowanie, rustykę, pilastry w poszczególnych stylach, gzymsy dzielące i gzyms wieńczący, perspektywę linearną i powietrzną, da sotto in su.*
- omawia główne zagadnienia rzeźby wczesnego renesansu oraz przedstawia twórczość najwybitniejszych rzeźbiarzy epoki,
- przedstawia założenia formalne malarstwa quattrocenta oraz omawia tematykę tego malarstwa,
- charakteryzuje twórczość malarzy wczesnego renesansu,
- przedstawia życie i twórczość Sandro Botticellego,
- dokonuje analizy dzieł,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - ornament groteskowy,
 - Filippo Brunelleschi – Florencja: Ospedale degli Innocenti, San Lorenzo, kopuła katedry we Florencji, kaplica Pazzich,
 - Leon Battista Alberti – Tempio Malatestiano w Rimini, Santa Maria Novella we Florencji,
 - Michelozzo – Palazzo Medici-Ricardi we Florencji,
 - Lorenzo Ghiberti – II drzwi bazyliki florenckiej, (scena z Ofiarowaniem Izaaka), III drzwi do bazyliki florenckiej (tzw. Rajskie wrota),
 - Donatello – Dawid, Posąg konny Gattamelaty,
 - Andrea del Verrocchio – Dawid, Posąg konny Colleonego, obraz *Chrzest Chrystusa*,
 - Rodzina della Robbia – płaskorzeźby tonda z niemowlętami z Ospedale degli Innocenti,
 - Masaccio – *Wygnanie z raju, Grosz czynszowy, Trójca Święta*,
 - Fra Angelico – fresk *Zwiastowanie* z Klasztoru św. Marka we Florencji,
 - Paolo Uccello- *Bitwa pod San Romano*,
 - Andrea Mantegna – iluzjonistyczny fresk z Camera degli Spazi w Palazzo Ducale w Mantui, *Chrystus z Brerami*,
 - Domenico Ghirlandaio – *Narodziny Marii, Starzec z wnukiem*,
 - Piero della Francesca – *Zmartwychwstanie, Sen Konstancy, Biczowanie, portrety Federico Montefeltra i Battisty Sforzy*,
 - Sandro Botticelli – *Madonna Magnificat, Primavera, Narodziny Wenus*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

b) MALARSTWO NIEDERLANDZKIE XV WIEKU

Materiał nauczania:

- charakterystyka „szkoły niderlandzkiego malarstwa” na przykładzie *Ołtarza z Merode* Roberta Campina,
- twórczość i „rewolucyjność” malarska Jana van Eycka,
- charakterystyka wybranych dzieł Rogiera van der Weydena, Hugo van der Goesa, Hansa Memlinga,
- twórczość Hieronima Boscha – malarza przełomu gotyku i renesansu.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje malarstwo XV w. w Niderlandach, wykazuje cechy charakterystyczne dla tego środowiska,
- wykazuje innowacyjność i tradycyjność malarstwa niderlandzkiego XV w.,
- omawia techniki malarskie mistrzów niderlandzkich,
- przedstawia twórczość malarzy Jan van Eycka, Rogiera van der Weydena, Hugo van der Goesa, Hansa Memlinga na wybranych przykładach,
- charakteryzuje twórczość Hieronima Boscha, wyjaśniając jej symboliczny charakter, wskazuje cechy tradycyjne i innowacyjne w dziełach malarza,
- dokonuje analizy wybranych dzieł,
- definiuje pojęcia: *en grisaille*, *malarstwo olejne*,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - Jan van Eyck – *Ołtarz Gandawski* (wraz z Hubertem van Eyck), *Małżeństwo Arnolfinich*, *Madonna kanclerza Rolin*,
 - Rogier van der Weyden – *Zdjęcie z krzyża*, *Sąd Ostateczny*,
 - Hugo van der Goes – *Ołtarz Portinari*,
 - Hans Memling – *Sąd Ostateczny*,
 - Hieronim Bosch – *Ogród rozkoszy ziemskich*, *Syn marnotrawny*, *Wóz siana*, *Niesienie krzyża*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

c) SZTUKA CINQUECENTA

Materiał nauczania:

- architektura XVI w. na przykładzie twórczości: Donata Bramantego, Michała Anioła i Andrea Palladia,
- życie i twórczość wielkich twórców dojrzałego renesansu włoskiego: Leonarda da Vinci, Michała Anioła, Rafaela Santi,
- malarstwo weneckich kolorystów XVI w.: Giovanni Bellini, Tycjan, Paolo Veronese, Giorgione i Tintoretto,
- teoretyczne podstawy sztuki cinquecenta.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje architekturę XVI w. na przykładach dzieł Bramantego i Michała Anioła,
- przedstawia twórczość Andrea Palladio oraz określa jego znaczenie dla architektury nowożytnej w Europie Zachodniej,
- omawia życie i twórczość Leonarda da Vinci, Michała Anioła, Rafaela Santi, Tycjana,
- wykazuje, jaki wpływ na sztukę miała twórczość mistrzów XVI w.,
- charakteryzuje malarstwo weneckie, wskazuje na specyfikę środowiska,
- wyjaśnia termin *koloryzm (colore)*, *disegno*,
- charakteryzuje twórczość rodziny Bellinich, Giorgione, Tycjana, Veronesa i Tintoretta,
- interpretuje teksty kultury dotyczące sztuki cinquecenta,
- dokonuje analizy wybranych dzieł,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - Donato Bramante – Tempietto w Rzymie, plan Bazyliki św. Piotra,
 - Andrea Palladio – Teatro Olimpico, Il Redentore, Villa Rotonda,
 - Michał Anioł – plan i kopuła Bazyliki św. Piotra, Biblioteka Laurenziana, *Dawid*, *Pieta* z bazyliki św. Piotra, *Mojżesz*, nagrobki Medyceuszy, *Pieta Rondanini*, freski na sklepieniu Kaplicy Sykstyńskiej, *Sąd Ostateczny*,
 - Leonardo da Vinci – *Madonna w grocie (dwie wersje)*, *Ostatnia Wieczerza*, *Dama z gronostajem*, *Mona Liza*, *Święta Anna Samotrzec*,
 - Rafael Santi – *Piękna Ogrodniczka*, *Madonna Sykstyńska*, *Szkoła ateńska*, *Portret Leona X*,
 - Giovanni Bellini – *Sacra Conversazione*,
 - Giorgione – *Śpiąca Wenus*, *Burza*, *Koncert wiejski*,
 - Tycjan – *Miłość ziemiska i niebiańska*, *Wenus z Urbino*, *Karol V na koniu*, *portret papieża Pawła III z nepotami*, *Danae*,
 - Tintoretto – *Ostatnia Wieczerza*,
 - Paolo Veronese – *Uczta w Kanie Galilejskiej*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,

- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

d) SZTUKA MANIERYZMU

Materiał nauczania:

- znaczenie terminu manieryzm; czas trwania i zasięg terytorialny,
- ogólna charakterystyka kierunku i jego cechy,
- architektura manierystyczna na wybranych przykładach dzieł,
- rzeźba manierystyczna na przykładzie dzieł Giovanniego da Bologna, Benvenuto Celliniego,
- manierystyczne malarstwo we Włoszech (Parmigiannino, Rosso Fiorentino, Jacopo Pontormo, Tintoretto),
- twórczość Domenica Theotokopulosa (El Greco).

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- wyjaśnia termin *manieryzm* i wskazuje cechy stylu w malarstwie, rzeźbie i architekturze,
- określa charakter i czas trwania manieryzmu,
- charakteryzuje sztukę manierystyczną we Włoszech na podstawie przykładów omówionych na lekcjach - z architektury, rzeźby i malarstwa,
- zna życie i twórczość El Greco,
- przedstawia ewolucję malarstwa renesansowego od protorenesansu do weneckich kolorystów,
- wyjaśnia, na czym polega postawa artysty manierystycznego,
- dokonuje analizy dzieł,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - Jacopo Pontormo – *Nawiedzenie, Zdjęcie z krzyża,*
 - Agnolo Bronzino – *Zwycięstwo czasu nad miłością,*
 - Parmigianino – *Madonna z długą szyją,*
 - Giuseppe Arcimboldo – *Lato* (z 1563 r.),
 - Antonio Allegri zw. Correggio – *Wniebowzięcie Marii* fresk z kopuły katedry w Parmie, *Danae,*
 - Giovanni da Bologna – *Porwanie Sabinek, Merkury,*
 - Benvenuto Cellini – *Perseusz, Solniczka Franciszka I,*
 - El Greco – *Pogrzeb hrabiego Orgaza, Widok Toledo, Laokoon, Ekstaza św. Franciszka* (z Muzeum Diecezjalnego w Siedlcach).

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,

- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

2) SZTUKA RENESANSOWA I MANIERYSTYCZNA POZA ITALIA

Materiał nauczania:

- architektura rezydencjonalna w XVI-wiecznej Francji (zamki w dolinie Loary, zamek w Chambord),
- malarstwo manierystyczne we Francji na przykładzie „szkoły z Fontainebleau”,
- architektura manierystyczna w Niderlandach (Ratusz w Antwerpii),
- twórczość niderlandzkiego malarza Pietera Bruegla Starszego,
- życie i twórczość oraz rola Albrechta Dürera w rozwoju sztuki niemieckiej,
- malarstwo i grafika w dziełach artystów niemieckich (Lucasa Cranacha, Albrechta Altdorfera, Hansa Holbeina, Matthiasa Grünewalda).

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- opisuje architekturę rezydencjonalną we Francji, przebudowę Luwru w okresie renesansu,
- charakteryzuje szkołę Fontainebleau,
- omawia architekturę manierystyczną w Niderlandach,
- charakteryzuje twórczość Dürera,
- przedstawia twórczość innych artystów niemieckich: Lucasa Cranacha, Albrechta Altdorfera, Hansa Holbeina; tradycja średniowieczna w twórczości Matthiasa Grünewalda,
- wyjaśnia, na czym polega osadzenie w tradycji dzieł malarzy niemieckich,
- wskazuje cechy renesansowo-manierystyczne na wybranych przykładach sztuki poza Italią,
- wyjaśnia, jaki wpływ na malarstwo miała sytuacja polityczno-religijna,
- na podstawie cech stylistycznych identyfikuje środowisko artystyczne i czas, w którym powstało dzieło,
- rozpoznaje i przeprowadza analizę dzieł sztuki:
 - szkoła Fontainebleau – *Diana łowczyni*,
 - Francois Clouet – *Franciszek I*,
 - Zamek w Chambord,
 - Pierre Lescot – renesansowa przebudowa Luwru,
 - Cornelis Floris de Vriendt – Ratusz w Antwerpii,

- Pieter Bruegel Starszy – *Upadek Ikara, Kraina lenistwa, Ślepcy, Wesele chłopskie, Wieża Babel, Walka karnawału z postem, cykl Pory roku: Myśliwi na śniegu,*
- Albrecht Dürer – *Autoportret (jako Chrystus), Melancholia, graficzna wersja Adama i Ewy, Czterech jeźdźców Apokalipsy, Zajęc,*
- Hans Holbein Młodszy – *Portret Henryka VIII, Ambasadorowie,*
- Lucas Cranach Starszy – *Wenus i Amor (akty), Portret Marcina Lutra,*
- Mathias Grünewald – *Ołtarz z Isenheim.*

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia.

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

3) SZTUKA RENESANSOWA I MANIERYSTYCZNA W POLSCE

Materiał nauczania:

- warunki rozwoju sztuki, mecenat artystyczny Jagiellonów,
- główne ośrodki sztuki renesansowej,
- renesans na Wawelu (dzieła Franciszka Florentczyka, Bartolomea Berecciego, Benedykta z Sandomierza),
- charakterystyka architektury świeckiej (sukiennice krakowskie, ratusz w Poznaniu, zabudowa Zamościa, kamienice w Kazimierzu Dolnym); renesansowe zamki w Polsce,
- architektura sakralna (renesans lubelski),
- rzeźba sepulkralna Berrecciego, Santiago Gucciego i Michałowicza z Urzędowa,
- portret na przykładzie konterfektu Stefana Batorego autorstwa Marcina Kobera,
- malarstwo miniaturowe na przykładzie Kodeksu Baltazara Bohema oraz rzemiosło artystyczne na przykładzie arrasów wawelskich,
- architektura manierystyczna (Kaplica Boimów we Lwowie),
- manierystyczne zamki (Krasieczyn, Baranów Sandomierski),
- architektura manierystyczna w Gdańsku, wpływy niderlandzkie.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- przedstawia warunki rozwoju i czas trwania renesansu w Polsce,
- omawia rozwój renesansu w Polsce,
- charakteryzuje mecenat królewski oraz zabytki renesansowe na Wawelu,

- opisuje historię powstania, bryłę, plan dekorację Kaplicy Zygmuntowskiej,
- omawia typy nagrobków na przykładach dzieł Berrecciego, Gucciego i Michałowicza,
- wskazuje wpływy sztuki włoskiej oraz niderlandzkiej i niemieckiej na sztukę polskiego renesansu,
- charakteryzuje renesansową architekturę świecką i sakralną na podstawie przykładów dzieł omawianych na lekcjach,
- przedstawia malarstwo portretowe i miniaturowe (m.in. Kodeks Baltazara Behema) oraz rzemiosło artystyczne rozwijające się głównie w kręgu mecenatu królewskiego,
- omawia architekturę rezydencjonalną i obroną na przykładzie Baranowa Sandomierskiego, Kraszczyzna i in.,
- przedstawia sytuację Gdańska w XVI i pocz. XVII w. oraz charakteryzuje sztukę Gdańska,
- wyjaśnia na przykładach pojęcie „niderlandyzmu” w sztuce Gdańska na przełomie XVI/XVII w.,
- dokonuje analizy formalnej dzieł,
- rozpoznać dzieła sztuki:
 - Franciszek Florentczyk, Bartolomeo Berrecci – zamek na Wawelu (krużganki, renesansowe wnętrza),
 - Bartolomeo Berecci – kaplica Zygmuntowska (bryła, wnętrze), nagrobek Zygmunta Starego,
 - Sala wawelskie – Sala poselska,
 - Santi Gucci – zamek w Baranowie (plan, bryła z zewnątrz, dziedziniec), nagrobek Stefana Batorego, Zygmunta Augusta, nagrobek Anny Jagiellonki,
 - Zamość (plan i widok ogólny na ratusz oraz kamienice),
 - Giovanni Battista di Quadro z Lugano - ratusz w Poznaniu (bryła),
 - kamienice braci Przybyłków w Kazimierzu Dolnym (elewacje),
 - Jan Maria Padovano – attyka krakowskich Sukiennic,
 - arras wawelskie z kolekcji Zygmunta Augusta,
 - portret Anny Jagiellonki i Stefana Batorego Marcina Kobra,
 - Kodeks Baltazara Behema – miniatura *Ludwisarz*,
 - Antoni van Opbergen – Wielki Arsenał w Gdańsku (fasada),
 - Hans Vredemann de Vries, Izaak van den Blocke – Sala Czerwona w ratuszu gdańskim.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia.

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.
- test pomiarowy z zakresu sztuki renesansu.

4. SZTUKA EPOKI BAROKU

a) SZTUKA BAROKOWA WE WŁOSZECH

Materiał nauczania:

- wiadomości wstępne: geneza i zasięg czasowy stylu, wpływ kontrreformacji na rozwój nowych form w sztuce,
- warunki rozwoju sztuki barokowej w Europie, tendencje i nurty w sztuce baroku w Europie,
- architektura jezuicka na przykładzie Il Gesu; nowe formy w architekturze na przykładzie dzieł Carla Maderny, Francesca Borrominiego i Gianlorenza Berniniego oraz realizacje turyńskie Guarino Guariniego; historia budowy Bazyliki św. Piotra od czasów Donata Bramantego do dekoracji wnętrza powstania placu przed Bazyliką św. Piotra Gianlorenza Berniniego,
- malarstwo: Caravaggio i jego znaczenie dla malarstwa barokowego; malarstwo iluzjonistyczne (Andrea del Pozzo); caravaggioniści włoscy (Artemizja Gentileschi); „Akademia Carraccich” w Bolonii; malarstwo weneckie XVIII w. na przykładzie twórczości Antonia Canale, Francesca Guardiego, Giambattisty Tiepola,
- rzeźba barokowa na przykładzie twórczości Berniniego.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- wyjaśnia zagadnienia z zakresu klasyfikacji i genezy nazwy stylu,
- określa warunki rozwoju, czas trwania i zasięg terytorialny sztuki epoki baroku,
- omawia architekturę sakralną baroku na przykładzie kościoła Il Gesu oraz innych kościołów włoskich,
- charakteryzuje ogólne trendy w estetyce XVII wieku,
- przedstawia historię powstania i przemian nowożytnej bazyliki św. Piotra, począwszy od planu Bramantego,
- charakteryzuje twórczość architektoniczną Berniniego i Borrominiego,
- omawia twórczość rzeźbiarską Berniniego,
- przedstawia życie i twórczość Caravaggia,
- wyjaśnia, jaką rolę odegrał Caravaggio w historii malarstwa,
- charakteryzuje caravaggionizm,
- omawia etapy rozwoju i wymienia przedstawicieli nowożytnego malarstwa iluzjonistycznego (od fresków Mantegny w Camera dei Sposi do fresków Andrea del Pozzo w San Ignazio w Rzymie i fresków Tiepola),
- definiuje terminy i pojęcia: *gesamtkunstwerk*, *iluzjonizm*, *luminizm*, *chiaroscuro*, *maniera tenebrosa*, *caravaggionizm*, *weduta*,
- charakteryzuje malarstwo wedutowe i freskowe weneckich mistrzów XVIII w., wykazuje ciągłość szkoły weneckiej (*colore*),
- porównuje wnętrza, fasadę i dekorację kościołów renesansowych i barokowych,

- rozróżnia znaczenia pojęcia baroku rozumianego jako styl, epoka i postawa artystyczna,
- odróżnia styl barokowy od klasycyzmu XVII-wiecznego,
- formułuje wnioski na podstawie tekstów źródłowych dotyczących sztuki barokowej,
- przeprowadza analizę dzieł barokowych,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - Jacopo da Vignola, Giacomo della Porta - kościół Il Gesu (plan, przekrój, fasada),
 - Carlo Maderna – fasada bazyliki św. Piotra w Rzymie,
 - Gianlorenzo Bernini - schody Królewskie na Watykanie, kościół San Andrea na Kwirynale (fasada, plan), plac i kolumnada przed Bazyliką św. Piotra w Rzymie (plan, bryły), *Dawid, Apollo i Dafne, Konfesja nad grobem św. Piotra, Ekstaza św. Teresy, Tron św. Piotra, Nagrobek papieża Urbana VIII, Fontanna Czterech Rzek,*
 - Niccolò Salvi – Fontanna di Trevi w Rzymie,
 - Francesco Borromini - kościół San Carlo alle Quattro Fontane (plan, fasada), kościół San Ivo w Rzymie (plan i fasada),
 - Baldassare Longhena - kościół Santa Maria della Salute w Wenecji (plan, bryła),
 - Michelangelo Merisi da Caravaggio – *Kosz z owocami, Chory Bachus, Lutnista*, cykl obrazów ze św. Mateuszem z kaplicy Contarelli w San Ligi dei Francesci w Rzymie, *Złożenie do grobu, Wieczerna w Emaus, Śmierć Matki Boskiej, Dawid z głową Goliata, Nawrócenie Szawła, Męczeństwo św. Piotra,*
 - Artemisia Gentileschi - *Judyta i Holofernes*,
 - Annibale Carracci – *Triumf Bachusa i Ariadny* fresk w Palazzo Farnese w Rzymie, *Jedzący fasolę*,
 - Andrea del Pozzo – freski z kościoła San Ignazio w Rzymie,
 - Pietro da Cortona - *Gloryfikacja rządów Urbana VIII* (fresk w Pałacu Barberini w Rzymie),
 - Giambattista Tiepolo - *freski w pałacu biskupim w Würzburgu*,
 - Antonio Canale - *Widok kościoła San Giorgio Maggiore*,
 - Francesco Guardi – *Gondola na lagunie o zmierzchu*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

b) SZTUKA BAROKU W HISZPANII

Materiał nauczania:

- *churrigueryzm* w architekturze hiszpańskiej,
- życie i twórczość Diego Velazqueza,
- wybrane zagadnienia w twórczości Jose de Ribery, Bartolomé Estebana Murilla, Francesco de Zurbarána.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje termin *churrigueryzm* na wybranych przykładach dzieł,
- omawia życie i twórczość Diego Velazqueza,
- charakteryzuje malarstwo hiszpańskie na przykładach dzieł Ribery, Murillo, Zurbarana,
- na podstawie tekstów krytycznych interpretuje dzieła sztuki (np. *Las Meninas*),
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - Escorial (plan, elewacja),
 - Churriguera - ołtarz w San Esteban w Salamance,
 - *churrigueryzm* – wewnątrz zakrystii kartuzów w Grenadzie,
 - Diego Rodriguez de Silva y Velazquez - *Stara kucharka, Infantka Małgorzata, Portret Filipa IV, Poddanie Bredy, Portret Innocentego X, Panny dworskie (Las Meninas), Wenus z lustrem, Przędki*,
 - Jose de Ribera – *Męczeństwo św. Filipa*,
 - Francisco de Zurbarán - *Martwa natura z czterema naczyniami, Św. Franciszek cudem zabalsamowany*,
 - Esteban Bartolomé Murillo – *Immaculata*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

c) SZTUKA EPOKI BAROKU WE FRANCJI

Materiał nauczania:

- Vaux-le-Vicomte nowym przykładem rezydencji francuskich,
- nurt klasycyzujący w architekturze (styl Ludwika XIV, przebudowa Wersalu, wschodnia fasada Luwru, nowy typ ogrodu),
- rzeźba parku wersalskiego (Girardon),

- nurt barokowy w architekturze francuskiej (na przykładzie Val-de-Grâce),
- malarstwo (portret oficjalny Hyacinthe Rigauda, malarstwo klasycyzujące Nicolasa Poussina i Claude Lorraina, Philippa de Champaigne; nurt barokowy w dziełach Georgesa de La Tour oraz braci Le Nain).

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- omawia założenie Vaux-Le-Vicomte (jako przykładu nowej rezydencji francuskiej),
- charakteryzuje nurt klasycyzujący w architekturze czasów Ludwika XIV na przykładzie Wersalu oraz wschodniej fasady Luwru,
- wymienia i omawia cechy francuskich założeń ogrodowych,
- charakteryzuje na wybranych przykładach malarstwo i rzeźbę czasów Ludwika XIV,
- charakteryzuje malarstwo pejzażowe Poussina i Lorraina oraz twórczość Georgesa de la Tour,
- wyjaśnia pojęcia: *pejzaż idealny, sztafaż, portret reprezentacyjny, ogród francuski*,
- porównuje rzeźbę barokową Włoch i rzeźbę francuską epoki baroku,
- analizuje i interpretuje dzieła sztuki,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - Charles le Brun, Louis le Vau - pałac Vaux le Vicomte (plan, bryła),
 - Charles le Brun, Louis le Vau, Andre le Notre, Jules Hardouin-Mansart - Wersal, (pałac wraz z założeniem ogrodowym, plan, bryła, elewacja frontowa i ogrodowa, Galeria Zwierciadłana),
 - Jules Hardouin-Mansart - kościół des Invalides w Paryżu (plan, bryła),
 - Claude Perrault - wschodnia fasada Luwru,
 - Georges de la Tour - *Znalezienie ciała św. Sebastiana, Pracownia stolarska św. Józefa, Św. Maria Magdalena pokutująca (z lustrem)*,
 - Claude Lorrain - *Lądowanie Kleopatry w Tarsie, Odjazd św. Urszuli*,
 - Nicolas Poussin - *Et in Arcadia Ego, Pogrzeb Fokiona*,
 - Bracia Le Nain – *Portret rodziny chłopskiej*,
 - Philippe de Champaigne – *Portet kardynała Richelieu*,
 - Hyacinthe Rigaud -*Portret Ludwika XIV w stroju koronacyjnym*,
 - Pierre Puget – *Milon z Krotonu*,
 - François Girardon - *Apollo z nimfami (Wersal, ogród)*,
 - Antone Coysevox – *Ludwik XIV przekraczający Ren* – relief z Salonu Wojny w Wersalu.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,

- praca pisemna na zadany temat.

KLASA IV

1) SZTUKA EPOKI BAROKU W EUROPIE PÓŁNOCNEJ

a) SZTUKA BRAKOWA WE FLANDRII, HOLANDII ORAZ KRAJACH NIEMIECKICH

Materiał nauczania:

- sytuacja polityczna, gospodarcza i religijna w Niderlandach, czynniki rozwoju malarstwa flamandzkiego i holenderskiego w XVII w.,
- nurt klasycyzujący w architekturze holenderskiej XVII w. na przykładzie Ratusza w Amsterdamie Jacoba van Campena (wpływy palladiańskie),
- malarstwo flamandzkie (cechy charakterystyczne); życie i twórczość Piotra Pawła Rubensa; twórczość Antoniego van Dycka; martwa natura i pejzaż w malarstwie flamandzkim (Frans Snyders, Jan Bruegel Aksamitny),
- wpływ religii protestanckiej na kształtowanie się sztuki holenderskiej,
- malarstwo holenderskie (cechy charakterystyczne); życie i twórczość Rembrandta van Rijn; twórczość Jana Vermeera van Delft; malarstwo portretowe Fransa Halsy; scena rodzajowa, martwa natura i pejzaż w twórczości malarzy holenderskich (na przykładach dzieł Jana Steena, Pietera de Hooch, Gerarda ter Borchy, Willema Claesza Hedy i Jacoba Ruisdaela),
- symbolizm w malarstwie flamandzkim i holenderskim (koncepcja *vanitas*, znaczenie rekwizytów),
- specyfika architektury angielskiej XVII w. na przykładzie twórczości Christophera Wrena,
- sytuacja polityczna w krajach niemieckich w XVII i XVIII w.; działalność Fischera von Erlach na przykładach Schönbrunn i kościoła Karola Borromeusza w Wiedniu; architektura Balthazara Neumanna na przykładach kościoła Vierzehnheiligen oraz pałacu biskupiego w Würzburgu,
- zespół pałacowy Zwinger w Dreźnie Augusta Mocnego oraz rezydencja Fryderyka II Wielkiego Sanssuci w Poczdamie.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje symbolizm w twórczości malarzy holenderskich i flamandzkich XVII i XVIII w., przedstawia koncepcję vanitatywną w twórczości malarzy epoki baroku,

- wskazuje, w jaki sposób styl życia i religia wpłynęła na twórczość malarzy holenderskich i flamandzkich,
- przedstawia główne założenia architektury holenderskiej na przykładzie Ratusza amsterdamskiego Jacoba van Campena,
- omawia życie i twórczość Piotra Pawła Rubensa oraz Antona van Dycka,
- charakteryzuje martwą naturę i pejzaż w malarstwie flamandzkim,
- charakteryzuje malarstwo holenderskie malarzy: Fransa Halsa, Willema Claesza Hedy, Pieter de Hocha, Gerarda ter Borch, Jacoba van Ruisdaela,
- omawia życie i twórczość Rembrandta van Rijn oraz Vermeera van Delf,
- na przykładzie katedry św. Pawła w Londynie omawia twórczość Wrena,
- przedstawia sytuację polityczną krajów niemieckich w XVII w. ,
- przedstawia działalność Fischera von Erlach na przykładach Schonbrunn i kościoła Karola Borromeusza w Wiedniu,
- omawia architekturę Balthazara Neumanna na przykładach kościoła Vierzehnheiligen oraz pałacu biskupiego w Würzburgu,
- prezentuje omawiane na lekcji rezydencje i kościoły krajów niemieckich,
- porównuje i wyciąga wnioski dotyczące różnic stylistycznych i treściowych dzieł środowiska flamandzkiego i holenderskiego,
- omawia wpływ Caravaggia na malarstwo holenderskie (np. obraz *Król Dawid grający na harfie w otoczeniu aniołów* malarza utrechckiego Hendricka ter Brugghena),
- określa funkcję malarstwa barokowego w krajach Europy Północnej,
- tworzy wypowiedzi na temat rozwoju malarstwa w Zjednoczonych Prowincjach i Flandrii, uwzględniając wpływ wydarzeń historycznych, mecenatu i źródeł inspiracji,
- analizuje teksty kultury z zakresu estetyki baroku i formułuje wnioski,
- analizuje dzieła sztuki,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - Pieter Paul Rubens - *Autoportret z Izabelą Brandt, Podniesienie Krzyża, Zdjęcie z krzyża z Antwerpii, Porwanie córek Leukippa, Przybycie Marii Medycejskiej do Marsylii, Krajobraz z tęczą, Trzy Gracje, Helena Fourment w futrze,*
 - Jacob Jordaens - *Król pije,*
 - Anton van Dyck - *Portret Karola I na łowach,*
 - Frans Snyders –*Spizarnia,*
 - Jan Bruegel Aksamitny –*Bukiet,*
 - Rembrandt Hermesz van Rijn – *Lekcja anatomii doktora Tulpa, Wymarsz strzelców, Danae, Hendrijke kąpiąca się w rzece, Portret Tytusa, Autoportret – Rembrandt jako apostoł Paweł, Autoportret z Saskią na kolanach, Powrót syna marnotrawnego, Krajobraz z trzema krzyżami (grafika), Pejzaż z miłosiernym Samarytaninem, Dziewczyna w ramie obrazu i Uczony przy pulpicie (w Zamku Królewskim w Warszawie),*
 - Frans Hals - *Regentki domu starców w Haarlemie, Wesoly bibosz, Czarownica z Haarlemu (Stara pijaczka),*
 - Jan Vermeer van Delft – *Czytająca list (z Drezna), Kobieta ważąca perłę, Widok Delft, Alegoria malarstwa, Koronczarka, Nalewająca mleko,*
 - Jan Steen – *Zwariowane gospodarstwo,*

- Pieter de Hooch – *Kobieta z dziećmi*,
- Gerard ter Borch – *Napomnienie ojcowskie*,
- Jacob van Ruisdael – *Młyn koło Wijk*,
- Willem van der Velde – *Wystrzał dział*,
- Willem Claesz Heda – *Martwa natura (Śniadanie)*,
- Hendrick ter Brugghen – *Dawid grający na harfie*,
- Jacob van Campen – Ratusz w Amsterdamie,
- Christopher Wren – katedra św. Pawła w Londynie,
- Johann Bernhard Fisher von Erlach – kościół św. Karola Boromeusza w Wiedniu (fasada, plan, wnętrze), pałac Schönbrunn w Wiedniu,
- Lucas Hildebrandt – Belweder w Wiedniu,
- Balthazar Neumann – kościół Vierzehnheiligen, Pałac biskupi w Würzburgu,
- Matthäus Daniel Pöppelmann – Zwinger w Dreźnie,
- Casma Damian i Egid Quirin Asam – kościół Jana Nepomucena w Monachium, ołtarz Wniebowzięcia NMP w kościele klasztornym w Rohr,
- Georg von Knobelsdorff – Pałac Sanssuci w Poczdamie,
- Dominikus Zimmermann – Kościół pielgrzymkowy w Wies.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

b) PÓŹNY BAROK I ROKOKO W EUROPIE

Materiał nauczania:

- czas trwania oraz warunki społeczne i polityczne dla rozwoju sztuki,
- „Styl Ludwika XV”,
- ogólna charakterystyka architektury i wystroju wnętrz, ornamentyka rokoka na wybranych przykładach (Hôtel de Soubise, Zwinger),
- malarstwo Antoine’a Watteau, Francois Vouchera, Honore Fragonarda we Francji, Jana Piotra Norblina w Polsce,
- twórczość Jeana Battiste Chardina,
- rzeźba rokokowa (na przykładach dzieła Falconeta, Asamów, Günthera),
- malarstwo angielskie XVIII w. (na przykładowych dziełach Gainsborough, Reynoldsa, Hogharta),
- malarstwo weneckie XVIII w. (przypomnienie wybranych dzieł Tiepolo, Canale, Guardi).

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- przedstawia genezę i warunki społeczne i polityczne rozwoju rokoka,
- definiuje pojęcia i rozpoznaje następujące ornamenty: *rocaille*, *kogucie grzebienie*,
- charakteryzuje styl Ludwika XV na przykładzie Hôtel de Soubise,
- charakteryzuje architekturę rokokową krajów niemieckich: np. Zwinger, wnętrze Vierzehnheiligen, kościół w Wies,
- charakteryzuje twórczość Antoine'a Watteau, Francois Bouchera, Honore Fragonarda we Francji, Jana Piotra Norblina w Polsce,
- omawia twórczość Jeana Baptiste Chardina,
- przedstawia główne zagadnienia i cechy rzeźby rokokowej na przykładach dzieła Falconeta, Asamów, Günthera,
- przedstawia specyfikę portretowego malarstwa angielskiego XVIII w. na przykładowych dziełach Gainsborough, Reynoldsa, Hogharta,
- opisuje wedutowe i iluzjonistyczne malarstwo weneckie XVIII w. na wybranych dziełach Tiepola, Antonia Canale, Francesco Guardi,
- Rozpoznaje dzieła sztuki:
 - ornament *rocaille*,
 - ceramika rokokowa np. z Miśni,
 - Gabriel Germain Boffrand – hotel Soubise w Paryżu (wnętrze z Salonem księżnej),
 - Antoine Watteau – *Odjazd na Cyterę, Szyld Gersainta, Gilles*,
 - François Boucher – *Kąpiel Diany, Toaleta Wenus*,
 - Jean-Honore Fragonarda – *Huśtawka*,
 - Jan Piotr Norblin – *Towarzystwo na wycieczce w parku*,
 - Jean-Baptiste Simeon Chardin – *Modlitwa przed posiłkiem, Stół kredensowy, Martwa natura z zabitym płaszczką*,
 - Etienne Maurice Falconet – *Pomnik Piotra I w Petersburgu*,
 - Ignaz Günther – *Zwiastowanie*,
 - Thomas Gainsborough – *Robert Andrews z żoną, Błękitny chłopiec, Poranna przechadzka*,
 - Sir Joshua Reynolds – *Portret Nelly O'Brien*,
 - William Hogarth – *W salonie pani z cyklu Modne małżeństwo* (wersja olejna i graficzna).

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

c) BAROK I ROKOKO W POLSCE

Materiał nauczania:

- ramy czasowe, warunki rozwoju sztuki,
- mecenat królewski, magnacki i kościelny,
- architektura: styl jezuicki (w kościołach św. Piotra i Pawła w Krakowie); rezydencje królewskie i magnackie (np. Podhorce i Łańcut); barok w architekturze warszawskiej (np. Zamek Królewski, pałac w Wilanowie, kościoły warszawskie); wpływy architektury Berniniego i Borrominiego w twórczości Kacpra Bażanki w Krakowie; nurt klasycyzujący w twórczości Tylmana z Gameren,
- barokowe wnętrza (np. kościoła św. Anny w Krakowie, pałacu w Wilanowie: antykamery i sypialnie króla i królowej),
- sarmatyzm i orientalizacja smaku,
- malarstwo: portret sarmacki, portret trumienny; twórczość Dolabelli, Schultza, Siemiginowskiego, Strobla, Willmanna,
- rzeźba na przykładzie Kolumny Zygmunta oraz dekoracji sztukatorskich w kościele św. Anny w Krakowie i kaplicy Pana Jezusa w Tarłowie.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- przedstawia warunki rozwoju sztuki barokowej w Polsce,
- wymienia etapy rozwoju stylu barokowego w Polsce,
- wyjaśnia pojęcie sarmatyzmu,
- analizuje architekturę jezuicką na przykładzie kościoła św. Piotra i Pawła w Krakowie; rezydencjonalną na przykładach rezydencji Krzyżtopór w Ujeździe, w Podhorcach i Wilanowie,
- wykazuje wpływy włoskie w architekturze sakralnej: Borrominiego w kościele Pijarów w Krakowie (projektu Kacpra Bażanki) i fasady Franciszka Placidi oraz wpływy Berniniego na przykładzie kościoła Misjonarzy na Stradomiu w Krakowie (projektu Kacpra Bażanki),
- charakteryzuje architekturę Warszawy czasów baroku i rokoka,
- omawia nurt klasycyzujący w wybranych dziełach Tylmana z Gameren,
- przedstawia typy portretów szlacheckich (sarmacki, trumienny),
- charakteryzuje i porównuje twórczość Daniela Schulza i Jerzego Siemiginowskiego,
- przedstawia wybrane realizacje malarzy: Tomasso Dolabelli, Bartłomieja Strobla,
- przedstawia zagadnienie rzeźby barokowej w Polsce na przykładzie Kolumny Zygmunta oraz dekoracji sztukatorskich w kościele św. Anny w Krakowie, a także w kościele parafialnym św. Trójcy w Tarłowie,
- przeprowadza analizę dzieł kultury polskiej z epoki baroku,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - Giovanni Trevano – kościół św. Piotra i Pawła w Krakowie (fasada, bryła, plan),

- Jan Trevano – Zamek Królewski w Warszawie, Pałac Biskupów krakowskich w Kielcach,
- Tylman z Gameren – kościół św. Anny w Krakowie, kościół Sakramentek w Warszawie, pałac Krasińskich w Warszawie,
- Karol Bay – kościół Wizytek w Warszawie,
- Zamek Ossolińskich – Krzyżtopór w Ujeździe,
- Zamek w Podhorcach,
- Augustyn Locci – pałac w Wilanowie (bryła),
- Pałac Branickich w Białymstoku,
- Konstanty Tencalla, Clemente Molli – *Kolumna Zygmunta*,
- warsztat włoski - dekoracja sztukatorska kaplicy Pana Jezusa w Tarłowie z fragm. *Rozmowa Śmierci ze szlachcicem* (Taniec Śmierci),
- Baltazar Fontana – dekoracja sztukatorska wnętrza kościoła św. Anny w Krakowie,
- Tommaso Dolabella – *Portret Stanisława Tęczyńskiego*,
- Anonim - *Portret trumienny Stanisława Woyszy*,
- portret Łukasza Opalińskiego,
- Bartłomiej Strobel – *Portret Władysława Dominika Zasławskiego-Ostrogskiego*,
- Daniel Schulz – *Portret Jana Kazimierza* (w popiersiu)
- Jerzy Eleuter Szymonowicz-Siemiginowski – *Jan III pod Wiedniem, Św. Anna Samotrzcza*,
- Anonim – *Taniec śmierci* (z kościoła Bernardynów w Krakowie).

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.
- test pomiarowy z zakresu sztuki baroku i rokoka.

2. KLASYCYZM

a) SZTUKA NEOKLASYCYZMU W EUROPIE ZACHODNIEJ

Materiał nauczania:

- geneza i czas trwania kierunku,
- odkrycia archeologiczne i ich wpływ na sztukę,
- rozwój muzealnictwa, historii i krytyki sztuki,
- współistnienie neoklasycyzmu i romantyzmu,

- architektura: inspiracje antyczne; palladianizm i architektura angielska w II połowie XVIII i I połowie XIX w.; ogrody angielskie; architektura francuska wczesny klasycyzm i styl empire; „architekci rewolucyjni”; neoklasycyzm w architekturze Berlina (Schinkel, Langhans),
- cechy stylu neoklasycznego w malarstwie, twórczość Davida, Ingesa,
- rzeźba Canovy i Thorvaldsena.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa charakter, czas trwania i zasięg terytorialny sztuki neoklasycyzmu,
- wykazuje, w jaki sposób odkrycia archeologiczne wpłynęły na sztukę neoklasycyzmu,
- przedstawia nowe teorie estetyczne,
- opisuje początki muzealnictwa i historii sztuki,
- wyjaśnia, na czym polegało współistnienie neoklasycyzmu i romantyzmu,
- charakteryzuje architekturę neoklasycystyczną we Francji (wczesny klasycyzm na przykładzie Petit Trianon, rewolucyjne projekty Ledoux i Boullée, styl *empire*) oraz wybrane realizacje architektoniczne w Berlinie (Altes Museum, Nowy Odwach, Brama Brandenburska),
- charakteryzuje palladianizm, neoklasycystyczną architekturę angielską i założenia parkowe,
- charakteryzuje malarstwo neoklasycyzmu na przykładzie twórczości Davida i Ingesa,
- omawia główne założenia rzeźby neoklasycystycznej w twórczości Canovy i Thorvaldsena,
- na podstawie analizy dzieła sztuki wykazuje jego przynależność do kierunku,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - Jacques Ange Gabriel – Petit Trianon (obie fasady) w Wersalu,
 - Jacques-Germain Soufflot – kościół św. Genowefy w Paryżu (plan, bryła, fasada),
 - Claude-Nicolas Ledoux – Rogatki paryskie, założenie urbanistyczne Arc-et-Senans,
 - Étienne-Louis Boullée – Projekt mauzoleum Newtona,
 - Charles Percier, Pierre Fontanie – łuk Triumfalny na placu Carrousel w Paryżu,
 - Jean François Chalgrin – łuk na Placu Gwiazdy w Paryżu,
 - Pierre Vignon – kościół św. Magdaleny w Paryżu,
 - Karl Friedrich Schinkel – Nowy Odwach i Altes Museum (plan, fasada) w Berlinie,
 - Carl Gotthard Langhans – Brama Brandenburska w Berlinie,
 - Lord Burlington (Richard Boyle) i William Kent – Chiswick House (willa wraz z parkiem),
 - Robert Smirke – British Museum w Londynie,
 - Jacques-Louis David – *Przysięga Horacjuszy, Śmierć Marata, Sabinki, Śmierć Sokratesa, Portret pani Recamier, Bonaparte na przełęczy św.*

Bernarda, Koronacja Napoleona, Portret Stanisława Kostki Potockiego (z Wilanowa),

- Jean Auguste Dominique Ingres – *Źródło, Wielka Odaliska, Łazienka turecka, Portret panny Riviere,*
- Antonio Canova – *Amor i Psyche, Portret Pauliny Borghese, Henryk Lubomirski jako Amor,*
- Bertel Thorvaldsen – *Pomnik księcia Józefa Poniatowskiego, Pomnik Kopernika, Ganimedes i orzeł.*

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia.

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

b) STYL STANISŁAWOWSKI I KLASYCYZM W POLSCE

Materiał nauczania:

- styl Stanisława Augusta Poniatowskiego (rozbudowa Zamku Królewskiego i Łazienek),
- malarstwo Bacciarelliego, Canaletta, Brodowskiego,
- architektura okresów Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego,
- rezydencje magnackie i architektura ogrodowa (Puławy Czartoryskich, Arkadia Radziwiłłów),
- nowe typy budowli publicznych.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje sztukę czasów stanisławowskich i królewski mecenas,
- wymienia cechy i opisuje styl Stanisława Augusta Poniatowskiego,
- wymienia i opisuje budowle parku Łazienkowskiego oraz podaje nazwiska projektantów,
- przedstawia życie i twórczość architekta Warszawy – Dominika Merliniego,
- opisuje architekturę i założenia ogrodowe XVIII-wiecznych rezydencji magnackich w Polsce (Puławy, Arkadia pod Nieborowem),
- charakteryzuje ogólnie architekturę Warszawy czasów Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego,
- opisuje wygląd i rozpoznaje na ilustracjach przykładowe polskie dwory z XVIII wieku,
- rozpoznaje dzieła sztuki:

- Dominik Merlini – Pałac Na Wodzie (obie fasady, bryła, wnętrza), pałac Królikarnia (plan, elewacje), Sala Rycerska i Prospektowa w Zamku Królewskim,
- Jan Chrystian Kamsetzer – Teatr na Wyspie w Łazienkach,
- Szymon Bogumił Zug – kościół ewangelicko-augsburski w Warszawie (plan, bryła, fasada), Park Arkadia k. Nieborowa,
- Stanisław Zawadzki – Pałac w Śmiełowie, Pałac w Lubostroniu,
- Chrystian Piotr Aigner – kościół św. Aleksandra w Warszawie, Pałac i park w Puławach,
- Jakub Kubicki – Belweder w Warszawie (bryła),
- Antonio Corazzi – Teatr Wielki w Warszawie, Pałac Towarzystwa Przyjaciół Nauk (tzw. Pałac Staszica), Pałac Komisji Rządowej Przychodu i Skarbu, Pałac Ministra Skarbu przy Pl. Bankowym w Warszawie,
- Marceli Bacciarelli – *Portret Stanisława Augusta Poniatowskiego z klepsydrą, Stanisław August Poniatowski w stroju koronacyjnym*,
- Bernardo Bellotto (zw. Canaletto) – *Kolumna Zygmunta od strony Wisły, Krakowskie Przedmieście, Widok Warszawy od strony Pragi*,
- Antoni Brodowski – *Portret brata Karola*,
- Jakub Tatarkiewicz – *Umierająca Psyche*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

3. SZTUKA XIX WIEKU

a) ROMANTYZM W SZTUCE EUROPEJSKIEJ

Materiał nauczania:

- geneza kierunku i czas trwania,
- charakterystyka kierunku,
- światopogląd romantyczny,
- związki plastyki z innymi dziedzinami sztuki (literatura i muzyka),
- życie i twórczość Francisca Goi – artyście przełomu wieków,
- twórczość malarzy francuskich (Theodore Gericault i Eugene Delacroix),
- malarstwo angielskie (William Blake, Henri Füssli, John Constable, William Turner),
- twórczość Caspara Davida Friedricha,
- Bractwo św. Łukasza i nazareńcy,

- rzeźba w okresie romantyzmu (Francois Rude - Marsylianka).

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa genezę i czas trwania romantyzmu,
- charakteryzuje cechy romantyzmu,
- przedstawia światopogląd i tendencje filozoficzne, które wpłynęły na rozwój postawy romantyków,
- wymienia źródła inspiracji i zakres ikonograficzny malarstwa romantycznego,
- przedstawia życie i twórczość Goyi, charakteryzuje techniki graficzne, którymi się on posługiwał, zwłaszcza techniki metalowe,
- Charakteryzuje romantyzm i wymienia jego przedstawicieli w malarstwie francuskim.
- przedstawia życie i twórczość Eugène Delacroix oraz określa znaczenie jego malarstwa i działalności artystycznej,
- charakteryzuje twórczość przedstawicieli malarstwa romantycznego w Anglii i Niemczech: John Constable, William Turner, William Blake, Henri Füssli, Caspar David Friedrich,
- przedstawia główne założenia i omawia wybrane prace malarzy należących do Bractwa św. Łukasza i ugrupowania nazareńczyków,
- wymienia innych malarzy romantycznych i przykłady ich dzieł,
- omawia cechy rzeźby romantycznej na przykładzie Marsylianki F. Rude'a,
- opisuje i przeprowadza analizę porównawczą obrazów romantycznych,
- wykazuje, w jaki sposób w romantyzmie integrowały się dyscypliny artystyczne i literatura,
- analizuje teksty kultury i formułuje wnioski,
- tworzy wypowiedzi na temat malarstwa romantycznego, uwzględniając kontekst historyczny,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - Francisco Goya y Lucientes – *Maja naga, Maja ubrana, Gdy rozum śpi budzą się potwory* (akwaforta z akwatintą z cyklu *Kaprysy*), *Rozstrzelanie powstańców madryckich*, *Autoportret* (w wieku dojrzałym), *Portret księżnej Alba z 1785 r.*, *Rodzina Karola IV*, *Saturn pożerający swe dzieci*,
 - Théodore Géricault – *Tratwa Meduzy, Oficer szaserów*,
 - Eugène Delacroix – *Dante i Wergiliusz w piekle*, *Wolność wiodąca lud na barykady*, *Śmierć Sardanapala*, *Scena z masakry na Chios*, *Kobiety algierskie*, *Portret Chopina*,
 - Caspar David Friedrich – *„Nadzieja” w lodach*, *Podróżnik po morzu chmur*, *Mężczyzna i kobieta zapatrzeni w księżyc*, *Opactwo w dąbrowie*, *Mnich nad brzegiem morza*, *Krzyż w górach*, *Kredowe skały Rugii*,
 - William Blake – *Przedwieczny*,
 - Johann Heinrich Füssli – *Koszmar (Nocne mary)*,

- Joseph William Turner – *Szybkość, para, deszcz, Ostatnia droga Téméraire’a, Burza śnieżna, Pożar Parlamentu londyńskiego,*
- John Constable – *Wóz siana, Katedra w Salisbury (wersja z 1823 r.)*
- Johann Friedrich Overbeck – *Italia i Germania,*
- François Rude – *Wymarsz ochotników (Marsylianka).*

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

b) ARCHITEKTURA XIX WIEKU

Materiał nauczania:

- style historyczne i eklektyzm na podstawie wybranych przykładów europejskich,
- tendencje neogotyckie XVIII w. na przykładzie Strawberry Hill w Londynie Horace Walpole’a,
- działalność Eugene Emanuela Violet-le-Duc we Francji,
- neogotyckie realizacje: Parlament londyński, kościół wotywny w Wiedniu, pałac w Kórniku,
- architektura neorenesansowa: Henri Labrouste - Biblioteka św. Genowefy w Paryżu,
- neoromanizm na przykładzie Zamku Neuschwanstein Ludwika II Bawarskiego - wyraz romantycznego eklektyzmu,
- wpływy orientalne: Pawilon Królewski w Brighton Johna Nasha,
- neoromanizm inspirowany romanizmem rejonu Poitou (wpływy bizantyjskie): Paul Abadie – Bazylika Sacré-Coeur w Paryżu,
- eklektyzm w architekturze na przykładzie Opery Paryskiej Charlesa Garniera oraz Teatru im. J. Słowackiego w Krakowie proj. Jana Zawiejskiego,
- nowe technologie w architekturze II połowy XIX wieku,
- architektura inżynierska na wystawach światowych: Pałac Kryształowy Paxtona, Wieża Eiffla i Hala Maszyn Fernanda Duterta i Victora Cantamina; nowe technologie - Henri Labrouste: wnętrze czytelnicy przy Narodowej Bibliotece w Paryżu,
- Louis Sullivan i „szkoła chicagowska” jako nurt wczesnego modernizmu w architekturze Stanów Zjednoczonych.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje style historyczne w architekturze XIX wieku,

- podaje przykłady realizacji neoromańskich, neogotyckich, neorenesansowych, neobarokowych oraz eklektycznych w Europie,
- samodzielnie odnajduje inspiracje we wskazanych obiektach,
- wykazuje tradycyjność i nowoczesność architektury XIX w.,
- określa wpływ nowych technologii na architekturę II poł. XIX w.,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - Strawberry Hill w Londynie Horace Walpole'a,
 - Henri Labrousse – Biblioteka św. Genowefy w Paryżu,
 - John Nash – Pawilon królewski w Brighton (bryła),
 - Charles Barry – Parlament w Londynie (bryła),
 - Zamek Neuschwanstein (bryła),
 - Karl Friedrich Schinkel – pałac w Kórniku (bryła),
 - Charles Garnier – opera w Paryżu (bryła, fasada),
 - Paul Abadie – Bazylika Sacré-Coeur w Paryżu,
 - Joseph Paxton – Pałac Kryształowy w Londynie (zdjęcia i rekonstrukcje),
 - Gustave Eiffel – wieża w Paryżu,
 - Franciszek Maria Lanci – Żółta Karczma na Służewie w Warszawie,
 - Henryk Marconi – Hotel Europejski w Warszawie,
 - Józef Pius Dziekoński – Kościół św. Floriana na Pradze w Warszawie,
 - Jan Zawiejski – Teatr im. Juliusza Słowackiego w Krakowie,
 - Louis Sullivan – Auditorium Building w Chicago.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia.

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca pisemna na zadany temat.

c) AKADEMIZM I SZTUKA OFICJALNA W XIX WIEKU

Materiał nauczania:

- historia akademii i cechy akademizmu,
- akademizm w malarstwie i w rzeźbie,
- słynne akademie europejskie,
- rola akademizmu w sztuce XIX w.,
- pejoratywne znaczenia akademizmu.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- przedstawia tło rozwoju akademizmu,

- określa cechy kierunku, przedstawia hierarchię tematów i decorum akademickie,
- wymienia najważniejsze akademie europejskie,
- wskazuje akademie artystyczne istotne z punktu widzenia kształcenia polskich artystów XIX w.,
- wymienia przedstawicieli akademizmu europejskiego,
- wyjaśnia, w jaki sposób funkcjonowanie akademii wpływało na kształtowanie się malarstwa tego okresu,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - Thomas Couture – *Rzymianie okresu upadku*,
 - Alexandre Cabanel – *Narodziny Wenus*,
 - William – Adolphe Bouguereau - *Narodziny Wenus*,
 - Henryk Siemiradzki – *Dirce chrześcijańska, Pochodnie Nerona, Kurtyna Teatru Słowackiego w Krakowie*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka.

d) PRERAFaelICI

Materiał nauczania:

- okoliczności powstania stowarzyszenia studentów,
- charakterystyka i działalność pierwszej grupy prerafaelitów,
- rola literatury i inspiracja naturą w malarstwie prerafaelitów,
- Bractwo Prerafaelitów a poglądy Johna Ruskina.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa czas działalności i przyczyny zawiązania się grupy,
- wskazuje źródła inspiracji grupy prerafaelitów,
- wymienia przedstawicieli bractwa i przykłady ich dzieł,
- określa, jakie znaczenie miała działalność Prerafaelitów dla odnowy sztuk plastycznych,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - John Everett Millais – *Ofelia, Chrystus w pracowni toolarskiej*,
 - Dante Gabriel Rossetti – *Zwiastowanie*,
 - William Holman Hunt – *Przebudzone sumienie*,
 - Edward Burne-Jones – *Złote schody*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji.

e) REALIZM W MALARSTWIE EUROPEJSKIM

Materiał nauczania:

- charakterystyka kierunku i czas jego powstania,
- realizm w malarstwie francuskim (Gustave Courbet, Jean Baptiste Camille Corot, Francois Millet, twórczość barbizończyków),
- między romantyzmem a realizmem - twórczość Honore Daumiera,
- realizm w malarstwie rosyjskim (Ilia Riepin i pieriedwiżnicy).

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje realizm i wskazuje w historii sztuki jego przykłady,
- rozumie podwójne znaczenie terminu realizm (jako sposób obrazowania oraz jako kierunek w sztuce XIX wieku),
- charakteryzuje twórczość barbizończyków,
- przedstawia twórczość Daumiera z uwzględnieniem jej satyrycznego charakteru,
- omawia twórczość Riepina i pieriedwiżników,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - Gustave Courbet – *Kamieniarze, Atelier malarza, Dzień dobry, panie Courbet, Pogrzeb w Ornans,*
 - Camille Corot – *Wspomnienie z Mortefontaine, Katedra w Chartres,*
 - Jean François Millet – *Anioł Pański, Zbierające kłosa, Siewca,*
 - Theodore Rousseau – *Dęby w Apremont,*
 - Józef Szermentowski – *Odpozynek oracza,*
 - Honore Daumier – *Pracznia, Ulica Transnonain w Paryżu,*
 - Ilia Riepin – *Burlacy na Wołdze.*

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,

- praca pisemna na zadany temat.

f) WOKÓŁ IMPRESJONIZMU

Materiał nauczania:

- czas trwania i charakterystyka kierunku,
- wpływ badań naukowych na powstanie impresjonizmu, nowe teorie optyczne,
- upowszechnienie fotografii a zmiana roli malarstwa,
- zagadnienia warsztatowe (dywizjonizm, kontrast barw, farby syntetyczne),
- nowa forma i nowa ikonografia,
- rola Eduarda Maneta dla rozwoju kierunku oraz „Salon Odrzuconych”,
- inspiracje grafiką japońską i twórczość Jamesa McNeila Whistlera,
- impresjonizm a malarstwo pejzażowe barbizończyków i artystów angielskich,
- Claude Monet jako przywódca duchowy kierunku,
- przedstawiciele impresjonizmu francuskiego i ich twórczość (Claude Monet, Camille Pissarro, Alfred Sisley, Auguste Renoir, Edgar Degas, Berthe Morisot),
- cyganeria artystyczna Paryża i jej wzajemne inspiracje,
- znaczenie impresjonizmu dla malarstwa nowoczesnego.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa genezę powstania i czas trwania impresjonizmu,
- przedstawia charakterystykę kierunku,
- charakteryzuje twórczość Edouarda Maneta i wyjaśnia znaczenie jego malarstwa dla impresjonistów,
- wyjaśnia, jaki wpływ na impresjonizm miały nowe odkrycia w zakresie optyki i rozpowszechnienie fotografii,
- określa rolę drzeworytów japońskich w rozwoju kierunku,
- omawia technikę malarską impresjonistów,
- wyjaśnia, na czym polega rewolucjonizm malarstwa impresjonistycznego,
- definiuje pojęcia: *dywizjonizm*, *kontrast dopełnieniowy*,
- przedstawia życie i twórczość Claude Moneta,
- charakteryzuje twórczość najwybitniejszych przedstawicieli kierunku,
- formułuje wypowiedź na temat rewolucyjności impresjonizmu,
- analizuje teksty kultury i formułuje wnioski,
- opisuje i dokonuje analizy dzieł impresjonistów,
- przeprowadza analizy porównawcze obrazów impresjonistów i realistów, wykazując różnorodność stylistyczną,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - Edouard Manet - *Olimpia*, *Śniadanie na trawie*, *Bar w Folies-Bergère*, *Atelier w łódce*, *Rozstrzelanie cesarza Maksymiliana* (1867-68),

- Claude Monet – *Impresja, Wschód słońca, Dworzec Saint Lazare* (Przynajmniej dwie wersje), *Katedra w Rouen* (przynajmniej trzy wersje), *Stogi* (dwie wersje), *Nenufary* (dwie wersje), *Mostek japoński*,
- Edgar Degas – *Primabalerina, Klasa tańca, Wyścigi konne* (Jeźdźcy. *Amatorzy*),
- Camille Pissarro – *Czerwone dachy*,
- Pierre-Auguste Renoir – *Wielkie kąpiące się, Moulin de la Galette, Śniadanie wioślarzy, Huśtawka, Akt w słońcu*,
- Berthe Morisot – *Kołyska*,
- James McNeil Whistler – *Symfonia w bieli nr 2, Aranżacja szarości i czerni nr 1 (Portret matki artysty)*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia.

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

g) POSTIMPRESJONIŚCI

Materiał nauczania:

- Definicja terminu, czas trwania i geneza tendencji postimpresjonistycznych.
- Neoimpresjonizm (*pointylizm*, malarstwo Georges'a Seurata i Paula Signaca).
- Protoekspresjonizm i symbolizm w twórczości Vincenta Van Gogha i Henriego de Toulouse-Lautreca.
- Symbolizm syntetyczny w twórczości Paula Gauguina i artystów szkoły Pont Aven.
- Protokubizm w twórczości Paula Cezanne'a.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- wymienia i charakteryzuje kierunki malarstwa postimpresjonistycznego,
- omawia życie i twórczość wybitnych postimpresjonistów,
- określa rolę postimpresjonistów w kształtowaniu nowoczesnych kierunków w sztuce,
- definiuje pojęcia: *pointylizm, kluazonizm (cloissonisme), syntetyzm, litografia, plakat*,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - George Seurat – *Niedzielne popołudnie na wyspie Grande Jatte, Cyrk*,

- Paul Cézanne - *Dom wisielca, Martwa natura z kuchennym stołem, Góra Sainte-Victoire (kilka wersji), Autoportret, Chłopiec w czerwonej kamizelce, Grający w karty, Wielkie kąpiące się,*
- Vincent van Gogh – *Buty, Jedzący kartofle, Portret Ojca Tanquy, Nocna kawiarnia, Autoportret (z 1888 r.), Autoportret z zabandażowanym uchem, Droga z cyprysami, Słoneczniki (przynajmniej dwie wersje), Sypialnia van Gogha, Kruki nad łanem zboża, Gwiazdzista noc,*
- Henri de Toulouse-Lautrec - *Moulin Rouge, Les Ambassadeurs Aristide Bruant, Jane Avril w Jardin de Paris, Yvette Gilbert, W salonie, Divan Japonai,*
- Paul Gauguin - *Wizja po kazaniu – walka Jakuba z aniołem, Autoportret z Żółtym Chrystusem, Ta Matete, Mana'o Tupapau, Nevermore, Kobiety na plaży, Skąd przychodzimy? Kim jesteśmy? Dokąd zmierzamy?*

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia.

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

h) SYMBOLIZM XIX WIEKU

Materiał nauczania:

- różne znaczenia terminu symbolizm na przykładzie dzieł malarzy włoskich okresu renesansu i malarstwa holenderskiego,
- symbolizm jako postawa i kierunek w XIX wieku,
- twórczość Gustave'a Moreau i Arnolda Böcklina, Pierra Puvis de Chavannes jako pomost między późnym romantyzmem a symbolizmem końca wieku,
- okoliczności powstania kierunku, manifest poetów francuskich, tworzenie dzieła totalnego, kult „muzyczności” i korespondencja sztuk,
- wpływ filozofii i literatury na ukształtowanie kierunku,
- symboliści w sztuce europejskiej XIX wieku (Pierre Puvis de Chavannes, Gustave Moreau, Odilon Redon, Arnold Böcklin, rzeźba Augusta Rodina, Paul Gauguin),
- nabiści; czas trwania i geneza kierunku; wpływ sztuki japońskiej i symbolizmu syntetycznego, charakterystyka kierunku i przedstawiciele; twórczość Maurice Denisa.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- wyjaśnia termin symbolizm i podaje przykłady sztuki symbolicznej we wcześniejszych wiekach,
- charakteryzuje symbolizm jako postawę i kierunek w XIX wieku,
- wyjaśnia znaczenie malarstwa Gustave'a Moreau, Arnolda Böcklina i Pierre Puvis de Chavannes'a dla symbolizmu końca XIX w.,
- przedstawia okoliczności powstania kierunku i manifest poetów francuskich,
- określa symbolizm jako akt tworzenia dzieła totalnego, kult „muzyczności” i korespondencja sztuk,
- wymienia przedstawicieli symbolizmu i podaje przykłady ich dzieł,
- określa czas działania, genezę i założenia grupy nabistów,
- interpretuje teksty artystów, wskazując ich wpływ na kształtowanie się sztuki,
- dokonuje opisu i analizy dzieł symbolistów,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - Gustave Moreau – *Edyp i Sfinks*, *Zjawa*,
 - Puvis de Chavannes – *Biedny rybak*,
 - Arnold Böcklin – *Wyspa umarłych* (wersja z 1880 r.),
 - Odilon Redon – *Oko jako dziwaczny balon* (litografia),
 - Paul Serusier – *Talizman*,
 - Pierre Bonnard – *Akt w kontrapoście*,
 - Maurice Denis – *Muzy*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca pisemna na zadany temat.

i) ARTS & CRAFTS MOVEMENT

Materiał nauczania:

- powstanie ruchu artystycznego,
- idee Johna Ruskina jako inspiracja dla powstania stowarzyszenia,
- odrodzenie sztuk plastycznych i rzemiosła artystycznego,
- działalność Williama Morrisa,
- znaczenie ruchu dla secesji, wpływ Arts & Crafts na powstawanie i działalność podobnych ugrupowań artystycznych w Europie przełomu XIX i XX w. (Warsztaty Wiedeńskie i Warsztaty Krakowskie).

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje ruch na rzecz odrodzenia sztuk plastycznych i rzemiosła artystycznego w Anglii w drugiej połowie XIX wieku,
- przedstawia idee Johna Ruskina i określa ich wpływ na powstanie ruchu,
- charakteryzuje twórczość Williama Morrisa,
- wyjaśnia, jaki wpływ miała działalność artystów Arts & Crafts na rozwój secesji,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - William Morris, Philips Webb – Red House w Londynie,
 - William Morris, Philip Webb – Meble (wybrany przykład) oraz tapeta z motywem kwiatów polnych (1876r.).

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji.

j) RZEŻBA XIX WIEKU

Materiał nauczania:

- droga od klasycyzmu do symbolizmu (przypomnienie dzieł Canovy i Thorvaldesena),
- wiek gliny - nowy proces tworzenia dzieł rzeźbiarskich i rola *bozzetto*,
- przełamanie neoklasycyzmu w twórczości rzeźbiarskiej François Rude,
- satyryczna twórczość Daumiera w rzeźbie Ratapoil,
- zerwanie z akademizmem i naturalizm w rzeźbach Jean-Baptiste Carpeaux,
- nowe tematy i różnorodne materiały w twórczości Degasa,
- Auguste Rodin (życie i twórczość) jako reprezentant najważniejszych kierunków rzeźby XIX wieku.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- przedstawia ewolucję rzeźby od klasycyzmu do XIX w.
- omawia proces powstawania rzeźb i funkcjonowanie warsztatu pracy,
- wskazuje na romantyczny charakter rzeźb François Rude,
- charakteryzuje wybrane prace innych twórców (Daumier, Degas, Carpeaux),
- omawia życie i twórczość Augusta Rodina oraz określa znaczenie jego twórczości,
- wskazuje na inspiracje tradycją oraz elementy nowatorskie rzeźb Rodina,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - François Rude – *Marsylianka* (rzeźba z łuku Triumfalnego na Placu Gwiazdy),

- Honore Daumier – *Ratapoil*,
- Edgar Degas – *Czternastoletnia tancerka*,
- Jean-Baptiste Carpeaux – *Taniec*,
- Auguste Rodin – *Myśliciel*, *Katedra*, *Pocałunek*, *Ręka Boga*, *Mieszczanie z Calais*, *Danajda*,
- Camille Claudel – *Fala*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki.
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji.

k) ROMANTYZM, HISTORYZM I REALIZM W MALARSTWIE POLSKIM

Materiał nauczania:

- Sytuacja polityczna i społeczna na ziemiach polskich w okresie zaborów, szkolnictwo artystyczne Warszawy i Krakowa, kształcenie zagraniczne, „kolonia monachijaska”, działalność towarzystw wspierających sztuki piękne,
- specyfika malarstwa polskiego w okresie niewoli – rola malarstwa historycznego,
- romantyczna twórczość malarska Piotra Michałowskiego i Artura Grottgera,
- malarstwo historyczne Jana Matejki,
- twórczość Juliusza i Wojciecha Kossaków oraz batalistyczne obrazy Józefa Brandta,
- akademizm i malarstwo „biedermeieru” w twórczości Józefa Simmlera i Władysława Czachórskiego,
- realizm w twórczości Wojciecha Gersona, Józefa Szermentowskiego oraz Aleksandra Kotsisa; rozkwit malarstwa pejzażowego - odkrywanie pejzażu Polski (m.in. Tatry),
- realizm nowego pokolenia malarzy: twórczość Maksymiliana i Aleksandra Gierymskich oraz Józefa Chełmońskiego,
- krytyka artystyczna Stanisława Witkiewicza i rola czasopism artystycznych,
- portret w twórczości malarzy polskich.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje twórczość Piotra Michałowskiego i Artura Grottgera,
- wyjaśnia, jaką rolę pełniło malarstwo historyczne w Polsce oraz przedstawia życie i twórczość Jana Matejki (z podziałem na fazę związaną z obrachunkiem sumienia i fazę „ku pokrzepieniu serc”),
- wymienia inne przykłady malarstwa romantycznego i historycznego,

- omawia charakterystyczne motywy twórczości Juliusza i Wojciecha Kossaków,
- charakteryzuje polskie malarstwo akademickie,
- przedstawia początki polskiego malarstwa pejzażowego,
- charakteryzuje malarstwo rodzajowe i realistyczne środowiska krakowskiego - na przykładzie twórczości Aleksandra Kotsisa - i warszawskiego - na przykładzie twórczości Wojciecha Gersona, Franciszka Kostrzewskiego, Józefa Szermentowskiego,
- omawia polskie malarstwo portretowe w XIX wieku (m.in. Henryka Rodakowskiego),
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- opisuje i dokonuje analizy dzieła malarskiego,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - Piotr Michałowski – *Seńko, Napoleon na siwym koniu, Bitwa pod Somosierrą* (wersja z ok. 1837 r.),
 - Artur Grottger – *Pożegnanie powstańca*, rysunki: *Kucie kos, Bój* (z cyklu Lituania),
 - Jan Matejko - *Stańczyk, Rejtan – Upadek Polski, Kazanie Skargi, Hołd Pruski, Bitwa pod Grunwaldem, Poczet królów polskich, Konstytucja 3 Maja*
 - Henryk Rodakowski – *Portret matki, Portret generała Henryka Dembińskiego*,
 - Józef Simmler – *Śmierć Barbary Radziwiłłówny*,
 - Juliusz Kossak – *Polowanie z sokołem, Stadnina na Podolu*,
 - Wojciech Kossak, Jan Styka – *Panorama Racławicka* (fragment z Kościuszką),
 - Józef Brandt – *Pojmanie na arkan*,
 - Aleksander Kotsis – *Ostatnia chudoba*,
 - Wojciech Gerson – *Cmentarz w Zakopanem*,
 - Józef Szermentowski – *Bydło schodzące do wodopoju*,
 - Maksymilian Gierymski – *Pikieta powstańcza*,
 - Aleksander Gierymski – *Altana w ogrodzie (oraz studia do obrazu), Żydówka z pomarańczami, Święto Trąbek, Wieczór nad Sekwaną, Trumna chłopska*,
 - Józef Chełmoński – *Czwórka, Bociany, Kuropatwy na śniegu, Babie lato*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy ucznia na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

I) SECESJA I MODERNIZM

Materiał nauczania:

- czas trwania i geneza stylu; wpływ ruchu Arts & Crafts,
- cechy formalne i zakres tematyczny sztuki secesyjnej,
- ośrodki rozwoju stylu na terenie Anglii, Francji, Belgii, Hiszpanii, Austrii, terminologia (Art Nouveau, Jugendstil, Sezessionstil),
- znaczenia terminu modernizm,
- secesja, jako kierunek integracji różnych dyscyplin artystycznych,
- architektura secesyjna na przykładzie twórczości Gaudiego, Guimarda, Horthy, Olbricha,
- wybrane realizacje sztuki secesyjnej w malarstwie i grafice (Mucha, Beardsley, Klimt, van den Velde),
- rozwój rzemiosła artystycznego i architektury wnętrz (Galle),
- tendencje ekspresjonistyczne w malarstwie przełomu wieków (Munch),
- sztuka Młodej Polski na wybranych przykładach; warunki rozwoju; integracja środowisk artystycznych, rola czasopism (warszawskiej „Chimery” i krakowskiego „Życia”, cechy modernizmu; różnorodność kierunków i tendencji w malarstwie polskim, recepcje impresjonizmu w malarstwie polskim (Władysław Podkowiński, Józef Pankiewicz, Jan Stanisławski, Leon Wyczółkowski, Olga Boznańska, Stanisław Wyspiański),
- wybitni przedstawiciele młodopolscy (Julian Fałat, Stanisław Wyspiański, Józef Mehoffer, Władysław Ślewiński, Jacek Malczewski, Jan Stanisławski, Olga Boznańska, Witold Wojtkiewicz, Konrad Krzyżanowski); rzeźba (Xawery Dunikowski, Konstanty Laszczka, Jan Szczepkowski),
- architektura modernizmu w Polsce i jej przedstawiciele.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa czas trwania, genezę i europejskie nazwy secesji,
- charakteryzuje secesję jako styl, wymienia jej cechy,
- wskazuje przykłady dzieł secesyjnych w różnych ośrodkach,
- definiuje pojęcie: *modernizm*,
- określa genezę powstania Młodej Polski,
- przedstawia, w jaki sposób malarstwo impresjonistów i postimpresjonistów oddziaływało na twórczość malarzy polskich,
- wymienia nazwiska artystów polskich i przykłady ich dzieł, które powstały pod inspiracją impresjonizmem,
- wymienia kierunki i tendencje artystyczne, które ujawniły się w tej epoce (symbolizm, secesja, protoekspresjonizm, ludomania),
- omawia twórczość najwybitniejszych przedstawicieli Młodej Polski,
- analizuje i interpretuje dzieła sztuki secesyjnej i modernistycznej,
- analizuje i interpretuje teksty filozofów, literatów lub artystów, wskazując ich wpływ na charakter sztuki przełomu wieków,

- wypowiada się o twórczości artystów działających na przełomie wieków XIX i XX, uwzględniając konteksty historyczne, literackie i filozoficzne,
- rozpoznaje dzieła sztuki:
 - Antonio Gaudi – Casa Mila, Sagrada Familia (fasada) w Barcelonie,
 - Hector Guimard – Wejścia do paryskiego metra,
 - Victor Horta – Maison Tassel (klatka schodowa) w Brukseli,
 - Joseph Olbrich – pałac Secesji wiedeńskiej (bryła),
 - James Whistler – Pawia sala (wystrój),
 - Emil Gallé – przykładowy wazon,
 - Aubrey Beardsley – *Pawia suknia, Salome*,
 - Gustave Klimt – *Pocałunek, Judyta i Holofores*,
 - Alfons Mucha – plakat reklamujący bibułki „Job”,
 - Edward Munch – *Krzyk, Madonna, Taniec życia*,
 - Stanisław Wyspiański – *Planty o świcie*, wystrój wnętrza domu Towarzystwa Lekarskiego w Krakowie, witraże i polichromie kościoła Franciszkanów w Krakowie, *Bóg Ojciec (witraż)*, kartony do witraży wawelskich, *Staś, Mietek, Podwójny portret Elizy Pareńskiej, Autoportrety*, cykl *Widok na kopiec Kościuszki*,
 - Jacek Malczewski – *Melancholia, Introdukcja, Błędne koło, Krajobraz z Tobiaszem, Zatruta studnia* (1906, Poznań), *Thanatos* (1902, Warszawa),
 - Witold Wojtkiewicz – *Krucjata dziecięca*,
 - Józef Mehoffer – *Dziwny ogród*, witraże do katedry fryburskiej,
 - Józef Pankiewicz – *Japonka, Targ na kwiaty*,
 - Władysław Podkowiński – *Dzieci w ogrodzie*,
 - Leon Wyczółkowski – *Kopanie buraków* (jedna z wersji), *Rybacy* (jedna z wersji),
 - Julian Fałat – *Krajobraz zimowy z rzeką*,
 - Kazimierz Stabrowski – *Na tle witrażu*,
 - Jan Stanisławski – *Topole nad wodą*,
 - Konrad Krzyżanowski – *Chmury w Finlandii, Portret żony z kotem*,
 - Stanisław Witkiewicz – *Willa pod Jedłami* (bryła),
 - Franciszek Mączyński, Tadeusz Stryjeński – *Teatr Stary w Krakowie*,
 - Franciszek Mączyński – *Pałac Sztuki w Krakowie*,
 - Gustaw Landau-Gutenteger – *Willa pod Jabłoniami Kindermana* w Łodzi.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy ucznia na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat,
- test pomiarowy – sztuka XIX wieku.

KLASA V

8. SZTUKA I POŁOWY XX WIEKU

a) FOWIZM

Materiał nauczania:

- czas trwania i geneza kierunku,
- estetyka fowistów w świetle tekstu Matisse'a *O malarstwie*,
- charakterystyka kierunku (kolor jako podstawowy środek wyrazu),
- przedstawiciele kierunku i ich dzieła (Henri Matisse, Andre Derain, Maurice Vlaminck).

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa genezę powstania i czas trwania fowizmu,
- przedstawia ogólną charakterystykę kierunku,
- określa cechy sztuki fowistów,
- charakteryzuje twórczość najwybitniejszych przedstawicieli kierunku,
- analizuje i opisuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Henri Matisse – *Portret żony z zieloną pręgą, Radość życia, Harmonia w czerwieni*,
 - Andre Derain – *Most Westminsterski*,
 - Maurice Vlaminck – *Czerwone drzewa*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji.

b) EKSPRESJONIZM

Materiał nauczania:

- protoekspresjoniści,
- czas trwania i geneza kierunku,
- główne założenia kierunku (subiektywizm i deformacja),
- ekspresjonizm w Niemczech (grupy Die Brücke i Der Blaue Reiter, ekspresjonizm w środowisku berlińskim),

- życie i twórczość Wassily’ego Kandinsky’ego, twórczość Paula Klee, Franza Marca, Emila Nolde, Ernsta Ludwika Kirchnera.
- inni ekspresjoniści (Oskar Kokoschka, Egon Schiele, Otto Dix, George Grosz).

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa czas powstania, genezę i założenia ekspresjonizmu,
- wymienia najwybitniejszych przedstawicieli kierunku w Niemczech,
- porównuje twórczość artystów zgrupowanych w Die Brücke, Der Blaue Reiter oraz środowisku berlińskim (wokół galerii Der Sturm),
- analizuje i opisuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Ernst Ludwig Kirchner - *Autoportret z modelką, Kobiety na ulicy*,
 - Emil Nolde - *Tryptyk Maria Egipcjanka, Ukrzyżowanie, Prorok (drzeworyt)*,
 - Wassily Kandinsky - *Błękitny jeździec, Kościół w Murnau*,
 - Franz Marc - *Żółta krowa*,
 - Paul Klee - *Maszyna do ćwierkania*,
 - Oskar Kokoschka - *Morderca – nadzieja kobiet*,
 - Otto Dix - *Wojna*,
 - Georg Grosz - *Filary społeczeństwa*,
 - Egon Schiele - *Dziewczyna z zieloną pończochą*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- praca pisemna na zadany temat.

c) KUBIZM I TENDENCJE POSTKUBISTYCZNE

Materiał nauczania :

- twórczość Pabla Picassa przed kubizmem,
- geneza powstania kierunku, czas trwania i fazy kubizmu,
- kubistyczne dzieła Pabla Picassa i Georges Braque’a,
- orfizm i twórczość Roberta Delaunaya.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- Podaje przykłady sztuki protokubistycznej,
- omawia genezę, czas trwania i fazy kubizmu,

- przedstawia życie i twórczość Pabla Picassa,
- charakteryzuje twórczość Georges Braque'a,
- opisuje i analizuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Pablo Picasso - *Życie, Rodzina kuglarzy, Portret Gertrudy Stein, Panny z Avinion, Fabryka z Horta de Ebro, Portret Vollarda, Portret Kahnweilera, Martwa natura ze skrzypcami, Trzej muzykanci, Guernica, Panny dworskie wg Velazqueza,*
 - George Braque - *Domy w Estaque, Gitara i klarnet, Martwa natura na stole.*

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

d) FUTURYZM

Materiał nauczania:

- estetyka futurystyczna Filippa Tomassa Marinettiego,
- geneza, czas trwania i założenia kierunku,
- stosunek do tradycji w sztuce futurystycznej,
- problem czwartego wymiaru w sztuce,
- przedstawiciele futuryzmu i ich dzieła.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- przedstawia założenia teoretyczne kierunku w oparciu o manifesty,
- charakteryzuje ogólnie futuryzm i wymienia jego przedstawicieli,
- charakteryzuje twórczość futurystów, wymieniając cechy ich twórczości,
- opisuje i analizuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Umberto Boccioni - *Jedyna forma ciągłości w przestrzeni, Ulica między domami,*
 - Giacomo Balla - *Dynamizm psa na smyczy, Dziewczynka biegnąca na balkonie,*
 - Gino Severini - *Dynamizm tancerki.*

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca pisemna na zadany temat.

e) ÉCOLE DE PARIS

Materiał nauczania:

- charakterystyka zjawiska,
- różne tendencje artystyczne w sztuce École de Paris,
- twórczość Amadeo Modiglianiego, Marca Chagalla i Chaima Soutina,
- artyści polscy w École de Paris (Tadeusz Makowski, Louis Marcoussis, Mojżesz Kisling).

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje ogólnie zjawisko École de Paris,
- omawia twórczość: Amadeo Modiglianiego, Marca Chagalla, Tadeusza Makowskiego,
- opisuje i analizuje wybrane dzieła,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Amadeo Modigliani - *Portret Jeanie Hebuterne, Akt leżący,*
 - Marc Chagall - *Ja i moja wieś, Autoportret z siedmioma palcami,*
 - Tadeusz Makowski - *Szewc, Kapela dziecięca.*

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,

f) ART DÉCO

Materiał nauczania:

- ogólna charakterystyka stylu i czas jego trwania,
- przykłady stylu w ramach różnych dyscyplin artystycznych,

- Międzynarodowa Wystawa Sztuki Dekoracyjnej i Wzornictwa w Paryżu w 1925 r.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje ogólnie styl podając jego cechy,
- wymienia najwybitniejszych twórców Art Déco,
- opisuje i analizuje wybrane dzieła,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Tamara Łempicka - *Tamara w zielonym Bugatti*,
 - Jan Szczepkowski – *Kapliczka Bożego Narodzenia*,
 - Wojciech Jastrzębowski – wnętrze gabinetu ministra w Ministerstwie Wyznań i Oświecenia Publicznego w Warszawie.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy ucznia na lekcji.

g) AWANGARDA ROSYJSKA

Materiał nauczania:

- czas trwania, różnorodność kierunków,
- warunki społeczno-polityczne rozwoju sztuki rosyjskiej,
- instytucje i wydarzenia artystyczne związane z awangardą rosyjską I poł. XX wieku,
- suprematyzm Kazimierza Malewicza i jego estetyka.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje krótko awangardę rosyjską,
- wymienia przedstawicieli kierunku,
- omawia warunki istnienia i tworzenia sztuki,
- charakteryzuje twórczość Kazimierza Malewicza,
- opisuje i analizuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Władimir Tatlin - projekt *pomnika III Międzynarodówki*,
 - Naum Gabo - *Wariacja sferyczna*,
 - El Lissitzky - *Czerwonym klinem uderz w Białych*,
 - Kazimierz Malewicz - *Czarny kwadrat na białym tle, Kompozycja suprematystyczna z 1915 r.*

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy ucznia na lekcji.

h) ABSTRAKCYJONIZM W EUROPIE ZACHODNIEJ

Materiał nauczania:

- geneza kierunku i czas zaistnienia,
- klasyfikacja abstrakcjonizmu,
- Wassily Kandinsky i abstrakcja niegeometryczna (ekspresyjna),
- estetyka Kandinsky'ego,
- abstrakcja geometryczna w twórczości malarzy holenderskich (neoplastycyzm i De Stijl),
- estetyka neoplastycyzmu.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- wyróżnia abstrakcjonizm ekspresyjny (liryczny) oraz geometryczny,
- wymienia kierunki i przedstawicieli abstrakcjonizmu,
- analizuje i opisuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Wassily Kandinsky - *Pierwsza akwarela abstrakcyjna, Ostry pęten spokoju kolor różowy*,
 - Pieta Mondriana - *Kompozycja I, Broadway Boogie Woogie*,
 - Theo van Doesburga – *Kompozycja dysonansów*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca pisemna na zadany temat.

i) DADAIZM

Materiał nauczania:

- geneza powstania kierunku i czas jego trwania,
- dadaizm jako wyraz buntu przeciwko mieszczańskiej moralności, tradycyjnej kulturze i religii,
- nowa estetyka dadaizmu,
- ośrodki dadaistyczne,
- twórczość Marcela Duchampa, Man Raya, Kurta Schwittersa.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- omawia genezę powstania i czas trwania dadaizmu,
- wymienia i charakteryzuje ośrodki, w których rozwijał się dadaizm,
- omawia twórczość najwybitniejszych przedstawicieli dadaizmu,
- definiuje pojęcie: *ready mades*,
- opisuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Marcel Duchamp - *Akt schodzący po schodach*, *L.H.O.O.Q*, *Fontanna*, *Suszarka do butelek*, *Panna młoda rozbierana przez swych kawalerów jednak...*,
 - Man Ray – *Podarunek*,
 - Kurt Schwitters - *Merzbild*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,

j) SURREALIZM

Materiał nauczania:

- malarstwo metafizyczne Georgia de Chirico,
- początki surrealizmu; psychoanaliza Zygmunta Freuda,
- założenia kierunku i czas trwania,
- surrealistyczne metody i techniki,
- wydarzenia artystyczne z zakresu surrealizmu,
- wybitni przedstawiciele kierunku (Max Ernst, Salvador Dali, Rene Magritte, Joan Miro i inni).

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje malarstwo metafizyczne Georga de Chirico,
- omawia powstanie i założenia surrealizmu,
- wymienia przedstawicieli kierunku,
- wyjaśnia pojęcia i charakteryzuje surrealistyczne metody badań i techniki (metoda paranoiczno-krytyczna, automatyzm psychiczny, *frottage*, *fumage*, *dekalkomania*, *grattage*),
- omawia i charakteryzuje różne sposoby wypowiedzi artystycznej surrealistów,
- opisuje i analizuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Giorgio de Chirico - *Tajemnica i melancholia ulicy*, *Niepokojące muzy*,
 - Max Ernst - *Napoleon na odludziu*, *Ubieranie panny młodej*, *Las*, *Mała dziewczynka, która wstąpiła do Karmelu*,
 - Salvador Dali - *Portret Mae West*, *Uporczywość pamięci*, *Płonąca żyrafa*, *Ostatnia wieczerza*,
 - Joan Miro - *Karnawał Arlekina*,
 - Rene Magritte –*Terapeuta*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy ucznia na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

k) SZTUKA POLSKA DWUDZIESTOLECIA MIĘDZYWOJENNEGO

Materiał nauczania:

- formiści; założenia estetyczne grupy; czas trwania; źródła inspiracji i przedstawiciele,
- życie i twórczość Stanisława Ignacego Witkiewicza,
- kapiści (Jan Cybis, Hanna Rudzka-Cybisowa, Artur Nacht Samborski, Piotr Potworowski, Zygmunt Waliszewski, Józef Czapski),
- konstruktywizm w Polsce, grupy Blok, Praesens, a.r. (założenia ogólne i przedstawiciele: Henryk Stażewski, Władysław Strzemiński, Katarzyna Kobro, Henryk Berlewi, Mieczysław Szczuka i Teresa Żarnowerówna),
- Grupa Rytm,
- I Grupa Krakowska.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- omawia założenia formizmu, genezę powstania i wymienia przedstawicieli,
- charakteryzuje twórczość Stanisława Ignacego Witkiewicza,
- analizuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Leon Chwistek - *Szermierka, Uczta*,
 - Zbigniew Pronaszko - *Akt*,
 - Tytus Czyżewski - *Madonna z dzieciątkiem*,
 - Stanisław Ignacy Witkiewicz - *Marysia i Burek na Cejlonie, Autoportret w rozbitym lustrze, Portret Edwardy Sz muglerówny z 1030 r., Portret Marii Nawrockiej, Autoportret z 1938 r., Portret Neny Stachurskiej*,
- przywołuje termin koloryzm,
- omawia powstanie grupy kapistów i charakteryzuje twórczość jej najwybitniejszych przedstawicieli,
- analizuje i opisuje wybrane dzieła,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Jan Cybis - *Martwa natura z kwiatami*,
 - Hanna Rudzka-Cybisowa - *Portret Dunikowskiego*,
 - Zygmunt Waliszewski - *Uczta renesansowa*,
 - Artur Nacht Samborski - *Martwa natura z fikusem*,
 - Józef Czapski - *Opera leśna w Sopocie*.
- omawia i charakteryzuje: Blok, Praesens i a.r., wymienia ich przedstawicieli,
- analizuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Władysław Strzemiński - *Kompozycja unistyczna*,
 - Katarzyna Kobro - *Kompozycja przestrzenna*,
 - Henryk Stażewski - *Relief nr 12*.
- charakteryzuje grupę Rytm, wymienia jej przedstawicieli,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Władysław Skoczylas - *Zbójnicki*,
 - Zofia Stryjeńska - *Spotkanie z synem z cyklu Pascha*.
- charakteryzuje I Grupę Krakowską i wymienia jej przedstawicieli,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Maria Jarema – *Godziny*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy ucznia na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca pisemna na zadany temat,
- test pomiarowy z zakresu sztuki I poł. XX wieku.

I) ARCHITEKTURA I POŁOWY XX WIEKU

Materiał nauczania:

- wpływ najnowszych technologii na formę,
- styl międzynarodowy.
- Bauhaus – założenia szkoły, wybitni przedstawiciele i dyrektorzy,
- dom – maszyna do mieszkania,
- projekty Miesa van der Rohe, Le Corbusiera, Franka Lloyd Wrighta.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- omawia architekturę I połowy XX wieku,
- wyjaśnia, w jaki sposób nowe technologie wpłynęły na charakter formy architektonicznej,
- charakteryzuje szkołę: Bauhausu, wymienia przedstawicieli,
- opisuje estetykę Bauhausu,
- wyjaśnia termin: styl międzynarodowy w architekturze,
- charakteryzuje twórczość Franka Lloyd Wrighta i Le Corbusiera,
- opisuje wybrane przykłady,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Gerrit Rietveld - Willa Schroederów w Utrechcie,
 - Mies van der Rohe - pawilon niemiecki w Barcelonie (1929), budynki przy Lakeshore Drive w Chicago,
 - Le Corbusier - Villa Savoy, Jednostka mieszkalna w Marsylii,
 - Frank Lloyd Wrighta - Willa Kaufmanna (Dom nad wodospadem),
 - Walter Gropius i Adolf Meyer - fabryka „Fagus“,
 - Walter Gropius - siedziba Bauhausu w Dessau,
 - Erich Mendelsohn - Wieża Einsteina,
 - Max Berg - Hala Stulecia we Wrocławiu.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy ucznia na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

†) RZEŻBA I POŁOWY XX WIEKU

Materiał nauczania:

- przemiany w rzeźbie XX wieku,
- wpływ kierunków awangardowych na kształtowanie się formy rzeźbiarskiej,
- nowe środki wyrazu,
- wybitni rzeźbiarze I poł. XX wieku (Constantin Brancusi, Henry Moore, Antoine Pevsner, Naum Gabo).

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje rzeźbę I połowy XX wieku i wymienia najwybitniejszych twórców,
- analizuje i opisuje wybrane dzieła,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Henri Moore - *Postać spoczywająca, Król i królowa,*
 - Constantin Brancusi - *Księżna X, Niekończąca się kolumna, Ptak, Pocałunek.*

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy ucznia na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- test pomiarowy z zakresu sztuki I połowy XX wieku.

9. SZTUKA II POŁOWY XX WIEKU

a) REALIZM SOCJALISTYCZNY W POLSCE

Materiał nauczania:

- przedwojenne korzenie realizmu socjalistycznego; geneza kierunku i źródło powstania, wybrane realizacje,
- ideologiczne podłoże kierunku,
- nowa ikonografia kierunku,
- wybrane realizacje sztuki socrealistycznej,
- przedstawiciele realizmu socjalistycznego w sztuce polskiej.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- przedstawia przedwojenną genezę realizmu socjalistycznego na przykładzie wybranych dzieł,

- wyjaśnia ideologiczne podłoże kierunku,
- wyjaśnia znaczenie słów: „sztuka narodowa w formie, socjalistyczna w treści”,
- opisuje i analizuje wybrane dzieła socrealistyczne,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Isaak Brodski – *Lenin w Smolnym*,
 - Aleksander Kobzdej – *Podaj cegłę, Kamieniarze*,
 - Włodzimierz Zakrzewski – *Towarzysz Bierut wśród robotników*,
 - Marian Konieczny – *Pomnik Lenina w Nowej Hucie*,
 - Lew Rudniew – pałac Kultury i Nauki w Warszawie,
 - Marszałkowska Dzielnica Mieszkaniowa (MDM) – dzieło zbiorowe powstałe pod kierunkiem Józefa Sigalina i Stanisława Jankowskiego.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy ucznia na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- praca pisemna na zadany temat.

b) AMERYKAŃSKI EKSPRESJONIZM I ABSTRAKCYJONIZM PO II WOJNIE

Materiał nauczania:

- sztuka abstrakcyjna w Stanach Zjednoczonych po II wojnie światowej,
- wybitni przedstawiciele amerykańskiego ekspresjonizmu i abstrakcjonizmu: Arshile Gorky, Willem de Kooning, Jackson Pollock, Mark Rothko,
- Color Field Painting,
- nowe formy wypowiedzi – malarstwo akcji (action painting).

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- omawia rozwój sztuki abstrakcyjnej po II wojnie światowej (wraz z klasyfikacją),
- wyjaśnia genezę powstania ekspresjonizmu i abstrakcjonizmu w Ameryce,
- wymienia głównych przedstawicieli kierunków,
- definiuje pojęcia: *dripping*, *action painting*,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Jackson Pollock - *Wilczyca, Kompozycja 1A (1948)*,
 - Willem de Kooning - *Kobieta I*,
 - Franz Kline - *Obraz nr 2*,
 - Marek Rothko - *Tryptyk w kaplicy uniwersyteckiej w Hudson*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji.

c) INFORMEL W EUROPIE

Materiał nauczania:

- znaczenie nazwy nurtu,
- wybitni przedstawiciele europejskiej sztuki informel (Jean Fautrier, Jean Dubuffet, Lucio Fontana, Antoni Tapies).

Opis osiągnięć ucznia:**Uczeń**

- wyjaśnia znaczenie terminu informel,
- wymienia najwybitniejszych przedstawicieli nurtu,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Jean Fautrier – *Zakładnicy*,
 - Jean Dubuffet – *Ręka w plecaku*,
 - Wols – *Manhattan*,
 - Piotr Potworowski – *Zdarzenie*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna.

d) SZTUKA KINETYCZNA I ABSTRAKCYJNYZM GEOMETRYCZNY

Materiał nauczania:

- sztuka kinetyczna i optyczna (optical-art.) – znaczenie pojęć,
- Alexander Calder i mobile,
- twórczość Victora Vasarely'ego, Bridget Riley,
- minimal-art - założenia i przedstawiciele – (Sol Le Witt),
- tendencja zerowa w sztuce.

Opis osiągnięć ucznia:**Uczeń**

- omawia rozwój powojennej sztuki abstrakcyjnej nurtu geometrycznego w Europie,

- wyjaśnia terminy i pojęcia: sztuka optyczna (optical art), minimalizm (minimal art.), sztuka kinetyczna, tendencja zerowa,
- opisuje wybrane dzieła wymienionych kierunków,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Victor Vasarely – *Kompozycja BOO* (1978),
 - Bridget Riley – *Prąd*,
 - Sol Le Witt – *Obraz bez tytułu* z 1992.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji.

e) SZTUKA POPULARNA (POP-ART)

Materiał nauczania:

- pop-art (założenia kierunku i źródła inspiracji),
- prekursorzy pop-artu,
- wybitni przedstawiciele kierunku: Robert Rauschenberg, Richard Hamilton, Andy Warhol, Roy Lichtenstein, Claus Oldenburg, Georges Segal.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- omawia założenia pop-artu, wymienia przedstawicieli kierunku,
- opisuje i analizuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i analizuje dzieła:
 - Robert Rauschenberga – *Odaliska*,
 - Richard Hamilton – *Co sprawia, że nasze mieszkania są tak piękne, tak pociągające...*,
 - Jasper Johns - *Flagi, Cel z czterema twarzami*,
 - Claes Oldenburga - *Dwa Cheesburgery*,
 - Andy Warhol - *Wielka puszką zupy Campbell's, Autoportret z cieniem, Marilyn Monroe*,
 - Roy Lichtensteina - *A teraz moi mali, za Francję, M – Maybe*,
 - George Segal - *Cinema*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,

- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

f) NOWY REALIZM WE FRANCJI

Materiał nauczania:

- nowy realizm we Francji – charakterystyka kierunku,
- kompresje Césara,
- inni przedstawiciele nowego realizmu (Arman, Daniel Spoerri, Yves Klein, Niki de Saint Phalle),

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje ogólnie kierunek,
- opisuje i analizuje wybrane dzieła,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - César - *Kciuk*,
 - Arman - *Akumulacja dzbanków*,
 - Yves Klein - *Antropometrie*,
 - Niki de Saint Phalle – *Nana*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna.

g) DZIAŁANIA, AKCJE, DOKUMENTACJE

Materiał nauczania:

- działania, akcje, dokumentacje – jako nowe formy wypowiedzi,
- happening, performance i działania z pogranicza sztuk plastycznych i teatru, body-art),
- sztuka konceptualna (założenia kierunku i przedstawiciele),
- land art i jego przedstawiciele,
- pojęcie *emballage* (ambalaż).

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje ogólnie akcjonizm i dokonuje jego klasyfikacji,
- relacjonuje przebieg kilku najśłynniejszych w świecie happeningów,

- wymienia przedstawicieli sztuki akcji (Allan Kaprow, Jim Dine, Wolf Vostell, Joseph Beuys, Tadeusz Kantor) i wskazuje przykłady ich wystąpień,
- charakteryzuje sztukę konceptualną,
- wyjaśnia pojęcia: akcjonizm, *happening*, *performance*, *fluxus*, *konceptualizm*, *land-art*, *amballage*,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Joseph Kosuth - *Jedno i trzy krzesła*,
- omawia land art i wymienia jego przedstawicieli.
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Robert Smithson - *Spiralna grobla*,
 - Christo (opakowanie Pont Neuf, gmachu Reichstagu).

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- kartkówka.

h) NEOFIGURACJA I SZTUKA FIGURATYWNA

Materiał nauczania:

- neofiguracja – znaczenie terminu,
- twórczość Francis Bacona,
- ruch Neue Wilde,
- hiperrealizm – założenia kierunku i przedstawiciele.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- wyjaśnia znaczenie terminu: neofiguracja,
- omawia twórczość Bacona,
- rozpoznaje dzieła:
 - Francis Bacon - *Studium według portretu papieża Innocentego X Velazqueza*, *Trzy studia postaci do Ukrzyżowania*,
- charakteryzuje postawę ekspresjonistyczną lat 80.,
- charakteryzuje hiperrealizm, wymienia jego przedstawicieli,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Duane Hanson - *Turyści*, *Hipermarket lady*,
 - Richarda Estets - *East River*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,

- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji.

i) ARCHITEKTURA PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Materiał nauczania:

- architektura po II wojnie światowej - ogólna charakterystyka,
- kontynuacja modernizmu,
- postmodernizm i neomodernizm w architekturze.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- wyjaśnia pojęcia: postmodernizm, neomodernizm, dekonstruktywizm,
- omawia przemiany w architekturze II poł. XX wieku,
- przedstawia sposoby kontynuacji architektury modernistycznej,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Le Corbusier - kaplica Nôtre Dame du Haut w Ronchamp,
 - Frank Lloyd Wright - Muzeum Gugenheima w Nowym Yorku,
 - Renzo Piano i Richard Rogers - Centrum Pompidou w Paryżu,
 - Jorn Utzon - Opera w Sydney,
 - Charles Moore'a - Piazza d'Italia w Nowym Orleanie,
 - Eero Saarinen - Dworzec Lotniczy TWA w Nowym Jorku,
 - Norman Foster - „Ogórek” w Londynie, Kopuła Reichstagu w Berlinie,
 - Franka O'Gehry - Muzeum Gugenheima w Bilbao.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca pisemna na zadany temat.

j) RZEŻBA PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Materiał nauczania:

- ogólna charakterystyka przemian,
- nowe formy wypowiedzi (environment, instalacje, asamblaż, ambalaż).

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- omawia twórczość najwybitniejszych rzeźbiarzy II połowy XX wieku,
- wyjaśnia terminy: environment, instalacja, asamblaż, ambalaż,
- łączy działania rzeźbiarskie z odpowiednimi kierunkami sztuki II poł. XX wieku,
- rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Alberto Giacometti – *Postać krocząca*,
 - Alexander Calder – *Mobile*.

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji.

k) WYBRANE ZAGADNIENIA ZE SZTUKI POLSKIEJ PO II WOJNIE

Materiał nauczania:

- przemiany w sztuce polskiej po wojnie światowej,
- kontynuacja awangard przedwojennych,
- arsenał jako ważne wydarzenie artystyczne,
- II grupa Krakowska i Teatr Cricot,
- różnorodność postaw artystycznych lat 70. , 80.,
- sztuka krytyczna,
- architektura Polski powojennej,
- rzeźba w Polsce powojennej.

Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- wykazuje się znajomością twórczości najwybitniejszych współczesnych artystów polskich,
- wymienia najwybitniejszych twórców polskich II połowy XX wieku i charakteryzuje ich sztukę,
- wypowiada się krytycznie „za i przeciw” określonym postawom artystycznym,
- formułuje opinie wartości sztuki i omawia swoje preferencje artystycznych,
- opowiada o swoich zainteresowaniach estetycznych,
- analizuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- Rozpoznaje i wymienia dzieła:
 - Maria Jarema - *Filtry 13*,
 - Piotr Potworowski - *Krajobraz z Łagowa*,
 - Tadeusz Brzozowski - *Pludry*,
 - Andrzej Wróblewski - *Ukrzesłowanie, Rozstrzelanie V*,

- Zdzisław Beksiński - kompozycja bez tytułu z 1983 roku z katedrą z piszczeli,
- Tadeusz Kantor - *Multiple parasolowe, environment: Umarła klasa,*
- Władysław Hasior - *Wyszywanie charakteru, pomnik: Dzieciom Zamojszczyzny,*
- Bronisław Linke - *Autobus,*
- Magdalena Abakanowicz - *Abakan czerwony, Katharsis,*
- Alina Szapocznikow - *Autoportret zwielokrotniony,*
- Gustaw Zemła - pomnik Powstańców Śląskich w Katowicach,
- Jerzy Duda-Grac - *Hamlet Polny,*
- Katarzyna Kozyra - *Piramida zwierząt,*
- Roman Opałka - *Obraz liczony,*
- Marian- Bałka - *Komunia.*

Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- prezentacje uczniowskie wybranych zagadnień,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca pisemna na zadany temat,
- test pomiarowy z zakresu sztuki II połowy XX wieku.

VII. WYBRANE PUBLIKACJE BIBLIOGRAFICZNE Z ZAKRESU DYDAKTYKI

- Arends Richard I. - *Uczymy się nauczać,* WSiP, Warszawa 1995
- Bowkett Stephen - *Wyobraź sobie, że ... Ćwiczenia rozwijające twórcze myślenie uczniów,* WSiP, Warszawa 2000
- Czeczot-Gawrak Zbigniew - *Filmowe spotkania ze sztuką. Malarstwo. Rzeźba. Grafika. Architektura,* WSiP, Warszawa 1994
- Dziejic Anna - Kozłowska Wiesława, *Drama na lekcjach historii,* Warszawa 1999
- Gagne Robert, Briggs L.J., Wager - *Zasady projektowania dydaktycznego,* WSiP, Warszawa 1992
- Gęsicki Jacek - *Jak nie zwariować w szkole?* WSiP, Warszawa 1999
- Hamer Hanna - *Klucz do efektywności nauczania. Poradnik dla nauczyciela ,* Veda, Warszawa 1994
- Janowski Andrzej, *Uczeń w teatrze życia szkolnego,* WSiP, Warszawa 1995

- Komorowska Hanna - *O programie prawie wszystko*, WSiP, Warszawa 1999
- Królikowski Jacek, Królikowska-Tołwińska Elżbieta - *Metody nauczania [w:] Europa na co dzień – pakiet edukacyjny*, CODN, Warszawa
- Kruszewski Krzysztof (red.) - *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, PWN, Warszawa 2004
- Kupisiewicz Czesław - *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1984
- Mikina Agnieszka - *Jak skonstruować grę dydaktyczną*, WSiP, Warszawa 1997
- Mikina Agnieszka - *Jak wykonywać zadania metodą projektu*, WSiP, Warszawa 1997
- Mikina Agnieszka - Zajac Bożena, *Jak wdrażać metodę projektów*, Impuls, Kraków 2004
- Niemierko Bolesław - *Pomiar wyników kształcenia*, WSiP, Warszawa 1999
- Read Herbert - *Wychowanie przez sztukę*, Ossolineum, Wrocław 1976
- Rylke Hanna - *W zgodzie z sobą i uczniem*, WSiP, Warszawa 1993
- Way Brian - *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży. Poradnik metodyczny dla nauczyciela gimnazjum*, WSiP, Warszawa 1997

VIII. WYBRANA LITERATURA PRZEDMIOTU

1. OPRACOWANIA OGÓLNE

- Białostocki Jan - *Sztuka cenniejsza niż złoto*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003
- Białostocki Jan - *Pięć wieków myśli o sztuce. Studia i rozprawy z dziejów teorii i historii sztuki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1976
- Białostocki Jan (wybór i oprac.) - *Myśliciele, kronikarze i artyści o sztuce od starożytności do 1500*, PWN, Warszawa 1978
- Białostocki Jan (wybór i oprac.) - *Teoretycy, pisarze i artyści o sztuce 1500- 1600*, Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 1985
- Białostocki Jan (wybór i oprac.) - *Teoretycy, historiografowie i artyści o sztuce 1600-1700*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012
- Chrzanowski Tadeusz - *Sztuka w Polsce*, t. 1-2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008
- Dobrowolski Tadeusz - *Malarstwo polskie ostatnich dwustu lat*, Ossolineum, Wrocław 1976

- Dulewicz Andrzej - *Słownik sztuki francuskiej*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1986
- Eco Umberto - *Historia brzydoty*, Rebis, Poznań 2012
- Eco Umberto - *Historia piękna*, Rebis, Poznań 2005
- Fride R., Carrassat Patricia, Mercade Izabelle - *Style i kierunki w malarstwie; leksykon wydawnictwa Larousse*, Warszawa 1999
- Gombrich Ernest - *O sztuce*, Arkady, Warszawa 1997
- Grabska Elżbieta, Morawska Hanna (wybór i oprac.) - *Artyści o sztuce. Od van Gogha do Picassa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1977
- *Historia sztuki*, t.1-20 - praca zbiorowa, Biblioteka Gazety Wyborczej, Warszawa 2010
- *Historia sztuki świata*, t. 1-8 - praca zbiorowa, Muza, Warszawa 1998
- Honour Hugh, Fleming John - *Historia sztuki świata*, Arkady, Warszawa 2002
- Janson Horst Waldemar - *Historia sztuki; od czasów najdawniejszych po dzień dzisiejszy*, Alfa, Warszawa 1993
- Kęłowski Janusz - *Dzieje sztuki polskiej*, Arkady, Warszawa 1987
- Koch Wilfried - *Style w architekturze*, Świat Książki, Warszawa 1996
- Kopaliński Władysław - *Słownik mitów i tradycji kultury*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2001
- Kopaliński Władysław - *Słownik symboli*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1999
- Kowalska Bożena - *Od impresjonizmu do sztuki konceptualnej*, Arkady, Warszawa 1989
- Levey Michael - *Od Giotto do Cezanna. Zarys historii malarstwa zachodnioeuropejskiego*, Arkady, Warszawa 1988
- Miłobędzki Adam - *Zarys dziejów architektury w Polsce*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1988
- Morawińska Agnieszka - *Malarstwo polskie od gotyku do współczesności*, Oficyna Wydawnicza Auriga, Warszawa 1984
- *Od Maneta do Pollocka. Słownik malarstwa nowoczesnego*, Arkady, Warszawa 1995
- Olszewski Andrzej K. - *Dzieje sztuki polskiej 1890-1980*, Interpress, Warszawa 1988
- Osińska Barbara - *Sztuka i czas* t. 1-2, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2005

- Pevsner Nicolaus, Fleming John, Honour Hugh - *Encyklopedia architektury*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997
- Pevsner Nicolas - *Historia architektury europejskiej*, Arkady , Warszawa 2012
- Poprzęcka Maria - *Arcydzieła malarstwa polskiego*, Arkady, Warszawa 2000
- Porębski Mieczysław - Piwocki Ksawery, *Dzieje sztuki w zarysie*, t. 1-3, Arkady, Warszawa 1988
- Ryszkiewicz Andrzej - *Malarstwo polskie. Romantyzm. Historyzm. Realizm*, Oficyna Wydawnicza Auriga, Warszawa 1989
- Rzepińska Maria - *Historia koloru w dziejach malarstwa europejskiego*, t. 1-2, Arkady, Warszawa 1989
- Rzepińska Maria - *Siedem wieków malarstwa europejskiego*, Ossolineum, Wrocław 1979
- *Słownik terminologiczny sztuk pięknych* - praca zbiorowa, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003
- *Sztuka Polska*, t. I-IV - praca zbiorowa, Arkady, Warszawa 2009-2013
- *Sztuka Świata*, t. 1-13 - praca zbiorowa, Arkady, Warszawa 1994-1996
- Tatarkiewicz Władysław - *Dzieje sześciu pojęć*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012
- Tatarkiewicz Władysław - *Historia estetyki*, t. 1-3, Warszawa 1988-1991
- Watkin David - *Historia architektury zachodniej*, Arkady, Warszawa 2006
- *Wielcy malarze. Ich życie, inspiracje i dzieło*, wydawnictwo ciągłe Eaglemoss Polska
- Zwolińska Krystyna, Malicki Zaslav - *Mały słownik terminów plastycznych*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1990
- Zwolińska Krystyna - *Mała historia sztuki*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1995

2. STAROŻYTNOŚĆ

- *Encyklopedia sztuki starożytnej* - praca zbiorowa, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998
- Lipińska Jadwiga - *Sztuka starożytnego Egiptu*, Arkady, Warszawa 2008
- Makowiecka Elżbieta - *Sztuka grecka*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007

- Makowiecka Elżbieta - *Sztuka Rzymu, od Augusta do Konstantyna*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010
- Michałowski Kazimierz - *Nie tylko piramidy, Sztuka dawnego Egiptu*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1966
- Rutkowski Bogdan - *Sztuka egejska*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1987
- Sadurska Anna - *W cieniu Panteonu. O sztuce starożytnego Rzymu*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1965
- *Słownik kultury antycznej* - red. Winniczuk Lidia, Wiedza Powszechna, Warszawa [1991]

3. ŚREDNIOWIECZE

- Duby Georges - *Czasy katedr. Sztuka i społeczeństwo 980-1420*, Wydawnictwo Cyklady, Warszawa 2006
- Kajzer Leszek, Kołodziejcki Stanisław, Salm Jan - *Leksykon zamków w Polsce*, Arkady, Warszawa 2001
- Kęmbłowski Janusz - *Polska sztuka gotycka*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1976
- Mroczko Teresa - *Polska sztuka przedromańska i romańska*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1978
- Skubiszewski Piotr - *Sztuka Europy łacińskiej od VI do IX wieku*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2001
- *Sztuka gotyku, architektura, rzeźba, malarstwo* - praca zbiorowa, redakcja Toman Rolf, Könemann 2000
- *Sztuka romańska, architektura, rzeźba, malarstwo* - praca zbiorowa, redakcja Toman Rolf, Könemann 2000

4. NOWOŻYTNOŚĆ

- *Barok, architektura, rzeźba, malarstwo* - praca zbiorowa, red. Toman Rolf, Könemann 2000
- Jaroszewski Tadeusz Stefan - *Księga Pałaców Warszawy*, Interpress, Warszawa 1985
- Karpowicz Mariusz - *Barok w Polsce*, Arkady, Warszawa 1988

- Karpowicz Mariusz - *Sztuka polska XVIII wieku*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1985
- Levey Michael - *Wczesny renesans*, PWN, Warszawa 1978
- Levey Michael - *Dojrzały renesans*, PWN, Warszawa 1980
- Ligocki Alfred - *Sztuka renesansu*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1973
- Miłobędzki Adam - *Architektura polska XVII wieku*, t. 1-2, Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 1980
- Murray Peter - *Architektura włoskiego renesansu*, Wydawnictwo Via, Toruń 1999
- *Renesans w sztuce włoskiej, architektura, rzeźba, malarstwo, rysunek* - praca zbiorowa, redakcja Toman Rolf, Könemann 2000
- Rzepińska Maria - *Malarstwo cinquecenta*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1976
- Sherman John - *Manierizm*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1970
- Skubiszewski Piotr - *Sztuka Europy łacińskiej od VI do IX wieku*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2001
- Tomkiewicz Władysław - *Piękno wielorakie. Sztuka baroku*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1971
- Tomkiewicz Władysław - *Rokoko*, Arkady, Warszawa 2005

5. WIEK XIX

- Cassou Jean - *Encyklopedia symbolizmu*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1992
- Claudon Francis - *Encyklopedia romantyzmu*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1997
- Dobrowolski Tadeusz - *Sztuka Młodej Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1963
- Fahr-Becker Gabriele - *Secesja*, h. f. Ullmann 2007
- Guze Joanna - *Impresjoniści*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1986
- Hofstatter Hans H. - *Symbolizm*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1980
- Honour Hugh - *Neoklasycyzm*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1972

- Juszcak Wiesław - *Postimpresjoniści*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1974
- Kępiński Zdzisław - *Impresjonizm*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1974
- Lorentz Stanisław, Rottermund Andrzej - *Klasycyzm w Polsce*, Arkady, Warszawa 1984
- Nochlin Linda - *Realizm*, Wydawnictwo Naukowe PWN 1974
- Pevsner Nicolas - *Pionierzy współczesności*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1978
- Poprzęcka Maria - *Akademizm*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe Warszawa 1989
- Revald John - *Historia impresjonizmu*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1989
- Ryszkiewicz Andrzej - *Malarstwo polskie. Romantyzm. Historyzm. Realizm*, Oficyna Wydawnicza Auriga, Warszawa 1989
- Sérullaz Marice - *Encyklopedia impresjonizmu*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1997
- Wallis Mieczysław - *Secesja*, Arkady, Warszawa 1984

6. WIEK XX

- Baranowicz Zofia - *Polska awangarda artystyczna 1918-1939*, Wydawnictwa Artystyczne i filmowe, Warszawa 1975
- Bassie Ashley - *Ekspresjonizm*, Warszawa 2006
- Chrzanowska-Pieńkos Jolanta, Pieńkos Andrzej - *Leksykon polskiej sztuki XX wieku. Sztuki plastyczne*, Poznań 1996
- Czartoryska Urszula - *Od pop-artu do sztuki konceptualnej*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1973
- Dziamski Grzegorz - *Awangarda po awangardzie. Od neoawangardy do postmodernizmu*, Wydawnictwo Humaniora, Poznań 1995
- Ferrari Silvia - *Sztuka XX wieku. Kierunki, twórcy, kontrowersyjne zjawiska artystyczne, nowe środki wyrazu*, Arkady, Warszawa 2002
- Giżycki Marcin - *Słownik kierunków, ruchów i kluczowych pojęć sztuki drugiej połowy XX wieku*, Słowo, Obraz, Terytoria, Gdańsk 2002

- Janicka Krystyna - *Malarstwo surrealistyczne 1940-1970*, Arkady, Warszawa 1978
- Janicka Krystyna - *Surrealizm*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1973
- Kotula Adam, Krakowski Piotr - *Malarstwo, rzeźba, architektura, wybrane zagadnienia plastyki współczesnej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1978
- Kotula Adam, Krakowski Piotr - *Rzeźba współczesna*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1980
- Kotula Adam, Krakowski Piotr - *Sztuka abstrakcyjna*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1977
- Kowalska Bożena - *Od impresjonizmu do sztuki konceptualnej*, Arkady, Warszawa 1989
- Kuryluk Ewa - *Hiperrealizm - nowy realizm*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe Warszawa 1983
- Lionel Richard - *Encyklopedia ekspresjonizmu*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1996
- Lista Giovanni - *Futuryzm*, Arkady, Warszawa 2002
- Naylor Gillian - *Bauhaus*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1988
- Overy Paul - *De Stijl*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1979
- Passeron René - *Encyklopedia surrealizmu*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1993
- Pawłowski Tadeusz - *Happening*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1988
- Porębski Mieczysław - *Kubizm*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1986
- Richter Hans - *Dadaizm. Sztuka i antysztuka*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1986
- Rottenberg Anda - *Sztuka w Polsce 1945-2005*, Wydawnictwo Piotra Marciszuka STENTOR, Warszawa 2005
- Sérullaz Marice - *Encyklopedia impresjonizmu*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1997
- *Słownik sztuki XX wieku*, Arkady, Warszawa 1998
- Tietz Jurgen - *Historia architektury XX wieku*, Könemann 2001
- Turowski Andrzej - *W kręgu konstruktywizmu*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1979

- Włodarczyk Wojciech - Sztuka polska 1918-2000, Arkady, Warszawa 2000